

2016

Vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių ex-ante vertinimas

Centrinė projektų valdymo agentūra

Viešųjų investicijų plėtros agentūra

22/04/2016

TURINYS

<u>TURINYS</u>	<u>1</u>
<u>PAVEIKSLŲ SARAŠAS</u>	<u>3</u>
<u>LENTELIŲ SARAŠAS</u>	<u>4</u>
<u>SAVOKOS</u>	<u>6</u>
<u>SANTRAUKA</u>	<u>7</u>
<u>IŠVADOS</u>	<u>8</u>
<u>IŽANGA</u>	<u>11</u>
<u>RINKOS NEPAKANKAMUMO IR NEOPTIMALIŲ INVESTAVIMO SITUACIJŲ ANALIZĖ VANDENTVARKOS SEKTORIJE</u>	<u>17</u>
<u>1</u> <u>Sektoriaus strateginio konteksto apžvalga</u>	<u>18</u>
1.1. Lietuvos ilgalaikių strateginių dokumentų nuostatos ir tikslai.....	18
1.2. Vidutinės trukmės nacionalinių strateginių dokumentų ir programų tikslai	19
<u>2</u> <u>Sektoriaus infrastruktūros, naudojamos viešųjų paslaugų teikimui, apžvalga</u>	<u>21</u>
<u>3</u> <u>Investicijų pasiūlos – paklausos įvertinimas</u>	<u>26</u>
3.1. Investicijų paklausos analizė	26
3.2. Investicijų pasiūlos analizė	32
3.3. Investicijų trūkumo, rinkos nepakankamumo ir neoptimalaus investavimo priešasčių įvertinimas.....	37
<u>4</u> <u>Finansinių priemonių patirtis kitose šalyse</u>	<u>42</u>
4.1. Įgyta patirtis bei atvejų studijos.....	43
4.2. Atvejų studijų analizės apibendrinimas	50
<u>5</u> <u>Kiekybinė ir kokybinė analizė</u>	<u>51</u>
5.1. Planuojamos remti vandentvarkos sektoriaus kryptys.....	51
5.2. Jautrumo analizė	53
5.2.1. Projektų tipų parinkimas.....	53
5.2.2. Jautrumo analizė	54
5.3. Kokybinis finansinės priemonės pagrindimas – SSGG analizė	64
5.4. Finansinės priemonės suderinamumas su kitomis viešųjų intervencijų formomis	65
5.5. Finansinio produkto alternatyvų palyginimas.....	66
5.6. Komercinių bankų apklausos santrauka	76
5.7. Jautrumo, kiekybinės ir kokybinės analizės apibendrinimas ir išvados	78
<u>6</u> <u>Privačių lėšų pritraukimas</u>	<u>81</u>
6.1. Potencialių privačių lėšų šaltinių identifikavimas	81
6.2. Lygio ir būdo privačių lėšų pritraukimui nustatymas	82
6.3. Skatinamųjų elementų įvertinimas	82

<u>7</u>	<u>Valstybės pagalba</u>	<u>85</u>
7.1.	Valstybės pagalbos teikimo požymių apibūdinimas	86
7.2.	Priemonės priskyrimas viešajam sektoriui.....	86
7.3.	Ekonominio pranašumo suteikimas.....	87
7.4.	Priemonės selektyvumas	88
7.5.	Priemonės poveikis konkurencijai ir (ar) prekybai.....	88
7.6.	Numatomų vykdyti finansinių priemonių apribojimai, susiję su valstybės pagalbos taisyklių reikalavimais	89
7.7.	Vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių vertinimas	89
7.8.	Priemonės įgyvendinimo mechanizmo klasifikavimas.....	90
7.9.	Priemonės įgyvendinimo vertinimo išvada	95
<u>8</u>	<u>Investavimo strategija</u>	<u>96</u>
8.1.	Finansinės priemonės apimtis ir galutiniai naudos gavėjai.....	96
8.2.	Finansinio produkto aprašymas. Derinimas su parama.....	96
8.3.	Finansinės priemonės įgyvendinimo struktūra ir valdymo modelis	97
8.4.	Tikėtinų rezultatų nustatymas ir skaičiavimas	104
8.5.	Rezultatų prisidėjimas prie strateginių tikslų.....	104
8.6.	Stebėsenos sistema.....	105
<u>9</u>	<u>Ataskaitos pabaiga</u>	<u>106</u>
9.1.	Nuostatos ex ante vertinimo peržiūrėjimui	106

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Paveikslas 1. Ex-ante vertinimo eigą iliustruojanti schema.....	15
Paveikslas 2. Vandens tiekimo įmonių veiklos rezultatas, mln. Lt 2009-2013 metai. Šaltinis: VKEKK.....	22
Paveikslas 3. Vandens tiekimo kaina ir savikaina įmonių grupėse, Lt/m ³ , 2013 metai.	22
Paveikslas 4. Nacionalinio fondo finansavimo paskirstymas pagal finansavimo šaltinius, mln. eurų	45
Paveikslas 5. Fondo skirto finansavimo pasiskirstymas pagal sektorius, mln. eurų.....	47
Paveikslas 6. Iš Europos Sąjungos lėšų įgyvendinamų projektų administravimo schema Estijoje	49
Paveikslas 7. Lengvatinės paskolos finansinis produktas.	68
Paveikslas 8. Garantijų finansinis produktas.	70
Paveikslas 9. Subordinuotos paskolos finansinis produktas.....	72
Paveikslas 10. Finansinės priemonės lygiai, kuriuose galimas papildomų lėšų pritraukimas.....	82
Paveikslas 11. Finansinių priemonių įgyvendinimo 2014-2020 m. periodu alternatyvos. ...	98
Paveikslas 12. Finansinių priemonių valdymo ir įgyvendinimo alternatyvos.	100
Paveikslas 13. Siūloma vandentvarkos fondo įgyvendinimo struktūra.	103
Paveikslas 14. Pagrindiniai stebėsenos sistemos elementai.	105

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Investicijų gyvybingumo ir finansavimo trūkumo vertinimo suvestinė mln. €.....	9
Lentelė 2. Programos prioritetų ir tikslų įgyvendinimui, programos 2 priede vandentvarkos sektoriui numatyti sekantys vertinimo kriterijai	20
Lentelė 3. Vandentvarkos sektoriaus investicijų paklausos duomenys	27
Lentelė 4. Vandentvarkos sektoriaus investicijų pasiūlos duomenys	32
Lentelė 5. Komerčių bankų paskolų pasiūlos prognozė 2014 – 2020 m., mln. Eur	33
Lentelė 6. Pasirašytų sutarčių vertė energetikos ir aplinkos sektoriuje ir dalis nuo visų pasirašytų sutarčių.....	34
Lentelė 7. ES struktūrinės paramos pasiskirstymas 2014-2020 m. laikotarpiu.....	35
Lentelė 8. Vandentvarkos bendro investicijų trūkumo įvertinimo duomenys.....	40
Lentelė 9. Vandentvarkos sektoriaus neoptimalių investavimo situacijų analizė.....	40
Lentelė 10. Vandens tiekimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizei naudotos prielaidos.....	54
Lentelė 11. Bazinis jautrumo analizės modelis vandens tiekimo tinklų modernizavimui bei jo rezultatai.....	56
Lentelė 12. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis)	57
Lentelė 13. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).....	57
Lentelė 14. Atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).....	57
Lentelė 15. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis)	58
Lentelė 16. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis).....	58
Lentelė 17. Atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis).....	58
Lentelė 18. Nuotekų surinkimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizės prielaidos.....	59
Lentelė 19. Bazinis jautrumo analizės modelis bei jo rezultatai.....	60
Lentelė 20. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis)	61
Lentelė 21. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).....	61
Lentelė 22. Projekto atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis)	62
Lentelė 23. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis).....	62
Lentelė 24. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis)	62
Lentelė 25. Projekto atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis).....	63
Lentelė 26. Lengvatinės paskolos finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.....	68
Lentelė 27. Garantijų finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.....	70

Lentelė 28. Subordinuotos paskolos finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.	72
Lentelė 29. Subsidijų priemonės prielaidos.....	73
Lentelė 30. Finansinių produktų alternatyvų palyginimas.	74
Lentelė 31. Finansinių produktų alternatyvų palyginimas kokybine prasme.....	75
Lentelė 32. Galimi finansiniai produktai.....	80
Lentelė 33. Galimi finansiniai produktai.....	97
Lentelė 34. Fondų fondo ir finansinės priemonės privalumų ir trūkumų palyginimas.	102
Lentelė 35. Vandentvarkos fondo tikėtinų rezultatų nustatymas.....	104

SAVOKOS

Aplinkos ministerija	Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija
Bendrijų nuostatų reglamentas	2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1303/2013, kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui, Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006
CEB	Europos Tarybos vystymo bankas
CPVA	Viešoji įstaiga Centrinė projektų valdymo agentūra
EIB	Europos investicijų bankas
ERPB	Europos plėtros ir rekonstrukcijos bankas
ES	Europos Sąjunga
ESI fondai	Europos struktūriniai ir investiciniai fondai
Ex ante	Išankstinis
Finansų ministerija	Lietuvos Respublikos finansų ministerija
FP arba finansinė priemonė	Finansinė priemonė
LR	Lietuvos Respublika
NIB	Šiaurės investicijų bankas (angl. Nordic Investment Bank)
NPP	Nacionalinė pažangos programa
VIPA	UAB Viešųjų investicijų plėtros agentūra
VKEKK	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija
VP, veiksmų programa	Veiksmų programa

SANTRAUKA

Finansų ministerija, siekdama užtikrinti sėkmingą 2014-2020 m. ESI fondų investicijų įgyvendinimą, 2014 m. balandžio 10 dienos raštu Nr. (24.39)-6K-1403042 inicijavo Viešosios infrastruktūros vertinimą. Šis viešosios infrastruktūros projektų finansavimo vertinimas atliekamas vadovaujantis Bendrųjų nuostatų reglamento 37 straipsnio 2 punktu.

Racionalaus investavimo klausimas tampa vis aktualesnis, atsižvelgiant į augančius investicijų poreikius nudėvimai ir neefektyviai veikiančiai viešajai infrastruktūrai, kurios būklė netenkina šiuolaikinių viešųjų paslaugų teikimo standartų ir yra naudojama pereikvojant energetinius ir kitus išteklius, dėl ko vartotojams tenka mokėti didelę kainą, o mokesčių mokėtojams yra didinami mokesčiai.

Siekiant pagerinti viešųjų paslaugų kokybę, būklę, prieinamumą, poveikį aplinkai bei užtikrinti ekonomiškai pagrįstą ir įperkama kainą vartotojui ar mokesčių mokėtojui, reikalinga išnagrinėti platesnes valstybės išteklių investavimo ir papildomų privačių investicijų pritraukimo galimybes viešajai infrastruktūrai finansuoti. Tuo tikslu yra atliekamas viešosios infrastruktūros finansinių priemonių ex ante vertinimas, susidedantis iš kelių dalių, skirtų kiekvienam iš viešosios infrastruktūros sektorių nagrinėti.

Šios ex ante vertinimo dalies tikslas yra nustatyti **vandentvarkos sektoriaus** infrastruktūros investicijų pasiūlą bei paklausą, įvertinti rinkos ir investicijų nepakankamumo (skirtumas tarp pasiūlos ir paklausos) priežastis, pateikti rekomendacijas dėl tolimesnio sektoriaus finansavimo būdo, įvertinti finansinių priemonių kūrimo galimybes, išanalizuoti siūlomo finansinio produkto ir finansavimo struktūros atitiktį valstybės pagalbos taisyklėms bei pasiūlyti galutinę finansinės priemonės investavimo strategiją.

Aplinkos ministerija numato, kad vandentvarkos fondas (finansinė priemonė) būtų steigiamas 2017-2018 m., todėl tam tikrų finansinių produktų sąlygų netikslinga nustatyti šiuo metu (pvz., paskolų palūkanų normų). Atsižvelgiant į tai, esant poreikiui 2017 m. ex ante vertinimas galėtų būti peržiūrėtas ir papildytas ta informacija, kuri šiuo metu nėra įtraukta, arba konkrečių pasiūlymų pateikimas galėtų būti patikėtas finansinės priemonės valdytojui.

I-oji ataskaitos dalis buvo patvirtinta 2015 m. rugsėjo 7 d.

II-oji ataskaitos dalis buvo patvirtinta 2015 m. lapkričio 24 d.

Galutinė ataskaita Finansų ministerijos įsteigtam tarpinstituciniam priežiūros komitetui pateikta 2016 m. vasario mėn.

IŠVADOS

Atlikus viešosios infrastruktūros paklausos analizę nustatyta, kad:

- Investicijų poreikis įvertintas ne visuose strateginiuose dokumentuose arba nepakankamai įvertintas, kadangi trūksta detalesnio poreikio pagrindimo bei sąsajos su teikiamų viešųjų paslaugų gerinimo įtaka savikainai, paslaugų teikimo ilgalaikiu tvarumu, sektoriaus tolygia plėtra. Taip pat, nustatant siekiamus tikslus, dažnai apsiribojama tik tam tikrų sektorių ar tematinų tikslų pasiekimo atskirų rodiklių įvardijimu – nėra visapusiško investicijų poreikio ir pasekmių vertinimo. Šių rodiklių pasiekimas priklauso ne tik nuo investicijų į infrastruktūrą dydžio, bet ir nuo sektoriaus valdymo modelio, jo reglamentavimo, reguliavimo, taip pat nuo paramos gavėjo finansinio ir vadybinio pajėgumo. Investicijų ir jų numatomų šaltinių sąsaja su tematiniais tikslais ir investiciniais prioritetais atvaizduojama tik Veiksmų programoje, tuo tarpu visi kiti strateginiai dokumentai tarpusavio sąsajos neturi – nėra tarpsektorinio koordinavimo ir planavimo. Investicijų paklausą nulemia potencialios galimybės gauti ESF fondų paramą, kuri Veiksmų programoje yra paskirstyta tarp priemonių ir asignavimų valdytojų. Todėl reali paklausa gali būti apie 1,5-2 kartus mažesnė nei nurodoma ataskaitoje. Kai kurie projektų vykdytojai akcentuoja, kad jeigu parama nebūtų suteikiama, jie atsisakytų inicijuojamų projektų įgyvendinimo. Pagrindinis apribojimas, su kuriuo susidurta – buvo galima remtis tik viešai prieinamais duomenimis. Ateityje labai svarbu sistemingai rinkti duomenis apie sektoriaus infrastruktūros būklę ir investavimo veiklas.
- Viešosios infrastruktūros tinkamai būklei palaikyti ir jos nusidėvėjimui atstatyti reikalingos nuolatinės lėšos. Tai ypač aktualu elektros, šilumos, nuotekų, vandentvarkos infrastruktūroms, kurių būklė artėja prie naudingo jų tarnavimo laiko pabaigos. Paslaugų kokybės pagerinimui, aplinkosauginių reikalavimų įgyvendinimui bei efektyvumo padidinimui taip pat reikalingos didžiulės papildomos lėšos. Tačiau įmonės yra nepajėgios savarankiškai finansuoti šios infrastruktūros modernizavimo bei plėtros. Taip pat įžvelgta, jog iš paramos įgytam turtui nėra kaupiamas nusidėvėjimas – jis neįskaičiuojamas į tarifus, tai prieštarauja finansinio tvarumo principams ir ateityje pareikalaus dar ženklusių investicijų į turto atstatymą.
- Nustatytas investicijų trūkumas (pasiūlos-paklausos skirtumas) vandentvarkos sektoriuje siekia 3,2 mlrd. eurų. Vandentvarkos sektorius turi sąlyginai didelį potencialą finansiškai gyvybingų projektų įgyvendinimui, kadangi šiame sektoriuje yra pastovi paslaugų paklausa. Sektoriuje didžioji pajamų dalis gaunama iš tiesioginių vartotojų.
- Bendra rinka vandentvarkos sektoriuje yra susiformavusi, ilgalaikė ir turi potencialą plėstis. Tačiau ši rinka yra nelygiomis dalimis išskaidyta – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestai sudaro 49 proc. visos rinkos, kita dalis padalinta iš esmės į 70 rinkų, kurios yra akivaizdžiai per mažos įmonėms dirbti pelningai. Tai reiškia, kad vandentvarkos sektoriuje finansiškai gyvybingi projektai gali būti tik didžiuosiuose miestuose, tuo tarpu didžiausias investicijų poreikis yra mažose aglomeracijose. Norint pasiekti didžiausią šio sektoriaus veiklos efektyvumą, užtikrinti vienodą rinkų patrauklumą investicijų pritraukimui visoje šalyje ir užtikrinti tolygią paslaugų plėtrą, remiantis užsienio patirtimi bei atliktomis studijomis, sektorių būtina sustambinti, optimaliausiai iki 3 - 5 rinkų. Tai leistų ženkliai sumažinti sektoriaus sąnaudas ir sudarytų prielaidas vandentvarkos sektoriui tapti gyvybingesniu. Rekomenduotina

investicijas vandentvarkos sektoriui skirti tik regioniniams viešiesiems tiekėjams, turintiems veiklos licencijas, tai yra tik įgyvendinus ūkio valdymo reformas.

- Finansinės priemonės gali būti naudojamos ir kartu su kitomis valstybės intervencijos formomis, kadangi jos leistų sukurti kredito istoriją, o valstybė, dalyvaudama tokių sektorių veikloje, galėtų išgryninti problemas ir pasiūlyti jų sprendimus, tokiu būdu ateityje sukuriant galimybes tam tikrus sektorius finansuoti tik privačiais išteklių.
- Rinkos dalyviams, komerciniams bankams šis sektorius taip pat yra pakankamai patrauklus, tačiau jame būtina įgyvendinti kompleksines reformas.

Investicijų nepakankamumo ir bendro investicijų gyvybingumo vertinimas

Žemiau pateiktas apibendrintas investicijų gyvybingumo ir nepakankamumo pagal atskirus investicijų tipus ir duomenis vertinimas.

Lentelė 1. Investicijų gyvybingumo ir finansavimo trūkumo vertinimo suvestinė mln. Eur.

Investicijų tipas	Pajamų šaltinis	Galimybės pritraukti privačius finansavimo šaltinius	Projektų skaičius ir replikavimo galimybės	Bendras investicijų gyvybingumo potencialas	Paklausa mln. €	Pasiūla mln. €	Bendras investicijų trūkumas ¹ mln. €	Investicijų trūkumas, kurį galėtų padengti FP mln. €
Vandens	Tarifai, sutaupymai	vidutinės	didelės	Vidutinis	1.536	172	1.346	
Nuotekų	Tarifai, sutaupymai	mažos	vidutinės	Mažas	1.913	182	1.731	
Paviršinio vandens	nėra	mažos	vidutinės	Mažas	234	79	155	
Vandentvarkos VISO					3.683	433	3.232	30-100

- Apklausos metu bankai išskyrė penkias pagrindines priežastis, dėl kurių dažniausiai yra nesuteikiama paskola viešiesiems subjektams (išvardinta nuo dažniausiai pasitaikančių iki rečiau pasitaikančių priežasčių): 1) įmonė turi per didelius įsipareigojimus (dirba nuostolingai, nuolat didėja jų įsipareigojimai, jos negeneruoja pakankamo pinigų srauto įsipareigojimams aptarnauti); 2) įmonė turėjo mokumo problemų (pradelsti atsiskaitymai, bloga kreditavimo istorija, nepagrįstas planuojamas projekto atsipirkimas); 3) įmonė nepagrindžia prašomo finansavimo poreikio (be to, prognozuojamas pinigų srautas paskolai aptarnauti yra nepakankamas); 4) neaiškūs projektų pajamų (sutaupymų) ir paskolų aptarnavimo šaltiniai; 5) projektai ir sritis nėra pažįstami, todėl rizika vertinama kaip ypač aukšta arba per ilgas projektų atsipirkimo laikotarpis.
- Tarp priežasčių, kurias bankai nurodė kaip svarbiausias paskolai suteikti savivaldybėms ar valstybės ir savivaldybių valdomoms įstaigoms/įmonėms, yra šios: 1) pareiškėjo finansinė padėtis (turto, įsipareigojimų dydis, turto kokybė; jo piniginiai srautai ir gebėjimas aptarnauti paskolą); 2) pareiškėjo patikimumas bei jo mokumo istorija; 3) pareiškėjo pateikiama informacija apie ketinamą įgyvendinti projektą, finansavimo poreikį, jo panaudojimo tikslumą, finansinius srautus, atsipirkimo rodiklius; 4) sektoriaus teisinių pokyčių stabilumas; 5) aiškūs paskolų aptarnavimo

¹ Bendras investicijų trūkumas yra skirtumas tarp pasiūlos ir paklausos reikšmių.

šaltiniai. Savivaldybių skolinimo apimtys turi atitikti įstatymo patvirtintus skolinimosi limitus. Bankas, suteikdamas paskolas savivaldybėms, vykdo savivaldybių reitingavimą. Reitingavimo sistema apima savivaldybių demografinę situaciją, makroekonominės tendencijas, biudžetų surinkimo rodiklius, pradelstų skolų tiekėjams dydžius, skolų santykius su biudžetu bei šių rodiklių tendencijas ir kt. Pažymėtina, kad sektorių investicijų projektų gyvybingumas (grynųjų pajamų generavimo potencialas) ir privačių finansavimo šaltinių pritraukimo potencialas vertinami status quo situacijoje, kuri aprašyta ataskaitoje: neefektyvus turimo turto išnaudojimas, perteklinių pajėgumų kūrimas, nepakankama motyvacija generuoti daugiau pajamų ir nepakankamas privačių paslaugų teikėjų atsiradimo skatinimas, neefektyvi tarifų už paslaugas nustatymo sistema, konkurencijos nebuvimas ir kt. T.y., situacijoje, kai investavimo į turtą sąlygos suponuoja turto išlaikymo iš biudžeto poreikį ateityje. Pasikeitus situacijai ir atlikus paslaugų teikimo ir investicijų finansavimo sąlygų ir šaltinių peržiūrą, visų sektorių investicijų gyvybingumas galėtų didėti, kartu galėtų didėti privačių lėšų pritraukimo ir finansinių priemonių taikymo potencialas.

- Ataskaitoje, sektoriaus vertinimo skyriaus pabaigoje, pateikiami kiti galimi valstybės intervencijų būdai², skirti rinkos nepakankamumo ir neoptimalių investavimo situacijų sprendimui, kurie pagerintų FP taikymo galimybes bei prisidėtų prie gyvybingų projektų didinimo.

Kiekybinės ir kokybinės analizės rezultatai, siūloma investavimo strategija

Žemiau pateiktos apibendrintos išvados dėl siūlomų finansinių produktų vandentvarkos sektoriui ir dėl siūlomos investavimo strategijos.

- Atlikus dviejų projektų tipų, t.y., vandens tiekimo tinklų modernizavimo ir nuotekų surinkimo tinklų modernizavimo, jautrumo analizę nustatyta, kad teikiant finansavimą modernizuoti didžiausią finansinį nuostolį generuojančius tinklus subsidija projektų finansavimui nėra būtina. Pažymėtina, kad reikalinga papildoma duomenų analizė ir įmonių apklausa dėl to, koks susidarys tokių projektų srautas.
- Prielaidų jautrumo analizė parodė, jog tinklų nuostolių ir infiltracijos nuostolių kaina bei šių nuostolių apimties pasikeitimas yra esminės prielaidos, nulemiančios įgyvendinamų projektų gyvybingumą ir atsipirkimą.
- Atlikus kiekybinę analizę buvo nustatyta, jog šiam sektoriui keliamus rodiklius galima pasiekti pasitelkiant lengvatinių paskolų, garantijų arba subordinuotų paskolų finansines priemones. Kokybinė analizė parodė, jog vertinant pagal tam tikrus kokybinius kriterijus, lengvatinės paskolos vertinamos kaip tinkamiausias finansinis produktas. Apibendrinus kiekybinės ir kokybinės analizės rezultatus nustatyta, kad tinkamiausi finansiniai produktai yra paskolos ir garantijos.
- Investavimo strategijoje buvo identifikuoti vandentvarkos fondo galutiniai naudos gavėjai - vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, t.y., savivaldybių paskirti viešieji ir (ar) regioniniai vandens tiekėjai, turintys vandens tiekėjo licencijas.

² Taip pat pateikiami ir valstybės intervenciją mažinantys būdai pvz., pasiūlymai skatinantys didesnę konkurenciją, kurie priskiriami prie siūlomų valstybės intervencijų, kurių tikslas mažinti viešojo sektoriaus paslaugų apimtį ten kur jas galėtų teikti privatus sektorius ir būtų užtikrinama didesnė konkurencija.

- Investavimo strategijoje siūloma taikyti du finansinius produktus – lengvatines paskolas ir garantijas. Įmanomas šių dviejų finansavimo formų diferencijavimas pagal konkrečius projektus, tačiau tam būtina nustatyti aiškius, nediskriminuojančius kriterijus.
- Investavimo strategijoje buvo apžvelgtos visos įmanomos Bendrųjų nuostatų reglamente nustatytos finansinių priemonių įgyvendinimo alternatyvos ir pasiūlytas vandentvarkos fondo valdymo modelis – fondų fondas. Fondų fondo valdytojui rekomenduojama finansinius tarpininkus atrinkti tik tuo atveju, jeigu finansiniai tarpininkai prisideda nuosavomis lėšomis bei atlieka kitas funkcijas, tokias kaip viešųjų pirkimų tikrinimas, techninės pagalbos pareiškėjams teikimas ir kt.
- Dviejų finansinių produktų įgyvendinimas prisidėtų prie nacionalinių strateginių tikslų pasiekimo, visų pirma Veiksmų programos nustatytų rodiklių pasiekimo.
- Kiekybinės analizės apibendrinimo dalyje (5.6. skyrius) pateikti papildomi pasiūlymai dėl sektoriaus efektyvinimo.

IŽANGA

Vadovaujantis Bendrųjų nuostatų reglamento 37 straipsnio 1 dalimi, ESI fondų lėšos gali būti naudojamos finansinėms priemonėms [...] remti tam, kad būtų prisidėta siekiant konkrečių prioriteto tikslų, įskaitant atvejus, kai finansinės priemonės įgyvendinamos per fondų fondus. Finansinės priemonės įgyvendinamos tam, kad būtų remiamos investicijos, kurios, kaip tikimasi, turėtų būti finansiškai gyvybingos ir kurioms neteikiamas pakankamas finansavimas iš rinkos šaltinių [...].

Europos Komisijos tarnybų pozicijoje dėl 2014–2020 m. Lietuvos partnerystės sutarties ir veiksmų programos rengimo (skelbiama http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/pdf/partnership/lt_position_paper_lt.pdf) pažymėta, jog siekiant efektyvinti viešosios politikos finansavimą bei padėti valstybėms narėms kovoti su ilgalaikiais išbandymais ir didinti ilgalaikį politikos poveikį, ESI fondų investicijoms tikslinga taikyti finansines priemones, kadangi jos sudaro lankstesnio ir tvaresnio finansavimo galimybes pritraukiant privataus sektoriaus investuotojus, darančius didelį poveikį valstybės ištekliams, bei sudarant geresnes finansavimo galimybes galutiniams paramos gavėjams. Valstybės narės raginamos plačiau naudoti finansines priemones tuose sektoriuose, kuriuose jos labiausiai tinka ir kuriuose, atlikus išankstinį vertinimą, nustatytas rinkos nepakankamumas arba nepakankamai optimali investavimo situacija. Be šių priemonių naudojimo investicijoms mažoms ir vidutinėms įmonėms remti, finansines priemones rekomenduojama plačiau naudoti investicijoms į projektus, kuriuose nustatytas visų arba dalies investuotų išteklių grąžinimo potencialas, įskaitant investicijas, skirtas remti integruotas miestų vystymo veiklas ir skatinti energijos vartojimo efektyvumą. Lietuvos atveju siūloma, kad finansinės priemonės būtų naudojamos mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir inovacijų srities paramai, energijos vartojimo efektyvumui, atsinaujinantiems energijos ištekliams ir integruotai miestų plėtrai.

Vadovaujantis Bendrųjų nuostatų reglamento 37 straipsnio 2 dalimi, finansinių priemonių parama grindžiama ex ante vertinimu, kurį atliekant turi būti nustatyti rinkos trūkumai arba beveik optimalios investavimo situacijos, apskaičiuotas viešųjų investicijų poreikių mastas ir apimtys, įvertintas poreikis finansuoti reikiamas investicijas taikant

subsidijas bei galimybes finansuoti jas turimomis rinkos finansinėmis priemonėmis. Nustačius poreikį steigti papildomas finansines priemones, turi būti pasiūlyti finansuotinių finansinių priemonių tipai, jų valdymo struktūra, investavimo strategija. Ex ante vertinimas turi būti baigtas iki vadovaujančiajai institucijai priimant sprendimą dėl įnašų pagal programą skyrimo finansinei priemonei.

Atsižvelgdama į aukščiau išdėstytą teisinį pagrindą ir vykdydama ESI fondų vadovaujančiosios institucijos funkcijas bei siekdama užtikrinti efektyvų lėšų panaudojimą, Finansų ministerija 2014 m. balandžio 10 dienos raštu Nr. (24.39)-6K-1403042 inicijavo Viešosios infrastruktūros vertinimą. Viešosios infrastruktūros vertinimo metu numatoma detalai išnagrinėti finansinių priemonių taikymo galimybes viešosios infrastruktūros projektų finansavimui, atsižvelgiant į ministerijų Veiksmų programoje identifikuotas potencialias finansinių priemonių taikymo sritis.

Viešosios infrastruktūros vertinimui atlikti Finansų ministerija pasitelkė CPVA ir VIPA. VIPA atliko finansų rinkos trūkumo analizę, apklausiant finansų įstaigas ir nustatant finansavimo pasiūlą. CPVA atlikto duomenų apie numatomas investicijas 2014-2020 m. rinkimą ir analizę naudojant jau turimas studijas ir vertinimus bei papildomai apklausiant ministerijų atstovus. Iš CPVA surinktos investicijų paklausos ir VIPA surinktos investicijų pasiūlos duomenų buvo apskaičiuotas investicijų trūkumas kiekvienam viešosios infrastruktūros sektoriui ir infrastruktūros tipui. Nustačius investicijų trūkumą buvo nagrinėjamos rinkos nepakankamumo ir neoptimalių investavimų situacijų priežastys, kurių pagrindu buvo formuojamos rekomendacijos dėl finansinių priemonių įgyvendinimo galimybių.

Paklausos analizės metu buvo nagrinėjamas sektoriaus strateginis kontekstas apžvelgiant Lietuvos ir ES ilgalaikių ir vidutinės trukmės strateginių dokumentų nuostatas, atlikta sektoriaus infrastruktūros objektų ir jų valdytojų apžvalga, nagrinėta viešųjų paslaugų rinka. Apskaičiuota investicijų paklausos reikšmė sektoriaus skirtingiems infrastruktūros tipams, orientuojantis į siektinas strateginių tikslų rodiklių reikšmes. Investicijų paklausos duomenys buvo renkami iš įvairių šaltinių: apklausiant ministerijas, renkama informacija iš atliktų studijų ir ataskaitų, vertinami praeities investicijų istoriniai duomenys bei apskaičiuojami pagal reikiamos sukurti infrastruktūros matavimo vienetus. Atkreiptinas dėmesys, kad patikimų duomenų apie infrastruktūros būklę, planuojamas investicijas ir jų vykdytojus nepakanka arba jie nėra sistemaiškai kaupiami ir prieinami. Todėl paklausos duomenys buvo surinkti iš įvairių šaltinių bei patikslinti skaičiavimais, kad būtų įvertinta, kiek kiekvienam sektoriui preliminariai reikėtų lėšų ilgalaikiams strateginiams tikslams, numatytiems NPP ir VP, pasiekti iki 2022 m.

Pasiūlos, t.y., finansavimo šaltinių analizė, buvo atlikta taikant įvairius finansavimo šaltinių analizės būdus: renkama informacija iš ataskaitų ir prieinamų duomenų, atliekamos apklausos bei susitikimai (interviu). Finansavimo šaltinių analizė susideda iš kelių dalių: komercinių bankų finansavimo, tarptautinių finansų institucijų finansavimo, ESI fondų finansavimo, bei kitų lėšų, kurios apima įvairias ES, nacionalines paramos programas, taip pat valstybės biudžeto lėšas. Vertinant komercinių bankų teiktiną finansavimą buvo nagrinėjamos tik valstybės ir savivaldybių valdomos įstaigos (bankų portfelyje grupuojama kaip viešasis sektorius). Tarptautinių finansų institucijų finansavimas buvo analizuojamas per praeities duomenų prizmę, taip pat atkreiptas dėmesys į šių institucijų patvirtintas skolinimo gaires bei strategijas, kadangi kiekviena iš šių institucijų turi savo specifinę nišą rinkoje.

Vertinant ESI fondų finansavimą buvo vadovaujamosi ministerijų planais paskirstyti asignavimus pagal sritis ir veiklas, kadangi šiame etape dar nėra patvirtinta teisinė bazė, įtvirtinanti lėšų paskirstymą. Analizėje taip pat aptartos įvairios ES ir nacionalinio lygmens programos.

Iš atliktos paklausos ir pasiūlos analizės rezultatų buvo apskaičiuotas investicijų pasiūlos ir paklausos skirtumas – bendras investicijų trūkumas. Nustačius bendrą investicijų trūkumą buvo nagrinėjamos to trūkumo susidarymo priežastys, kylančios iš rinkos nepakankamumo. **Rinkos nepakankamumas** pasireiškia rinkos nefunkcionavimo aspektais, kurie lemia neefektyvų išteklių paskirstymą ir tam tikrų prekių ar paslaugų perprodukciją arba trūkumą. **Remiantis rinkos nepakankamumą analize nustatoma, ar yra pagrindas valstybės intervencijai siekiant ekonominio efektyvumo.** Valstybės intervencija nustatoma kaip reikalinga, jeigu pasireiškia bent viena neefektyviai veikiančios rinkos problema:

- Netobula konkurencija, kai pavieniai rinkos dalyviai gali daryti įtaką kainoms ir turi nevienodą rinkos galią, monopolinę galią, nustatyti kainas turinčių tiekėjų atsiradimas rinkoje;
- Nepilna rinka, kuri neteikia tokių paslaugų, už kurias vartotojai pasiruošę sumokėti visą jų gamybos kainą;
- Su viešosiomis gėrybėmis siejamas poveikis, kuris pasireiškia tuo, kad viešąsias gėrybes sukūrus jas gali vartoti visi, neįmanoma šios teisės riboti ar atsisakyti, todėl laisvos rinkos sąlygomis jų visuomenei trūks arba nebus visai kuriama;
- Ekonominiai išoriniai veiksniai, kurių rinkos dalyviai negali išspręsti vidinėmis priemonėmis dėl nepakankamų nuosavybės teisių, pvz., šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas, užterštos teritorijos miesto centre.
- Netobula informacija (asimetriška) vartotojams apie paslaugų ir prekių kokybę ir kainas, taip pat netobula informacija tiekėjams apie pagrindines vartotojo savybes (mokumą ir kt.). Netobula informacija apima ir ateities tendencijų žinojimą, galimybes apsidrausti priimant sprendimus neapibrėžtumo sąlygomis.

Jeigu yra nustatytas bendras investicijų trūkumas (teigiamas pasiūlos-paklausos skirtumas) bei pasireiškia bent viena neefektyviai veikiančios rinkos problema, daroma prielaida, kad rinkoje gali pasireikšti neoptimalios investavimo situacijos³ t.y., toje rinkoje vykdoma investicinė veikla yra nepakankama. Neoptimalios investavimo situacijos yra tam tikras specifinis rinkos problemos tipas, kuriam spęsti labiausiai tinka FP. **Neoptimalių investavimo situacijų vien tik rinkos pajėgumais pašalinti nėra įmanoma** dėl šių priežasčių:

- Bankų politika nefinansuoja tokių sektorių;
- Trūksta kredito istorijos;
- Trūksta užstato;
- Riboti finansinių tarpininkų rizikos valdymo pajėgumai;
- Nėra patirties regioninėse rinkose ar FP veikloje ir pan.
- Ir kitos priežastys (pvz., per ilgas atsipirkimo laikotarpis, per mažas pelningumas ir pan.).

³ Neoptimalios investavimo situacijos yra taip pat viena iš rinkos nepakankamumo problemų, kuri šioje analizėje nagrinėjama atskirai, kadangi jai pasireiškus viena iš labiausiai tinkamų valstybės intervencijos formų būtų finansinės priemonės kūrimas.

Išnagrinėti rinkos nepakankamumai ir pasireiškiančios neoptimalios investavimo situacijos yra prielaidos nustatyti poreikį rėmimui (valstybės intervencijai). Kaip minėta aukščiau, neoptimalios investavimo situacijoms spręsti labiausiai tinka FP.

Pasireiškusio rinkos nepakankamumo ir neoptimalios investavimo situacijos kiekybiniu įvertinimu nustatomos investicijų trūkumo ribos nuo iki (toliau – **Investicijų trūkumas, kuris gali būti padengtas taikant FP**). Tai atliekama nagrinėjant:

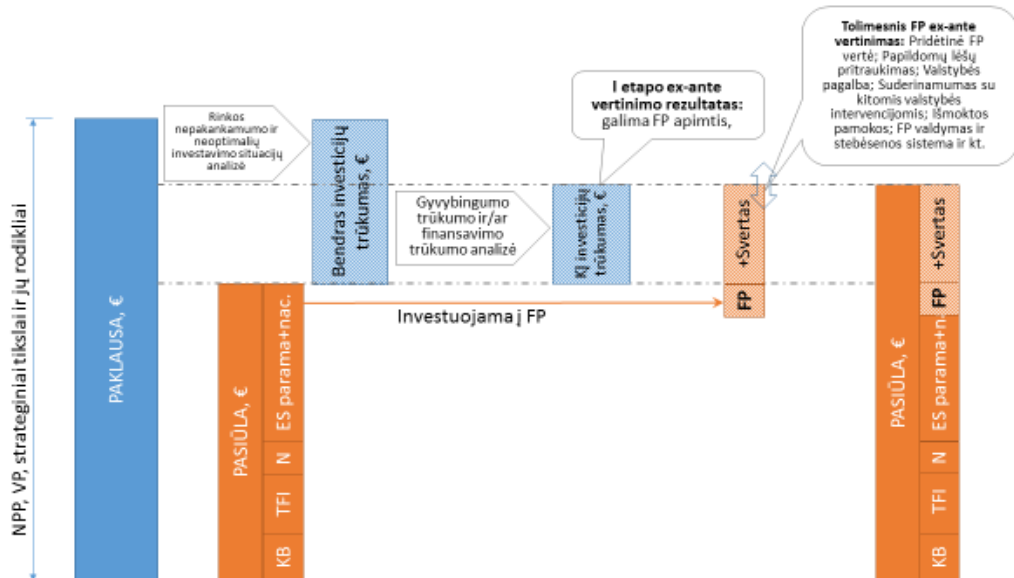
1. Gyvybingumo trūkumą – tuo atveju, kai projekto (grupės projektų) verslo planas demonstruoja grąžą, kuri yra žemesnė nei rinkos lygmuo. Projektas ar projektų portfelis yra mažiau pelningas, kuomet jis suvokiamas kaip pernelyg rizikingas ar negeneruojantis pakankamos grąžos (pvz., jo įgyvendinimo vieta yra nepakankamai išvystytoje teritorijoje). Grąža yra lyginama su teisingai apskaičiuota finansine grąžos norma (FRR) ir neturėtų būti lyginama dėl prastai struktūrizuotų pagrindinių investicijų. Faktiškai gyvybingumo trūkumas gali pasireikšti tuose sektoriuose, kur projektinis finansavimas yra labiausiai paplitusi finansinė struktūra (pvz., energijos, transporto, urbanistinės plėtros), bet taip pat ir vyrauja kapitalo investicijos (pvz., investicijos į MVĮ ir naujai steigiamas įmonės).
2. Finansavimo trūkumą – tuo atveju, kai tam tikrame sektoriuje ar bendrai ekonomikoje yra įrodymų dėl nepatenkinto finansavimo poreikio. Finansavimo trūkumas pasireiškia ypač MVĮ ir vidutinės kapitalizacijos įmonių finansavime bei krizinėse situacijose. Finansavimo trūkumas gali pasireikšti kaip tam tikro finansinio produkto trūkumas, kaip nuosavo kapitalo trūkumas rizikos finansavimui arba kaip bendras galimybių gauti finansavimą trūkumas.
3. Abu aukčiau nurodytus trūkumus kartu.

Tokiu būdu kiekvieno nagrinėjamo sektorių nagrinėjančio skyriaus pabaigoje esančioje lentelėje nurodomas įvertintas Investicijų trūkumas visam sektoriui, kuris gali būti padengtas taikant FP, t.y.,:

Jeigu analizės metu pateikiama pagrįstų įrodymų, jog rinkos neoptimalią investavimo situaciją riboja finansavimo trūkumas ir gyvybingumo trūkumas, tuomet daroma išvada, jog FP galėtų būtų tinkamas valstybės intervencijos būdas tam sektoriui ar infrastruktūros tipui, nurodant Investicijų trūkumo dydį (ribas), kuris galėtų būti padengtas taikant FP. Sektoriaus vertinimo pabaigoje esančioje analizės išvadų lentelėje pateikiamos išvados (aiškūs teiginiai) dėl FP taikymo galimybių bei paskutiniame stulpelyje **nurodomas Investicijų trūkumo dydis (ribos), kuris galėtų būti padengtas taikant FP.**

Jeigu analizės metu paaiškėja, kad nepakanka įrodymų, jog neoptimalios investavimo situacijos pasireiškia dėl gyvybingumo trūkumo ar finansavimo trūkumo priežasčių, arba dėl tvaraus verslo modelio nebuvimo rinkoje, arba dėl to, kad nėra efektyvių įmonių, kurios galėtų būti galutiniai finansinio produkto gavėjai, tuomet nėra laikoma, jog pasireiškia toks rinkos trūkumas, kuriam FP būtų tinkama valstybės intervencijos priemonė. Šios priežastys nagrinėjamos sektoriaus skyriaus pabaigoje analizės išvadų lentelėje. **To pasekoje, nustatytas Investicijų trūkumo dydis, kuris galėtų būti padengtas taikant FP, gaunasi mažas (nuo vieno iki kelių mln. Eur) arba šis dydis visai nenustatomas, jei trūksta pagrįstų įrodymų, kad galėtų būti nors ir pavienių gyvybingų projektų toje srityje.**

Aukščiau aprašyta vertinimo eiga iliustruota žemiau pateiktame paveiksle

Paveikslas 1. Ex-ante vertinimo eigą iliustruojanti schema

Siekdama išspręsti rinkos nepakankamumo problemas, valstybė gali numatyti ir kitas valstybės intervencijos formas, kurios būtų nukreiptos į efektyvesnį rinkos veikimą ir tuo pačiu sudarytų didesnes galimybes taikyti FP. Vertinamo sektoriaus skyriaus pabaigoje yra pateikiamos ir kitos galimos valstybės intervencijos. FP ex ante vertinimo metodika nereikalauja atlikti kitų galimų valstybės intervencijų formų apžvalgos. Tai įtraukta papildomai, atžvelgiant į Finansų ministerijos prašymą, kad ataskaita pateiktų apžvalgą atskiruose sektoriuose dėl kitų galimų valstybės intervencijų, kurios prisidėtų prie FP taikymo aplinkos gerinimo, kuri šiuo metu nėra pakankama FP įgyvendinimui. Taigi ataskaitoje yra pateikiamos ir kitos galimos valstybės intervencijos, kurios yra nukreiptos į efektyvesnį rinkos funkcionavimą ir tuo pačiu sudarančios didesnes galimybes FP taikymui. Siekdama ekonominio efektyvumo ir socialinio teisingumo, valstybė gali naudoti keturis pagrindinius intervencijos į laisvą rinką tipus:

- Reguliavimą – taisyklių nustatymą, kuris paprastai nustato paslaugų teikimo ar vartojimo kiekybinius ar kokybinius reikalavimus.
- Finansavimą – subsidijas (ar mokesčius), taikomas prekių ar paslaugų kainoms, didinančias ar mažinančias asmens pajamas ir prekių ar paslaugų vartojimo ar ekonominės veiklos galimybes.
- Gamybą, kai valstybė pati imasi veiklos užtikrinti trūkstamą paslaugų ar prekių pasiūlą.
- Pajamų palaikymą, kuris skirtas užtikrinti asmeniui pragyvenimo šaltinį arba suteikti galimybę vartoti tam tikras paslaugas.

Galimų valstybės intervencijų apžvalga, kuri gerintų rinkos veikimą ir tuo pačiu didintų FP taikymo galimybes, pateikiama atsižvelgiant į aukščiau išvardintus keturis pagrindinius intervencijų tipus, tačiau jų įgyvendinimo galimybės šioje ataskaitoje nevertinamos, taip pat nevertinama ir šių intervencijų atitiktis valstybės pagalbos taisyklėms ar galimos įtakos mastas FP veikimui. Kaip minėta aukščiau, tai nėra šio vertinimo paskirtis ir objektas. Pateikta apžvalga yra informacinio pobūdžio suteikti galimybę apsvaistyti tokių priemonių taikymo būtinumą ir naudą, kurios galėtų prisidėti prie rinkos efektyvesnio funkcionavimo, didesnio projektų gyvybingumo ir tuo pačiu platesnių galimybių taikyti FP, kurie padėtų pašalinti

finansavimo trūkumą. Todėl ateityje būtų tikslinga atlikti gilesnį tyrimą šioje srityje, kuris galėtų įvertinti valstybės intervencijų poveikį FP ir finansinių produktų taikymui atskiruose sektoriuose (rinkose).

Ten, kur nenustatomas rinkos nepakankamumas, pasireiškiantis dėl neoptimalių investavimo situacijų, išvados dėl valstybės intervencijos pateikiamos atsižvelgiant į aukščiau išvardintus keturis pagrindinius tipus, tačiau jų įgyvendinimas šioje ataskaitoje nevertinamas, taip pat nevertinama ir šių intervencijų atitiktis valstybės pagalbos taisyklėms.

Šio vertinimo metu buvo vadovaujama EK užsakymu parengta ex-ante vertinimo metodika, kurią parengė PwC (skelbiama http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/fin_inst/index_en.cfm).

**RINKOS NEPAKANKAMUMO IR NEOPTIMALIŲ
INVESTAVIMO SITUACIJŲ ANALIZĖ
VANDENTVARKOS SEKTORIJE**

1 SEKTORIAUS STRATEGINIO KONTEKSTO APŽVALGA

Pagrindinis vandentvarkos sektoriaus siekis - užtikrinti kiekvieno asmens teisę gauti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas, kurios turi būti įperkamos, kokybiškos, teikiamos nuolat ir nepertraukiamai, ir kartu užtikrinti racionalų vandens išteklių naudojimą bei vandens ekosistemų apsaugą.

1.1. Lietuvos ilgalaikių strateginių dokumentų nuostatos ir tikslai

LIETUVOS PAŽANGOS STRATEGIJA „LIETUVA 2030“

Strategijoje su vandentvarkos sektoriumi susiję tai, kad numatyta, jog siekiant pokyčių strategijoje išskirtose pagrindinėse pažangos srityse, turi būti svarbu išsaugoti aplinką, išmintingai naudoti išteklius.

Kuriant SUMANIĄ VISUOMENĘ numatyta esminė pokyčių iniciatyva:

Besimokanti visuomenė: Ugdyti visuomenės ekologinę savimonę, skatinti darnų vartojimą ir atsakingą požiūrį į ūkio plėtrą.

Kuriant SUMANIĄ EKONOMIKĄ strategijoje akcentuojama, kad: „Negalime pamiršti ir mus supančios aplinkos, kuri yra pridėtinės vertės, stabilumo ir ilgalaikės pažangos pagrindas. Turime plėtoti technologijas, kurios darytų kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai ir užtikrintų darnų išteklių tausojantį augimą.“

NACIONALINĖ APLINKOS APSAUGOS STRATEGIJA (Patvirtinta LR Seimo nutarimu, 2015 m. balandžio 16 d. Nr. XII-1626)

Strategijoje vandens sektoriuje numatoma, kad įgyvendinant **Aplinkos kokybės gerinimo** prioritetą: „**2020-2030 metų laikotarpiu** bus siekiama, kad Lietuvos aplinkos būklė atitiktų nustatytas aplinkos kokybės normas visoje šalies teritorijoje. Didelis dėmesys bus skiriamas vidaus paviršinių vandens telkinių, Kuršių marių, Baltijos jūros ekologinės ir cheminės būklės gerinimui, aplinkos oro taršos mažinimui ir kokybės gerinimui, triukšmo lygio mažinimui, darniam urbanizuotų teritorijų vystymuisi“.

Aplinkos sektoriaus ilgalaikė vizija: aplinka Lietuvoje **2050 metais** – švari, sveika ir saugi.

Strategijoje numatoma, kad turi būti: „Pasiekta ir išlaikoma aplinkos būklė, atitinkanti aplinkos kokybės normas ir tarptautinius bei ES įsipareigojimus, aplinkos tarša nekelia pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai visoje šalies teritorijoje. Išlaikoma gera Lietuvos geologinė aplinkos kokybė. Požeminio vandens, vidaus paviršinių vandens telkinių, Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė yra gera, pasklidoji ir sutelktoji tarša minimizuota. Lietuvos gyventojai aprūpinami geros kokybės geriamuoju vandeniu ir yra užtikrinamas tinkamas nuotekų surinkimas ir tvarkymas“.

Esminės politikos įgyvendinimo kryptys ir iniciatyvos vandens sektoriuje:

- Aplinkos teršimo paviršinėmis (lietaus) nuotekomis mažinimas. Apsaugoti urbanizuotas teritorijas nuo perteklinio vandens keliamos rizikos ir užkirsti kelią teršalų patekimui į paviršinius vandens telkinius.
- Aplinkos apsauga nuo išleidžiamų nuotekų žalingo poveikio. Ugdyti visuomenės sąmoningumą apie nuotekų poveikį vandens aplinkai, užtikrinti, kad visos

generuojamos nuotekos būtų surenkamos ir sutvarkomos pagal nustatytus reikalavimus, užtikrinti nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtrą ir modernizavimą efektyviai panaudojant ES finansines priemones.

- Požeminių vandenų apsauga nuo taršos. Užtikrinti, kad ateities kartos naudotų saugų geriamąjį vandenį. Siekti, kad požeminio vandens išteklių būtų ištirti, apibūtinami, jų apsaugai numatytos ūkinę veiklą ribojančios apsaugos juostos. Didinti visuomenės sąmoningumą apie galimą neigiamą žmonių veiklos poveikį požeminio vandens būklei.
- Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kokybės gerinimas ir prieinamumo didinimas. Siekti, kad vartotojai ir abonentai optimaliomis sąlygomis ir kainomis gautų viešai tiekiamą geriamąjį vandenį ir nuotekų tvarkymo paslaugas arba turėtų galimybę individualiai apsirūpinti geriamuoju vandeniu ir nuotekų tvarkymo paslaugomis. Gerinti šių paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą.

Strateginis tikslas – pasiekti, kad aplinka Lietuvoje būtų sveika, švari ir saugi, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius. Šio tikslo įgyvendinimo stebėsenai atlikti nustatytas vertinimo kriterijus – **aplinkosaugos veiksmingumo indeksas***, kompleksiskai integruojantis atskirų aplinkosaugos sričių politikos veiksmingumo vertinimą (2014 m. aplinkos veiksmingumo indeksas – 49 vieta iš 178 valstybių, 61 balas iš 100; **2030 m. – 80 balų iš 100**).

*Aplinkosaugos veiksmingumo indeksas (angl. – Environmental Performance Index) – tai pasaulinis aplinkos vertinimas, pristatomas kasmet vykstančiame Pasaulio ekonomikos forume. Šis indeksas reitingo principu parodo, kaip gerai šalys vykdo aplinkosaugos politiką dviejose plačiose srityse: žmonių sveikatos apsaugoje nuo žalingo aplinkos poveikio ir ekosistemų apsaugos.

1.2. Vidutinės trukmės nacionalinių strateginių dokumentų ir programų tikslai

2014 -2020 metų nacionalinės pažangos programa

Programoje su vandentvarkos sektoriumi susiję:

3 PRIORITETAS „Ekonominiam augimui palanki aplinka“

Siekiant užtikrinti tvarų ir neigiamo poveikio aplinkai nedarantį ekonominį augimą, būtina suderinti aplinkosaugos, ekonominės ir socialinės plėtros interesus. Darnus energetikos, gyvosios ir negyvosios gamtos išteklių naudojimas, aplinkos sektoriaus komunalinių paslaugų kokybės užtikrinimas, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimas prisideda prie gyvenimo kokybės gerinimo ir verslo konkurencingumo didinimo.

3.3 tikslas. Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą

Siekiant sukurti sumanią ekonomiką, svarbi infrastruktūros plėtros ir darnaus vystymosi dėmė, užtikrinanti, kad ekonomikos plėtra ir modernizavimas neturėtų neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai. Siekiant racionaliai naudoti gamtos išteklius, numatyta tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas.

3.3.3 uždavinys. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti, kad visos generuojamos nuotekos būtų surenkamos ir sutvarkomos taip, kad atitiktų nustatytus reikalavimus mažinti aplinkos taršą paviršinėmis (lietaus) nuotekomis, taip apsaugoti urbanizuotas teritorijas nuo perteklinio vandens keliamos rizikos ir užkirsti kelią teršalų patekimui į paviršinius vandens telkinius,

mažinti miestų oro taršą. Numatoma imtis priemonių, užtikrinančių, kad visi šalies gyventojai optimaliomis sąlygomis ir kainomis gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį viešai tiekiamą geriamąjį vandenį ir nuotekų tvarkymo paslaugas arba galėtų patys apsirūpinti geriamuoju vandeniu ir nuotekų tvarkymo paslaugomis. Būtina gerinti šių paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą.

Numatomos šios svarbiausios 3.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra ir renovacija;
- paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymo ir gatvių valymo sistemų plėtra ir renovacija;
- vandentvarkos, atliekų ir aplinkos oro kokybės valdymo tobulinimas.

Lentelė 2. Programos prioritetų ir tikslų įgyvendinimui, programos 2 priede vandentvarkos sektoriui numatyti vertinimo kriterijai

Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
3.3.3. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas	Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija	Būstų, prijungtų prie geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemos, dalis	procentai	81/79	83/81	Lietuvos statistikos departamentas (būstų surašymo duomenys)
		Geriamojo vandens nuostoliai tinkluose	procentai	30 (2011)	25	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija

GERIAMOJO VANDENS TIEKIMO IR NUOTEKŲ TVARKYMO 2008–2015 METŲ PLĖTROS STRATEGIJA

Vandentvarkos sektoriaus tikslų įgyvendinimui patvirtinta Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008–2015 m. plėtros strategija (toliau – Strategija). Strategijoje įvardyti tikslai aiškiai nubrėžia sektoriaus raidos kryptis ir uždavinius:

- sudaryti palankias sąlygas didinti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą bei gerinti jų kokybę;
- siekti apsaugoti aplinką nuo žalingo išleidžiamų nuotekų poveikio.

Šių tikslų įgyvendinimui Strategijoje nustatytos šios rodiklių reikšmės:

- geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas – ne mažiau kaip 95 proc. Lietuvos gyventojų;
- 100 proc. geriamojo vandens kokybės atitiktis saugos ir kokybės reikalavimams;
- 100 proc. surenkamų nuotekų išvalymas iki nustatytų normų.

Atsižvelgiant į tai, kad Strategijos įgyvendinimo laikotarpis eina į pabaigą, Aplinkos ministerija rengia atnaujintą strategiją kitam periodui. Todėl atliekant šį vertinimą daroma prielaida, kad pagrindiniai sektoriaus tikslai išliks nepakitę, nes jie dar nėra pilnai įvykdyti.

2 SEKTORIAUS INFRASTRUKTŪROS, NAUDOJAMOS VIEŠŪJŲ PASLAUGŲ TEIKIMUI, APŽVALGA

Iki 1991 m. Lietuvoje veiklą vykdė 14 valstybinių regioninių vandens tiekimo įmonių, kurios buvo atsakingos už vandens ir nuotekų paslaugų tiekimą. Vėliau sistema buvo decentralizuota, vandens ūkio paslaugų teikimo funkcija patikėta savivaldybėms, kurioms perduota ir atitinkamo turto nuosavybė.

Lietuvoje 2000 m. veikė 500 skirtingų organizacijų, teikiančių geriamojo vandens paslaugas. Šiuo metu Lietuvoje vandens tiekimą vykdo savivaldybių kontroliuojamos bendrovės, valstybės įmonės, viešosios įstaigos, akcinės bendrovės, individualios įmonės, žemės ūkio bendrovės, pajininkai, fizinių asmenų grupės, fiziniai asmenys ir kt. Pamažu geriamojo vandens tiekimo įmonių skaičius mažėjo. Šiuo metu didesnių įmonių, teikiančių vandenį 50-čiai ir daugiau vartotojų, yra 373. Pagrindinė rinkos dalis tenka 73 tiekėjams, tiekiantiems 98 proc. viso centralizuotai tiekiamo vandens. Kiti 2 proc. yra smulkūs tiekėjai – viešosios įstaigos, individualios įmonės, žemės ūkio bendrovės, fizinių asmenų grupės ir fiziniai asmenys.

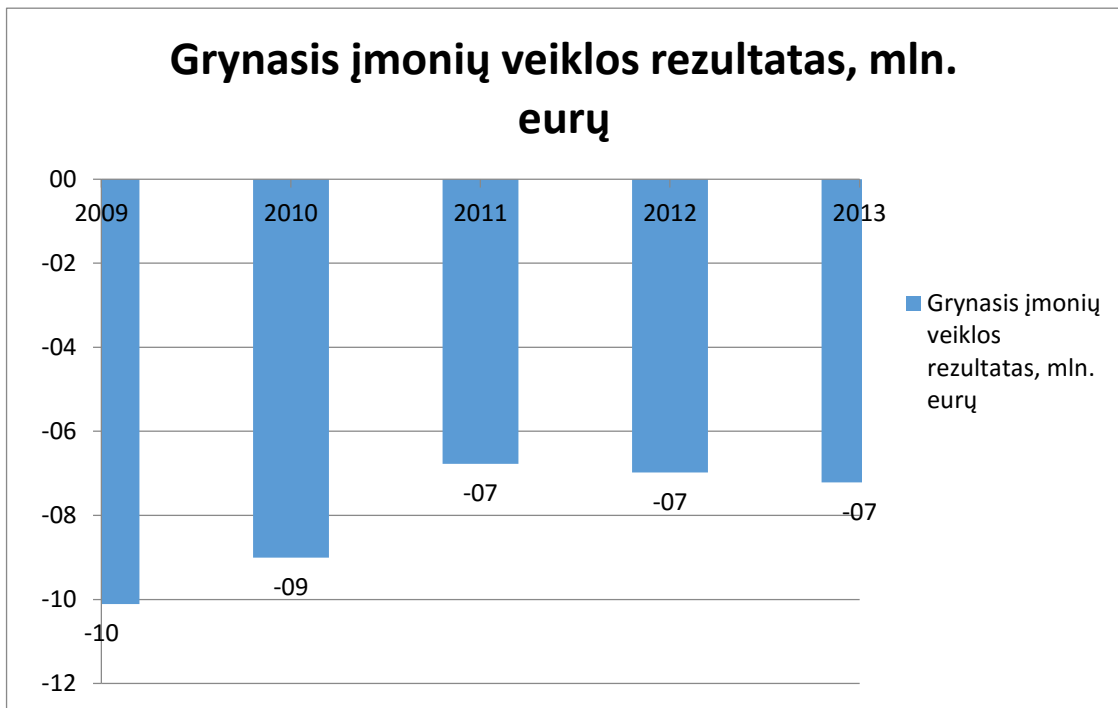
Savivaldybėse vandens tiekėjų skaičius svyruoja nuo 1 iki 29 tiekėjų. Įmonės, teikiančios geriamąjį vandenį, paprastai teikia ir nuotekų tvarkymo paslaugas. Ūkio subjektų, turinčių TIPK leidimus ir nurodančių vandens sunaudojimą ūkio bei buitines reikmėms, yra apie 365. Tarp jų – 95 didžiausios įmonės (kartu su filialais), kurioms tenka 96 proc. rinkos.

Remiantis 2014 m. pradžioje VKEKK paskelbtoje apžvalgoje pateikiamais 48 Lietuvos vandens tiekimo įmonių duomenimis, vandens tiekimo įmonės nuo 1996 m. sausio 1 d. iki 2013 m. sausio 1 d. į vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūrą investavo 0,90 mlrd. eurų. ES, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšos sudaro – 0,8 mlrd. eurų, o tai sudaro 39,8 proc. vandens tiekimo įmonių ilgalaikio turto įsigijimo savikainos. Iš viso vandentvarkos įmonės investiciniams projektams įgyvendinti skyrė 91 mln. eurų lėšų, iš kurių 54 mln. eurų yra pasiskolinta iš bankų.

Bendra rinka vandentvarkos sektoriuje yra susiformavusi, ilgalaikė ir turinti potencialą plėstis. Tačiau ši rinka yra nelygiomis dalimis išskaidyta – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestai sudaro 49 proc. visos rinkos, kita dalis padalinta iš esmės į 70 rinkų, kurios yra akivaizdžiai per mažos įmonėms dirbti pelningai. Tai reiškia, kad vandentvarkos sektoriuje finansiškai gyvybingi projektai gali būti tik didžiuosiuose miestuose, tuo tarpu didžiausias investicijų poreikis yra mažose aglomeracijose. Todėl, norint pasiekti didžiausią šio sektoriaus veiklos efektyvumą, užtikrinti vienodą rinkų patrauklumą investicijų pritraukimui visoje šalyje ir užtikrinti tolygią paslaugų plėtrą, remiantis užsienio patirtimi bei atliktomis studijomis⁴, sektorių būtina sustambinti, optimaliausiai iki 3 – 5 rinkų. Tai leistų ženkliai sumažinti sektoriaus sąnaudas ir sudarytų prielaidas vandentvarkos sektoriui tapti gyvybingu. 1996 – 2013 m. į vandentvarkos sektorių, taikant maksimalų paramos intensyvumą, į paslaugų kokybės gerinimą investuota apie 0,9 mlrd. eurų, tačiau sektoriaus finansinis gyvybingumas

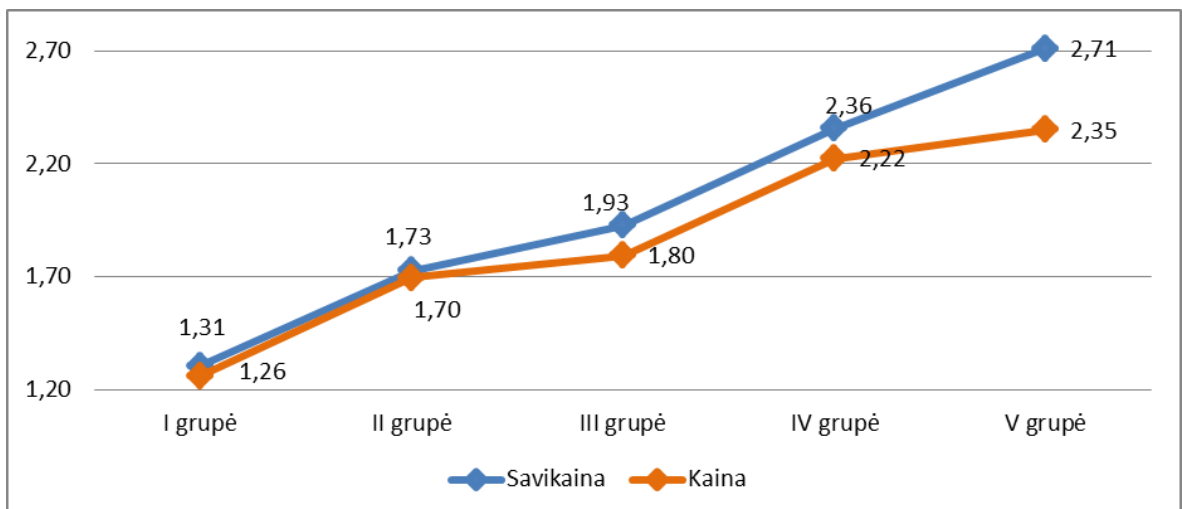
⁴ Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, 2012, AM; Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo veiklos reformos bei privataus sektoriaus dalyvavimo būdai Lietuvoje, Pasaulio Bankas ir AM. 2005; Vandentvarkos sektoriaus valdymo tobulinimas, įgyvendinant ES reikalavimus aplinkosaugos srityje, AM, 2002

nepasikeitė – sektorius metai iš metų dirba nuostolingai (žr. 2 Paveiksle žemiau), turto panaudojimas nuolat mažėja ir šiuo metu tesiekia – 32 proc. (geriamojo vandens gavyba) ir 51 proc. (nuotekų valymas)⁵.

Paveikslas 2. Vandens tiekimo įmonių veiklos rezultatas, mln. eurų 2009-2013 m. Šaltinis: VKEKK

Tai reiškia, kad per minėtą laikotarpį liko neįvykdytas pagrindinis paslaugų tvarumo reikalavimas (sąnaudų susigrąžinimo principas), plėtra buvo vykdoma netolygiai, t.y., padidėjo atotrūkis tarp didelių ir mažų įmonių veiklos efektyvumo, paslaugų savikainos skirtumas išaugo iki 2 kartų mažų įmonių nenaudai (žr. Paveiksle 3 žemiau).

Paveikslas 3. Vandens tiekimo kaina ir savikaina įmonių grupėse, Eur/m3, 2013 m. Šaltinis: VKEKK

⁵ 2013 Metų Energetikos sektoriaus plėtros apžvalga, VKEKK

Galima konstatuoti, kad po esminių investicijų (dotacijų) vandens sektorius šiuo metu savarankiškai ne tik negali vykdyti plėtros, bet negali ir tinkamai išlaikyti už paramos lėšas sukurto turto. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad vandentvarkos turto dalis, sukurta už dotacijas, šiuo metu sudaro 49,2 proc. viso turto. Tai reiškia, kad šiai turto daliai nusidėvėjimas neskaiciuojamas ir turto atstatymas neplanuojamas. Galima konstatuoti, kad paramos suteikimas vandens sektoriui taikant maksimalų intensyvumą neskatinio paramos gavėjų ieškoti sprendimų veiklos efektyvumui didinti – strateginės nuostatos dėl vandens įmonių stambinimo, kurių įgyvendinimas leistų iš esmės padidinti sektoriaus efektyvumą, ženkliai sumažinti sąnaudas ir sudarytų prielaidas įmonėms pelningai vykdyti veiklą bei užtikrinti tolygią plėtrą visoje šalyje, liko neįgyvendintos. Todėl galima teigti, kad taikant ankstesnį paramos teikimo modelį, vandentvarkos sektoriui ir ateityje bus reikalingos nuolatinės dotacijos arba reikės ženkliai didinti kainas.

Geriamojo vandens tiekimas

Kaip nurodoma VKEKK apžvalgoje, į šią vandentvarkos sritį investuotos lėšos sudaro:

- geriamojo vandens tiekimo (23,9 proc. visų investicijų),
- geriamojo vandens kokybės gerinimo priemonių diegimas (3,6 proc. visų investicijų).

Atliktos investicijos įgalino: prijungtų prie centralizuotų geriamojo vandens tiekimo tinklų vartotojų skaičių visoje Lietuvoje padidinti nuo 76,3 proc. iki 84,0 proc.; pasiekti 88,7 proc. geriamojo vandens atitiktį Higienos reikalavimuose nustatytiems normoms.

Pagal VKEKK pateikiamus duomenis apžvalgoje:

- Vykdamas vandens tiekimo tinklų plėtrą ir renovaciją nutiesta 1376 km naujų ir renovuota 187 km vandentiekio tinklų, pastatytos 66 naujos vandens pakėlimo stotys. Vandens tiekimo turto (tinklų ir pakėlimo stočių) nudėvėjimas sumažėjo 7,9 procentiniais punktais (investicijų pradžioje vandens tiekimo turtas buvo nudėvėtas 42,7 proc., 2013 m. sausio 1 d. – 34,8 proc.), avarijų skaičius vandentiekio tinkluose sumažėjo 20 proc., vandens nuostoliai sumažėjo 2,0 procentiniais punktais, vandens pakėlimo stočių pajėgumų naudojimas sumažėjo 1,1 procentinio punkto.
- Pastatyti 88 vandens gerinimo įrenginiai. Geriamojo vandens kiekis, atitinkantis Lietuvos higienos normos HN 24:2003 „Geriamojo vandens saugos ir kokybės reikalavimai“ reikalavimus, išaugo nuo 67,9 proc. investicijų pradžioje iki 88,7 proc. (20,7 procentinio punkto).

Nuotekų tvarkymas

Kaip nurodoma VKEKK apžvalgoje, į šią vandentvarkos sritį investuotos lėšos sudaro:

- nuotekų tvarkymo tinklų plėtra ir renovacija (37,0 proc. visų investicijų),
- nuotekų valymo įrenginių renovavimas ir plėtra (23,7 proc. visų investicijų),
- dumblo tvarkymo įrenginių plėtra (11,8 proc. visų investicijų).

VKEKK apžvalgoje pateikiamu vertinimu 48 vandentvarkos įmonių atliktos investicijos įgalino: prijungtų prie centralizuotų nuotekų surinkimo tinklų vartotojų skaičių visoje Lietuvoje padidinti nuo 68,6 proc. iki 79,0 proc.; pasiekti 98,6 proc. valomų nuotekų atitiktį Nuotekų reglamente nustatytiems reikalavimams; išspręsti dumblo kiekio, kvapų problemas.

Pagal VKEKK pateikiamus duomenis apžvalgoje:

- Vykdamas nuotekų surinkimo tinklų plėtrą ir renovaciją, nutiesta 1671 km naujų ir renovuota 106 km nuotekų surinkimo tinklų, pastatytos 646 naujos nuotekų

perpumpavimo siurblinės ir renovuotos 92 nuotekų siurblinės. Įgyvendinus šiuos projektus avarijų skaičius nuotekų surinkimo tinkluose sumažėjo 39 proc., nuotekų surinkimo turto (tinklų ir perpumpavimo siurblinių) nudėvėjimas sumažėjo 8 procentiniais punktais (investicijų pradžioje nuotekų surinkimo turtas buvo nudėvėtas 45,7 proc., 2013 m. sausio 1 d. – 37,7 proc.), nuotekų perpumpavimo stočių pajėgumų naudojimas sumažėjo 3,6 procentinio punkto (nors naujai statomos ir renovuojamos siurblinės, siekiant mažinti neišnaudojamus pajėgumus, tačiau vandens (nuotekų) vartojimo mažėjimas sąlygoja įrenginių pajėgumų naudojimo mažėjimą), infiltracija tinkluose nepakito.

- Pastatytas 41 naujas nuotekų valymo įrenginys ir renovuotas 41 nuotekų valymo įrenginys, nuotekų valymo turto nudėvėjimas sumažėjo 5,9 procentiniais punktais (investicijų pradžioje nuotekų valymo turtas buvo nudėvėtas 39,3 proc., 2013 m. sausio 1 d. – 33,4 proc.), naujai statomi ir renovuojami nuotekų valymo įrenginiai pajėgumų panaudojimo procentą padidino 17,0 procentinių punktų (nuo 36,1 proc. iki 53,1 proc.).

Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas

Remiantis ekspertų 2009 m. parengtos „Lietaus nuotekų tvarkymo sistemų parinktose probleminėse gyvenvietėse įrengimo galimybių studijų atlikimas bei rekomendacijų šių sistemų įrengimui atskirais tipiniais atvejais parengimas“ galutinės ataskaitos duomenimis nustatyta, kad iš viso yra apie 3,2 tūkst. km paviršinių nuotekų tinklų. Savivaldybių pateikti nuotekų tinklų ilgių duomenys yra tik apytikriai dėl nesančios tikslios tinklų apskaitos ir inventorizacijos.

Bendras teritorijų, nuo kurių surenkamos paviršinės nuotekos, plotas yra apie 29 tūkst. ha. Vidutiniškai paviršinės nuotekos surenkamos apytikriai nuo 18 proc. miestų ir kitų gyvenviečių, kuriose yra paviršinių nuotekų tinklai, teritorijų. Dideliuose miestuose, tokiuose kaip Šiauliai, Kaunas, Panevėžys, paviršinės nuotekos surenkamos apytiksliai nuo trečdalis teritorijos. Vilniuje šis dėsningumas netinka (tik 3,8 proc.) dėl didelių gyvenviečių, neturinčių paviršinių nuotekų tinklų, teritorijų, prijungtų prie miesto. Vidutinio dydžio miestų (2000-10000 gyventojų) paviršinių nuotekų surinkimo teritorijos dalis yra mažesnė ir svyruoja į abi puses apie vidurkį. Ataskaitoje pateikiami duomenys apie išleistuvus parodo, kad paviršinių nuotekų tinklai yra visuose didžiuosiuose miestuose, taip pat visuose savivaldybių centruose, bei nedideliame skaičiuje gyvenviečių nuo 2000 iki 10000 gyventojų.

Ekspertai konstatuoja, kad geros techninės būklės tinklų nėra. Vidutinės būklės paviršinių nuotekų tinklai, neturintys įtakos statinio stiprumui ir normaliam funkcionavimui, sudaro 7 % nuo visų paviršinių nuotekų tinklų. Patenkinamos būklės tinklai, turintys nežymią įtaką statinio stiprumui, patikimumui ir normaliam funkcionavimui sudaro 33 % visų paviršinių nuotekų tinklų. Blogos ir labai blogos būklės nuotekų tinklai atitinkamai sudaro 23 % ir 10 % visų paviršinių nuotekų tinklų. Maždaug 27 % paviršinių nuotekų tinklų būklė yra nežinoma.

Daugumos savivaldybių teritorijose esančių mažesnių miestų, miestelių ir gyvenviečių duomenų apie paviršinių vandenų nuotakyną nėra. Mažesnių gyvenviečių esami tinklai priklausė žemės ūkio bendrovėms, jie nebuvo inventorizuoti, tinklai neeksplloatuojami, nėra išlikusių dokumentų.

Miestuose, kuriuose yra daugiau nei 10 000 gyventojų, dalinai yra išvystyti paviršinių nuotekų surinkimo tinklai. Paviršinės nuotekos surenkamos nuotekų tinklais nuo 15-35 proc.

miestų teritorijos dalies, apimančios centrinės komercines ir gyvenamąsias miestų dalis, pramonines, daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties išvystytas miestų teritorijas. Dauguma paviršinio vandens išleistuvų yra kontroliuojami, tačiau nepakankamai eksploatuojami.

Vidutinio dydžio miestuose (2000-10000 gyventojų) paviršinės nuotekos surenkamos vidutiniškai nuo mažesnės miesto teritorijos dalies nei dideliuose miestuose ir vidutiniškai sudaro apie 18 proc. šių gyvenamųjų vietovių teritorijos. Paviršinių nuotekų surinkimas dažniausiai apima centrinę miesto dalį, kai kurias pramonines, daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties išvystytas miestų teritorijas. Dažnai paviršinės nuotekos sujungtos su buitinėmis nuotekomis (mišri nuotekų sistema) arba su melioracijos sistemomis.

Gyvenvietėse iki 2000 gyventojų paviršinės nuotekos daugumoje atvejų nėra surenkamos. Paviršinių nuotekų ir valymo įrenginių infrastruktūra neišvystyta. Dažnai dalis gyvenamosios teritorijos yra sausinama ir vanduo nuvedamas laukų melioracijos sistemomis.

Paviršinių nuotekų surinkimo teritorijų ir infrastruktūros išvystymas labai svyruoja atskirose savivaldybėse, tačiau nėra nustatyta regioninių paviršinių nuotekų surinkimo išvystymo dėsningumų.

Paviršinės nuotekos sudaro apie 20 proc. visų nuotekų (be energetikos ir reikšmingų žuvininkystės nuotekų), išleidžiamų į paviršinius vandens telkinius. Tačiau paviršinių nuotekų tvarkymas investicijų požiūriu yra labiau problematiškas negu buitinių nuotekų. Praktiškai paviršinių nuotekų surinkimo sistemos gali būti tvarkomos tik kartu su gatvių investiciniais projektais.

Tik 9,4 proc. į paviršinius vandens telkinius išleidžiamų paviršinių nuotekų yra išvalytos iki nustatytų normų. Kita dalis yra nevalomos arba nepakankamai išvalytos. Daugiausiai nuotekos valomos nuo atskirų pramoninių įmonių, degalinių, naujai įrengiamų komercinių teritorijų. Tuo tarpu nuo viešųjų miestų teritorijų surenkamos paviršinės nuotekos išleidžiamos į vandens telkinius nevalomos.

Ekspertų vertinimu, paviršinių nuotekų surinkimo sistemų būklė šalyje apibendrintai vertintina tik kaip patenkinama. Paviršinių nuotekų tinklus prižiūri savivaldybių įmonės, tačiau dėl lėšų stygiaus paviršinių nuotekų tinklų priežiūra yra minimali ir nėra užtikrinama reikiama gera techninė būklė. Dauguma paviršinių nuotekų tinklų yra susidėvėję, reikalingas remontas arba rekonstrukcija, kurie užtikrintų tolesnį tinklų funkcionalumą. Ypatingai tvarkytini paviršinių nuotekų išleistuvai.

Paviršinių nuotekų valymo infrastruktūra pagal išvystymą vertintina kaip nepatenkinama. Paviršinės nuotekos beveik iš visų viešųjų teritorijų išleistuvų yra išleidžiamos nevalytos. Esami senesnės statybos paviršinių nuotekų valymo įrenginiai yra fiziškai pasenę ir nebeatlieka valymo funkcijų, tarša kaupiasi valymo įrenginiuose, o susikaupę paviršinių nuotekų teršalai liūčių metu su didele koncentracija išplaunami į vandens telkinius. Naujai įrengiami taršiųjų teritorijų valymo įrenginiai veikia gerai ir paviršines nuotekas išvalo iki reikalaujamų normų.

Informacija savivaldybėse apie paviršinių nuotekų surinkimo ir valymo infrastruktūros būklę nėra išsami, todėl kad daugelyje savivaldybių yra nesutvarkyta šios infrastruktūros apskaita ir informacija nerenkama arba renkama nesistemiškai.

3 INVESTICIJŲ PASIŪLOS – PAKLAUSOS ĮVERTINIMAS

3.1. Investicijų paklausos analizė

Pagrindinis informacijos šaltinis vertinant 2014-2020 m. periodo investicijų paklausą geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sritims turėtų būti patvirtinti savivaldybių geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo specialieji planai.

Rengiant specialiuosius planus atsižvelgiama į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008–2015 m. plėtros strategijos nuostatas ir nustatomi planavimo tikslai: nustatyti viešojo vandens tiekimo teritorijas; nustatyti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros kryptis, kad būtų užtikrintas geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo nenutrūkstamas funkcionavimas; užtikrinti, kad 95 procentai savivaldybės gyventojų būtų aprūpinami įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytus sveikatos apsaugos, aplinkos apsaugos ir paslaugų kokybės reikalavimus atitinkančiu geriamuoju vandeniu ir nuotekų tvarkymo paslaugomis.

Dalis šių planų buvo parengta pagrįstai neįvertinus 2007-2013 m. periodo projektams taikomų reikalavimų. Daugelis vandentvarkos įmonių specialistų ir ekspertų pripažįsta, kad šiuose planuose numatytos investicijų apimtys nėra realios, nes atskirų savivaldybių suplanuoti darbai į kainiai nepagrįstai skiriasi. Planavimo etape trūko patikimų duomenų apie infrastruktūrą (dalis jos bešeimininkė), neobjektyviai įvertintos galimybės dėl gyventojų prijungimo prie centralizuotų vandentiekio ir nuotekų tvarkymo sistemų.

Atsižvelgiant į tai, kad po šių planų parengimo atskirose savivaldybėse tęsėsi 2000-2006 m. projektų užbaigimo procesas bei intensyviai vyko 2007-2013 m. projektų įgyvendinimas, vandentvarkos sektoriaus situacija yra pakitusi.

Siekiant pagrįstai suplanuoti 2014-2020 m. periodo investicijų paklausą yra būtina iš esmės atnaujinti savivaldybių geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo specialiuosius planus. Planus peržiūrėti verčia ir Lietuvoje sparčiai vykstantys demografiniai pokyčiai, kuriuos labiausiai įtakoja emigracija. Ankstesnių projektų įgyvendinimo patirtis parodė, kad daugeliu atveju užsibrėžti tikslai nebūdavo pasiekiami, nes nepakankamai pagrįstai įvertintos būsimų naujų vartotojų apimtys.

Siekiant pagrįsto investicijų į vandentvarkos sektorių planavimo, šiuos planus būtina atnaujinti atsižvelgiant ir į 2014 m. birželio 12 d. patvirtinto Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo 12 str. 2 dalies nuostatas, kuriose nurodoma, kad savivaldybės, rengdamos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros planus, turi siekti, kad ne mažiau kaip 95 procentai savivaldybės viešojo vandens tiekimo teritorijos gyventojų gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį ir nuotekų tvarkymo paslaugas arba turėtų galimybę individualiai apsirūpinti geriamuoju vandeniu ir (arba) individualiai tvarkyti nuotekas.

Remiantis 2016 m. I pusmečiu prieinama informacija, pažymėtina, kad iki šiol nėra apžvelgtas ir įvertintas Strategijoje identifikuotų tikslų pasiekimas. 2014 m. VKEKK paskelbtoje 48 geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo įmonių veiklos ir situacijos, įgyvendinus Europos Sąjungos fondų, Lietuvos Respublikos valstybės ir

savivaldybių biudžetų lėšomis finansuojamus investicinius projektus, apžvalgoje VKEKK identifiko, kad 2015 metais Strategijoje įtvirtinti sektoriaus tikslai nebus pasiekti⁶. 2016 m. balandžio – gegužės mėn. nėra paskelbtų naujų duomenų, leidžiančių įvertinti, ar šioje VKEKK apžvalgoje paskelbtas vertinimas visiškai pasitvirtins.

Apibendrinus surinktus duomenis iš VKEKK, Aplinkos ministerijos specialistų, vandens tiekėjų asociacijos, ekspertų parengtų studijų, siūlomos tolesnio vandentvarkos sektoriaus finansavimo kryptys ir investicijų paklausa pateikiama lentelėje žemiau.

Lentelė 3. Vandentvarkos sektoriaus investicijų paklausos duomenys

Infrastruktūros tipas	Investicijų paklausa, tūkst. EUR ⁷	Strateginių tikslų rodikliai, prie kurių pasiekimo prisidės ir yra reikalinga ši investicija	Rodiklio šaltinis (strateginis dokumentas)
Geriamojo vandens tiekimas	1.536.702,3	Vandens tiekimo paslaugų prieinamumas - 95 proc.	2008-2015 m. strategija, VP
		Būstų, prijungtų prie geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemos, dalis 83 proc.	NPP
		Vandens tiekimo paslaugų prieinamumas - 90 proc.	VP
		Rekonstruoti vandens tiekimo tinklai – 680 km	VP
		Viešai tiekiamo geriamojo vandens atitiktis saugos ir kokybės reikalavimams – 100 proc.	2008-2015 m. Strategija
Nuotekų tvarkymas	1.913.043,6	Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas – 95 proc.	NPP, 2008-2015 m. strategija, VP
		Būstų, prijungtų prie nuotekų tvarkymo sistemos, dalis 81 proc.	NPP
		Nuotekų tiekimo paslaugų prieinamumas - 90 proc.	VP
		Rekonstruoti nuotekų surinkimo tinklai – 680 km	VP
		Surenkamų nuotekų išvalymas iki nustatytųjų normų – 100 proc.	2008-2015 m. Strategija
Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas	234.257,44	Lietaus nuotėkio plotas, iš kurio surenkama paviršiniam (lietaus) vandeniui tvarkyti, įrengta ir (ar) rekonstruota infrastruktūra – 80.591 ha	VP
Vandentvarkos įmonių modernizacija ir įmonių veiklos tobulinimas	144,00	Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, kuriose atlikta turto inventorizacija – 60-ies savivaldybių įmonės	VP
IŠ VISO	3.684.147,34		

Geriamojo vandens tiekimas

Vandentvarkos įmonės turi atsiskaityti už pasiektus rezultatus pagal įgyvendintus projektus. Daroma prielaida, kad gyventojai palaipsniui jungsis prie jau nutiestų vandens tiekimo tinklų pagal 2000–2006 m. ir 2007-2013 m. periodo projektus. Ši aplinkybė turės įtakos, kad padidės šiuo metu atskirose savivaldybėse pakankamai žemai vertinamas

⁶ VKEKK apžvalgoje nurodo, kad 2015 m. centralizuota vandens tiekimo paslauga šalyje naudosis 86,4. vartotojų, centralizuota nuotekų tvarkymo paslauga – 82,8 proc.; ne visi vartotojai (95,4 proc.) gaus Higienos reikalavimus atitinkantį vandenį (trijose savivaldybėse šis rodiklis nesieks ir 50,0 proc.); ne visos valomos nuotekos (99,2 proc.) bus išvalomos iki Nuotekų reglamento reikalavimų; nuotekų infiltracija nuotekų surinkimo tinkluose išliks aukšta (vidutiniškai 40,0 proc., nuo 18,0 iki 70,0 proc.).

⁷ Priemonės "Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra" einamasis vertinimas, Galutinė vertinimo ir sutarties vykdymo ataskaita, 2012 m. gruodžio mėn.

paslaugos prieinamumo pasiekimo lygis. Taip pat vertinama, kad dalis vartotojų (apie 5 proc.) nelauks, kol bus sudarytos galimybės prisijungti prie centralizuotos vandentiekio sistemos ir apsirūpins vandens tiekimo paslaugomis naudojant individualias sistemas.

Įvertinus tai, kad prognozuojamas paslaugos prieinamumo lygis yra labai nevienodas pagal atskiras savivaldybes, daroma prielaida, kad iki 95 proc. ribos negaunančių geriamojo vandens paslaugų vartotojų dalis sudaro - 8,6 proc..

Siekiant nustatyti investicijų paklausą geriamojo vandens tiekimo paslaugos prieinamumo padidimui, vadovaujamosi statistikos departamento oficialiai skelbiamais duomenimis apie 2014 m. sausio 1 d. esantį gyvenamųjų būstų ir gyventojų skaičių savivaldybėse. Iš šių statistinių duomenų santykio nustatomas kiekvienos savivaldybės vidutinis gyventojų skaičius būste. Vadovaujantis statistiniais duomenimis apskaičiuota, kad vidutiniškai Lietuvoje būste gyvena po 2,26 gyventojų. Atsižvelgiant į tai, kad gyventojų skaičius yra kintamas dėl natūralios kaitos, emigracijos ir kt. veiksnių, investicijų poreikis nustatomas pagal savivaldybėje esantį būstų skaičių 2014 m. pradžioje.

Pagal statistinius duomenis apskaičiuojama, kad pasiekti 95 proc. paslaugos prieinamumo ribą papildomai reikia suteikti centralizuotą vandens tiekimo sistemos paslaugą 111.207 būstams.

Įvertinus, kad vidutinis būsto prijungimo prie centralizuotos geriamojo vandens tiekimo sistemos įkainis sudaro 2900 Eur, gaunamas orientacinis investicijų poreikis vandens paslaugų prieinamumo padidimui - **322.500 tūkst. Eur.**

Vadovaujantis VKEKK pateiktais duomenimis apie vandentvarkos įmonių eksploatuojamų geriamojo vandens tiekimo tinklų apimtį bei Aplinkos ministerijos ES paramos administravimo departamentu pateiktais duomenimis apie eksploatuojamų tinklų nusidėvėjimą, nustatyta, kad 2012 m. buvo eksploatuojama apie 14600 km vandentiekio tinklų.

Įvertinus pateiktus duomenis apie eksploatuojamų tinklų nusidėvėjimą galima daryti prielaidą, kad nusidėvėjimo lygis yra panašus ir tose savivaldybėse, kurių duomenų nebuvo gauta. Nustatyta, kad vidutiniškai 52,9 proc. vandentiekio tinklų yra nusidėvėję daugiau kaip 60 proc.

Savivaldybėse eksploatuojamų ir nusidėvėjusių tinklų apimtys skiriasi ženkliai, nes ir aptarnaujamų teritorijų apimtys yra skirtingos. Apibendrinus visų savivaldybių duomenis nustatyta, kad nusidėvėjusių (daugiau kaip 60 proc.) vandentiekio tinklų, kuriuos reikia renovuoti, yra apie 7733 km.

Siekiant, kad vandentvarkos įmonės užtikrintų tinkamą paslaugos teikimą optimaliomis sąlygomis, esamus tinklus reikia renovuoti, nes:

- reikia didinti efektyvumą ir mažinti eksploatacines sąnaudas, įvertinus kiek jos sumažės;
- reikia mažinti avarijų skaičių, įvertinus avarijų mastą ir efektą, pagal VKEKK 2013 metų ataskaitą avarijų skaičius mažėja;
- reikia gerinti tiekiamo vandens kokybę, blogėjančią tinkluose, įvertinus, kokie vandens parametrai turi būti pagerinti dėl tinklo būklės ;
- reikia atstatyti nusidėvėjusių infrastruktūrą;

- reikia užtikrinti geriamojo vandens tiekimo paslaugos patikimumą, nustačius rodiklius ir įvertinus jų efektą.

Įvertinus, kad vidutinis vandentiekio tinklų renovacijos įkainis sudaro 144 Eur/m, gaunamas orientacinis investicijų poreikis vandentiekio tinklų renovacijai - **1.113.552 tūkst. Eur.**

Atsižvelgiant į tai, kad nėra vieningos duomenų sistemos už visas savivaldybes dėl esamos eksploatuojamų ir nusidėvėjusių tinklų apimties, šis investicijų poreikis gali būti vertinamas tik kaip orientacinis. Siekiant nustatyti realų investicijų poreikį, reikėtų parengti atnaujintus savivaldybių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo specialiuosius planus, nes esamuose planuose informacija yra pasenusi. Atsižvelgiant į tai, kad daugiau nei pusę eksploatuojamų tinklų reikėtų renovuoti, nes jų nusidėvėjimas didesnis kaip 60 proc., būtų tikslinga pirmiausia skirti investicijas renovacijai tiems tinklams, kurie daro didžiausią įtaką vandens nuostoliams, atsirandantiems vandentiekio tinkluose.

Tinklų renovacija apima ne tik paties tinklo renovaciją, bet ir kitų statinių, kurie yra susiję su tinklų rekonstrukcija, t.y., vandens siurblių renovacija, siurblių keitimas. Taigi planuojant detalų investicijų poreikį būtina įvertinti ir šias išlaidas.

Vadovaujantis VKEKK apžvalgos duomenimis, dalyje savivaldybių tiekiamo vandens kokybė kai kur atitinka ne visus higienos reikalavimus. Maisto ir veterinarijos tarnybos duomenimis, pagrindinė viešai tiekiamo geriamojo vandens saugos ir kokybės problema yra padidėjęs fluoridų kiekis, taip pat indikatorinių geriamojo vandens rodiklių, pavyzdžiui, geležies, amonio, mangano, sulfatų kiekio padidėjimas viešai tiekiamame vandenyje.

Investicijų poreikis vandens kokybės pagerinimui iki 100 proc. paskaičiuotas tik pagal dalies savivaldybių (48 iš 60 savivaldybių) duomenis, kurie yra įtraukti į VKEKK paskelbtą apžvalgą.

Daroma prielaida, kad investicijų poreikis geriamo vandens kokybės pagerinimui bus panašus kaip ir ankstesniame finansavimo periode (vidutiniškai vandens kokybės gerinimo priemonėms buvo skirta 167.980 Eur, kad būtų pagerinta kokybė 1 procentiniu punktu). Atliekant investicijų poreikio vertinimą, taip pat atsižvelgta į Aplinkos ministerijos patvirtintame valstybės projektų sąrašė numatytas skirti investicijas vandens gerinimo įrenginių rekonstrukcijai.

Orientacinis investicijų poreikis geriamo vandens kokybės gerinimui - **94.387 tūkst. Eur.**

Nuotekų tvarkymas

Vadovaujantis VKEKK apžvalgos duomenimis ir pateiktais Aplinkos ministerijos vandenų departamento preliminariais paslaugos prieinamumo duomenis prognozuojama, kad Lietuvoje 2015 m. sausio 1 d. centralizuotą nuotekų tvarkymo paslaugą gausiančių vartotojų dalis sudarys 82,8 proc.

Kadangi vandentvarkos įmonės turi atsiskaityti už pasiektus rezultatus pagal įgyvendintus projektus, daroma prielaida, kad gyventojai palaipsniui jungsis prie jau nutiestų nuotekų surinkimo tinklų pagal 2000–2006 m. ir 2007–2013 m. periodo projektus. Ši aplinkybė turės įtakos, kad padidės šiuo metu atskirose savivaldybėse pakankamai žemai vertinamas paslaugos prieinamumo pasiekimo lygis. Taip pat vertinama, kad dalis vartotojų

(apie 5 proc.) nelauks kol bus sudarytos galimybės prisijungti prie centralizuotos nuotekų surinkimo sistemos ir apsirūpins nuotekų tvarkymo paslaugomis naudojant individualias sistemas, todėl nustatoma, kad paslaugos prieinamumą reikia padidinti iki 95 proc. ribos.

Įvertinus tai, kad prognozuojamas paslaugos prieinamumo lygis yra labai nevienodas pagal atskiras savivaldybes, daroma prielaida, kad iki 95 proc. ribos negaunančių nuotekų tvarkymo paslaugų vartotojų dalis sudaro –12,2 proc.

Siekiant nustatyti investicijų paklausą nuotekų tvarkymo paslaugos prieinamumo padidinimui, vadovaujasi statistikos departamento oficialiai skelbiamais duomenys apie 2014 m. sausio 1 d. esantį gyvenamųjų būstų ir gyventojų skaičių savivaldybėse. Iš šių statistinių duomenų santykio nustatomas kiekvienos savivaldybės vidutinis gyventojų skaičius būste. Vadovaujantis statistiniais duomenimis apskaičiuota, kad vidutiniškai Lietuvoje būste gyvena po 2,26 gyventojų. Atsižvelgiant į tai, kad gyventojų skaičius yra kintamas dėl natūralios kaitos, emigracijos ir kt. veiksnių, investicijų poreikis nustatomas pagal savivaldybėje esantį būstų skaičių 2014 m. pradžioje.

Pagal statistinius duomenis apskaičiuojama, kad būtų pasiekta 95 proc. paslaugos prieinamumo riba, papildomai reikia suteikti centralizuotą nuotekų tvarkymo sistemos paslaugą 158.488 būstams.

Įvertinus, kad vidutinis būsto prijungimo prie centralizuotos nuotekų tvarkymo sistemos įkainis sudaro 347,5 Eur, gaunamas orientacinis investicijų poreikis nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumo padidinimui **55.075 tūkst. Eur.**

Vadovaujantis VKEKK pateiktais duomenimis apie vandentvarkos įmonių eksploatuojamų nuotekų surinkimo tinklų apimtį bei Aplinkos ministerijos ESPAD pateiktais duomenimis apie eksploatuojamų tinklų nusidėvėjimą, nustatyta, kad 2012 m. buvo eksploatuojama apie 10100 km nuotekų surinkimo tinklų.

Įvertinus pateiktus duomenis apie eksploatuojamų tinklų nusidėvėjimą galima daryti prielaidą, kad nusidėvėjimo lygis yra panašus ir tose savivaldybėse, kurių duomenų nebuvo gauta. Nustatyta, kad vidutiniškai 54 proc. nuotekų surinkimo tinklų yra nusidėvėję daugiau kaip 60 proc.

Savivaldybėse eksploatuojamų ir nusidėvėjusių tinklų apimtys skiriasi ženkliai, nes ir aptarnaujamų teritorijų apimtys yra skirtingos. Apibendrinus visų savivaldybių duomenis, nustatyta, kad nusidėvėjusių (daugiau kaip 60 proc.) nuotekų surinkimo tinklų, kuriuos reikia renovuoti, yra apie 5470 km.

Siekiant, kad vandentvarkos įmonės užtikrintų tinkamą paslaugos teikimą optimaliomis sąlygomis, esamus tinklus reikia renovuoti, nes:

- būtina didinti efektyvumą ir mažinti eksploatacines sąnaudas;
- reikia mažinti avarijų skaičių;
- būtina mažinti infiltraciją / eksfiltraciją;
- būtina atstatyti nusidėvėjusių infrastruktūrą;
- būtina užtikrinti nuotekų tvarkymo paslaugos patikimumą.

Darant prielaidą, kad vidutinis nuotekų surinkimo tinklų renovacijos įkainis sudaro 318,6 Eur/m, gaunamas orientacinis investicijų poreikis nuotekų tinklų renovacijai - **1.742.742 tūkst. Eur.**

Atsižvelgiant į tai, kad nėra vieningos duomenų sistemos už visas savivaldybes dėl esamo eksploatuojamų ir nusidėvėjusių tinklų apimties, šis investicijų poreikis gali būti vertinamas tik kaip orientacinis. Siekiant nustatyti realų investicijų poreikį, reikėtų parengti atnaujintus savivaldybių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo specialiuosius planus, nes esamuose planuose informacija yra pasenusi. Atsižvelgiant į tai, kad daugiau nei pusė eksploatuojamų tinklų reikėtų renovuoti, nes jų nusidėvėjimas didesnis kaip 60 proc., būtų tikslinga pirmiausia skirti investicijas renovacijai tiems tinklams, kurie daro didžiausią įtaką papildomo vandens infiltracijai į nuotekų tinklus. Planuojant projektus būtų tikslinga vadovautis ekspertų siūlomais renovacijos pasirinkimo prioritetais:

- diukeriai;
- plieniniai ir ketiniai vamzdžiai;
- renovuoti linijas nestabiliuose gruntuose;
- vamzdžių kokybė;
- tinklų amžius;
- prisijungusių prie renovuojamo vamzdžio gyventojų skaičius;
- kiti atvejai priklausomai nuo vietos situacijos.

Tinklų renovacija apima ne tik paties tinklo renovaciją, bet ir kitų statinių, kurie susiję su tinklais, rekonstrukciją, t.y., nuotekų siurblių renovaciją, siurblių keitimą. Planuojant detalų investicijų poreikį būtina įvertinti ir šias išlaidas.

Vadovaujantis VKEKK apžvalgos duomenimis, nuotekų tvarkymo kokybė atskirose savivaldybėse dalinai netenkina nuotekų tvarkymo reglamento reikalavimų. Daroma prielaida, kad orientacinis investicijų poreikis nuotekų valymo įrenginių statybai ir rekonstrukcijai sudarys apie **115.227 tūkst. Eur**, kaip buvo nustatyta 2012 m. gruodžio mėn. patvirtintoje priemonės „Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra“ einamojo vertinimo galutinėje ataskaitoje.

Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas

Vadovaujantis 2009 m. lapkričio mėn. patvirtintos „Lietaus nuotekų tvarkymo sistemų parinktose probleminėse gyvenvietėse įrengimo galimybių studijų atlikimas bei rekomendacijų šių sistemų įrengimui atskirais tipiniais atvejais parengimas“ galutinės ataskaitos duomenimis, Lietuvoje iš viso yra:

- 898 vnt. išleistuvų,
- 3213 km paviršinių nuotekų tinklų,
- gyvenviečių, kuriose yra paviršinių nuotekų tinklai, plotas sudaro 165423 ha,
- paviršinės nuotekos surenkamos nuo 17,6 proc. gyvenviečių, kuriose yra paviršinių nuotekų tinklai, teritorijos.

Pažymėtina, kad ankstesniame finansavimo periode nebuvo skirtas finansavimas lietaus nuotekų infrastruktūros modernizavimui ir plėtrai.

Daroma prielaida, kad būtina modernizuoti esamą infrastruktūrą ir padidinti teritorijų plotą miestuose bei gyvenvietėse, kuriose įrengta lietaus surinkimo infrastruktūra iki 20 proc. šių miestų bei gyvenviečių ploto. Tuo pagrindu nustatyta, kad bendras miestų ir gyvenviečių teritorijų plotas, kuriam turi būti atliekamas paviršinių (lietaus) nuotekų sistemų modernizavimas ir plėtra, sudaro 32.356 ha. Darant prielaidą, kad investicijų poreikis miesto ploto vienetai sudaro 7240 Eur/ha, nustatytas orientacinis investicijų poreikis - **234.257 tūkst. Eur**.

Atsižvelgiant į tai, kad nėra vieningos duomenų sistemos apie paviršinių nuotekų (lietaus) infrastruktūrą, šis investicijų poreikis gali būti tik orientacinis. Siekiant nustatyti realų poreikį visose savivaldybėse turi būti parengti paviršinių nuotekų sistemų specialieji planai ir jų pagrindu nustatytas investicijų poreikis.

Vandentvarkos įmonių modernizacija ir įmonių veiklos tobulinimas

Siekiant gerinti vandens tiekimo įmonių valdymą, įmonėms bus teikiama parama viešojo geriamojo vandens tiekimo teritorijose esančio turto inventorizacijai ir kitiems įmonių valdymo ir veiklos tobulinimo veiksams įgyvendinti. Veiksmų programoje numatytas finansavimas parengti 10 veiklos planų, kurie apims visas 60 savivaldybių. Taikant vienodą įkainį visoms savivaldybėms investicijų poreikis sudaro **144 tūkst. Eur**. Tačiau neaišku, koks būtų tokio tobulinimo efektas. Veiklos tobulinimą reiktų sieti su įmonių stambinimu siekiant masto ekonomijos ir sąnaudų mažinimo, bei užtikrinant vienodas paslaugų kainas ir kokybę visose savivaldybėse tolygiai nedidinant jų socialinės ir ekonominės atskirties.⁸ Turi būti įvertinti įvairūs įmonių veiklos tobulinimo būdai, leidžiantys įgyvendinti sąnaudų susigrąžinimo principą.

3.2. Investicijų pasiūlos analizė

Finansiniai šaltiniai vandentvarkos sektoriaus projektams

Lentelė 4. Vandentvarkos sektoriaus investicijų pasiūlos duomenys

Infrastruktūros tipas	Investicijų pasiūla, tūkst. Eur	Galimi pasiūlos finansavimo šaltiniai	Investicijų pasiūla pagal finansavimo šaltinius tūkst. Eur
Geriamojo vandens tiekimas	172.375	Komerciniai bankai*	3.368
		Tarptautinės finansų institucijos*	20.488
		ES struktūriniai fondai	148.519 ⁹
Nuotekų tvarkymas	182.385	Komerciniai bankai*	3.899
		Tarptautinės finansų institucijos*	21.858
		ES struktūriniai fondai	148.519
		Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas	8.109
Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas	78.822	Komerciniai bankai*	1.595
		Tarptautinės finansų institucijos*	4.822
		ES struktūriniai fondai	72.405

*Komercinių bankų ir tarptautinių finansų institucijų finansavimas skirstomas proporcingai pagal ES struktūrinių fondų finansavimo paskirstymą infrastruktūros tipams (Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas – 18%; Nuotekų tvarkymas - 44%; Geriamojo vandens tiekimas - 38%)

Komercinių bankų finansavimas

⁸ Detali analizė apie vandens įmonių pertvarką ir galimą pasiekti masto ekonomiją yra pateikta šiose studijose ir teisės aktuose: Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, 2012, AM; Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas, 2014 m. (nauji pakeitimai); Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo veiklos reformos bei privataus sektoriaus dalyvavimo būdai Lietuvoje, Pasaulio Bankas ir AM, 2005; Vandentvarkos sektoriaus valdymo tobulinimas, įgyvendinant ES reikalavimus aplinkosaugos srityje, AM, 2002

⁹ ESF fondų lėšos pagal priemones nurodytos 7-oje lentelėje. Trys iš keturių priemonių yra skirtos bendrai ir vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros projektų finansavimui, todėl šių priemonių bendra suma išskaidyta į dvi lygias dalis, nurodant investicijų pasiūlą, kadangi nėra žinoma, kiek iš kiekvienos priemonės lėšų atiteks vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo infrastruktūros projektams. Bendra visų šių trijų priemonių suma yra 297 mln. eurų.

Ekonominės krizės metu įmonės, veikiančios vandens sektoriuje, daugiau gražino paskolų komerciniams bankams nei skolinosi, todėl jų įsipareigojimai komerciniams bankams tuo periodu mažėjo. Prognozė remiasi prielaidomis, kad, gerėjant ekonominei situacijai šalyje ir normalizuojantis skolinimosi poreikiui, paskolų pasiūla šiame sektoriuje 2014 m. sieks 1,19 mln. Eur ir jos augimo tempai prognozuojamu laikotarpiu sudarys 2,0 proc. per metus. Paskaičiuota pasiūla visam prognozuojamam laikotarpiui sudaro 8,86 mln. Eur. Žemiau yra pateikta preliminari komercinių bankų paskolų pasiūlos prognozė vandens sektoriuje 2014 – 2020 m. laikotarpiui.

Lentelė 5. Komercinių bankų paskolų pasiūlos prognozė 2014 – 2020 m., mln. Eur

Metai	2012	2013	Prognozė							VISO
			2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Paskolos	-0,17	-2,5	1,19	1,22	1,25	1,27	1,3	1,3	1,33	8,86

Prognozėje pateikti duomenys išskaičiuoti remiantis valstybės ataskaitų duomenimis, pagal tai nustatyta, koks ateinančiu 2014-2020 m. laikotarpiu galimas skolinimasis. Komercinių bankų finansavimas, prieinamas viešojo sektoriaus subjektams vandentvarkos sektoriaus projektams finansuoti, 2014-2020 m.s sudaro apie **8,86 mln. Eur**.

Tarptautinių finansų institucijų finansavimas

Tarptautinių finansų institucijų bendrojo portfelio augimo prognozės taip pat gali būti įvertinamos panašiu principu kaip ir komercinių bankų portfelio augimas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad kiekviena tarptautinė finansų institucija vadovaujasi savo investavimo gairėmis, strategijomis remiamoms sritims, be to, remiamos sritys įvairių tarptautinių finansų institucijų ganėtinai skiriasi, finansavimo pasiūla vandentvarkos sektoriui buvo apskaičiuota įvertinant kiekvienos iš analizuojamų tarptautinių finansų institucijų remiamas sritis, planuojamas finansavimo apimtis ir kitą apklausų metu pateiktą informaciją.

Visos nagrinėtos tarptautinės finansų institucijos (Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas, Europos investicijų bankas, Europos Tarybos vystymo bankas, Šiaurės investicijų bankas) remia vandentvarkos sektoriaus projektus. Kadangi Europos Tarybos vystymo banko indėlis į vandentvarkos projektus yra gan mažas lyginant su kitomis TFI, šios institucijos finansavimas nėra vertinamas pasiūloje.

Europos plėtros ir rekonstrukcijos bankas

ERPB iki šiol rėmė vandens ir nuotekų sektorių: šiame sektoriuje 2013 m. ERPB pasirašė 14 sutarčių dėl 163 mln. eurų investicijų, kurios prisidėjo prie geriamojo vandens kokybės ir panaudojimo efektyvumo didinimo ir nuotekų valymo paslaugų efektyvumo.

Tačiau naujo laikotarpio šalies strategijoje ERPB numato, kad vandens sektoriui finansavimas Lietuvoje **nebebus skiriamas**.

Europos Investicijų bankas

Europos investicijų bankas 2009-2013 m. laikotarpiu gan aktyviai teikė finansavimą įvairių sektorių projektams. Ataskaitose teigiama, kad EIB 2009-2013 m. suteikė apie 1,5 mlrd. eurų paskolų. Detalesni duomenys apie šias suteiktas paskolas nebuvo prieinami, todėl buvo nagrinėjama tik EIB suteikta paskola Finansų ministerijai (1,063 mlrd. eurų) bendrajam finansavimui užtikrinti finansuojant projektus transporto, energetikos, aplinkosaugos,

inovacijų ir kitose srityse pagal 2007-2013 m. laikotarpio ESI fondų veiksmų programas. Sutartyje su EIB dėl paskolos suteikimo taip pat yra numatyta galimybė pagal banko nustatytas sąlygas dalį paskolos lėšų perskolinti pareiškėjo/galutinio paramos gavėjo indeliui, įgyvendinant ES struktūrinių fondų finansuojamus projektus, užtikrinti.¹⁰ Dalis šios paskolos buvo perskolinta pareiškėjams: 2009-2013 m. laikotarpiu ši suma siekė apie 135 mln. eurų.

Remiantis LR finansų ministerijos pateikta informacija, 2014-2020 m. programavimo periodu planuojama pasirašyti dar vieną paskolos sutartį su EIB, kurios suma galėtų siekti iki 1,3 mlrd. Eur. Planuojama, kad iš EIB paskolos pareiškėjams bus perskolinama apie 55 proc. sumos, kurią turi užtikrinti projektų vykdytojai kaip nuosavą indelį, tai sudarytų apie 543,465 mln. Eur visos paskolos sumos.

Atsižvelgiant į LR finansų ministerijos preliminarinius duomenis dėl EIB paskolos perskolavimo pareiškėjams pagal skirtingus tematinis tikslus, vandentvarkos sektoriui planuojama suma siekia **39,968 mln. Eur**.

Šiaurės investicijų bankas

2013 m. NIB investicijos energetikos ir aplinkos sektoriuje siekė 302 mln. eurų arba 17 proc. visų paskolų tais metais. Taršos mažinimo srityje paskolos buvo suteiktos vandentvarkos ir atliekų įrenginių rekonstrukcijai ir atnaujinimui¹¹.

Lentelėje (žr. Lentelę 6 žemiau) pateikiama informacija apie NIB investicijų energetikos ir aplinkos sektoriuje apimtis.

Lentelė 6. Energetikos ir aplinkos sektoriuje pasirašytų sutarčių vertė ir dalis nuo visų pasirašytų sutarčių.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pasirašyta sutarčių energetikos sektoriuje (mln. €)	416	89	383	691	525 ¹²	302
Pasirašyta sutarčių aplinkos sektoriuje (mln. €)	566	684	498	810		
Dalis nuo visų pasirašytų sutarčių vertės atitinkamais metais (energetika) (proc.)	15,4	6	22	26	22	17
Dalis nuo visų pasirašytų sutarčių vertės atitinkamais metais (aplinka) (proc.)	20,9	48	28	31		

Šaltiniai: NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2013, NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2012, NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2011, NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2010, NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2009, NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2008.

NIB skiriamas bendras biudžetas energetikos ir aplinkosaugos sektoriams galėtų būti apytiksliai 17 %, iš kurių 7 % bus skiriama aplinkosaugos projektams, todėl galima daryti prielaidą, kad per ateinantį 2014-2020 m. periodą, finansavimas Lietuvai sudarytų ne daugiau kaip 10,1 mln. Eur, **vandentvarkai - 7,2 mln. Eur** ir atliekų tvarkymui - 2,9 mln. Eur.

¹⁰ http://www.finmin.lt/web/finmin/paskol_perf

¹¹ NORDIC INVESTMENT BANK Annual Report 2013 (http://annual.nib.int/2013/filebank/630-NIB_Annual_Report_2013.pdf)

¹² Energetikos ir aplinkos sektoriai nuo 2012 m. metinėje ataskaitoje nurodomi kartu.

Valstybės įgyvendinamos programos ir ES remiamos sritys vandentvarkos sektoriuje

Pagrindinį investicijų poreikį vandens išteklių apsaugos srityje formuoja šie **tikslai**:

- pagerinti geriamojo vandens kokybę;
- sumažinti paviršinio vandens taršą buitinėmis nuotekomis;
- sumažinti požeminio vandens taršą.

Vienas iš pagrindinių nacionalinių dokumentų, kurio pagrindu Lietuvoje parengti 2014–2020 m. ES struktūrinės paramos programavimo dokumentai (Partnerystės sutartis ir Veiksmų programa) yra 2014–2020 m. nacionalinės pažangos programa (NPP), patvirtinta 2012 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1482.¹³

Naujajame finansiniame laikotarpyje ketinama finansuoti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros, renovacijos, nuotekų valymo įrenginių statybos ir renovacijos bei vandens gerinimo įrenginių statybos ir renovacijos projektus.

Didžioji dalis 2014–2020 m. paramos bus skirta mažiems miestams, nes didieji savo vandentvarkos ūkį baigs tvarkyti pagal 2008–2015 m. strategijos planus. Tačiau iki naujojo periodo (2014–2020) spręsti vandentvarkos problemų nebaigę didesnieji, per 2000 gyventojų turintys, miesteliai dar gali pretenduoti gauti 50% projekto vertės paramą.

2014–2020 m. finansiniame laikotarpyje išskirtos dvi grupės gyvenviečių, siekiant užtikrinti, kad kuo didesnis jų skaičius turėtų galimybę gauti ES paramą vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūrai statyti ir rekonstruoti.

Mažiau nei 2000 gyventojų turinčios gyvenvietės per pastarąjį finansinį laikotarpį beveik neturėjo galimybių gauti ES paramą vandentvarkos projektams finansuoti. Šiose gyvenvietėse, Aplinkos ministerijos vertinimu, nuotekų tvarkymo sistema neatitinka reikalavimų, taip gyventojams nesuteikiama kokybiška paslauga ir teršiama aplinka. Todėl pagrindinis ateinančio laikotarpio prioritetasis – paslaugų plėtra gyvenvietėse, mažesnėse kaip 2000 gyventojų, finansuojant projektus 80 proc. ES paramos lėšomis¹⁴.

Gyvenvietėms nuo 200 iki 2000 gyventojų gali būti pritaikyta ERPF parama Vandens ir nuotekų surinkimo bei valymo sistemų rekonstravimui ir plėtrai. Mažesnių gyvenviečių vandens tiekėjams 2014–2020 m. paramos intensyvumas plėtrai sieks tik 80%.

Lentelė 7. ES struktūrinės paramos pasiskirstymas 2014–2020 m. laikotarpiu

VP 5-ojo prioriteto priemonė ¹⁵	Skirtos ES lėšos, mln. Eur	Iš viso ES lėšos, mln. Eur
Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas (priemonės Nr. 05.3.2-APVA-R-014).	150,00	150,00
Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas (priemonės Nr. 05.3.2-APVA-V-013).	77,04	227,04

¹³ <http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis>

¹⁴ http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=13755

¹⁵ Lentelė patikslinta 2016 m. sausio mėn. atsižvelgiant į Aplinkos ministerijos patvirtintas priemones. Šaltinis: www.esinvesticijos.lt

Paviršinių nuotekų sistemų tvarkymas (priemonės Nr. 05.1.1-APVA-R-007).	72,41	299,45
Vandentvarkos fondas (priemonės Nr. 05.3.2-FM-F-015).	70,00	369,45

Šaltinis: 2014-2020 m. ES struktūrinės paramos veiksmų programos 5 prioriteto "Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos" viešasis aptarimas ir aplinkos ministerijos pateikti preliminarūs duomenys.

Pagal Veiksmų programos 5.1 prioritetą numatoma paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra ir renovacija. Miestuose virš 20000 gyventojų numatoma inventorizuoti paviršinių nuotekų infrastruktūrą, rengti užtvindymo rizikos prevencijos ir valdymo planus, įrengti ir/ar rekonstruoti paviršinių nuotekų surinkimo tinklus ir kitą susijusią infrastruktūrą, taip pat paviršinių nuotekų valyklas, purvo ir naftos produktų atskirtuvus, filtrus, sedimentacijos tvenkinius ir kt.

Pagal Veiksmų programos 5.3 prioritetą numatomos investicijos į vandens sektorių, siekiant įvykdyti ES aplinkos acquis reikalavimus ir patenkinti valstybių narių nustatytus poreikius, viršijančius tuos reikalavimus.

Remiamos šios veiklos:

- Nuotekų valymo įrenginių rekonstravimas ir statyba;
- Nuotekų ir vandentiekio tinklų rekonstravimas ir plėtra;
- Vandens gerinimo įrenginių rekonstravimas ir statyba.

Atitinkami nurodytų veiklų tikslai:

- Užtikrinti išleidžiamų nuotekų atitiktį aplinkosauginiams reikalavimams;
- Padidinti centralizuotų vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą;
- Pagerinti vartotojams tiekiamo geriamojo vandens kokybę.

Projektas turi atitikti šiuos dokumentus:

- Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008–2015 metų plėtros strategiją, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu Nr. 832¹⁶;
- Savivaldybės tarybos patvirtintą vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros planą¹⁷;
- Priemonių, kurios būtų įgyvendintos iš dalies finansuojant Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšomis, planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. D1-351¹⁸.

LAAIF Projektų finansavimo sąlygos

LAAIF subsidijos projektų vykdytojams teikiamos pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. rugpjūčio 29 d. įsakymu Nr. 437. patvirtintas finansavimo kryptis. Maksimali subsidijos suma vienam pareiškėjui yra 200 000 eurų, tačiau subsidijos dydis Projektui negali

¹⁶ <http://www.am.lt/VI/files/0.237064001228299552.pdf>

¹⁷ <http://www.am.lt/VI/files/0.944219001358166316.pdf>

¹⁸ <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.70EF5AAAA4DB>

viršyti 80 (aštuoniasdešimt) procentų visų tinkamų finansuoti išlaidų. Finansavimo kryptyse gali būti nustatytas mažesnis skiriamos subsidijos dydis.

2014 m. aplinkos apsaugos investicijų fonde išskirta atskira finansavimo kryptis, skirta vandenų apsaugai, pagal kurią numatyta finansuoti projektus, susijusius su komunalinių nuotekų pajungimu prie nuotekų valymo įrenginių ir/ar nuotekų valymo pajėgumų (iki 200 GE) kūrimu bei valymo efektyvumo didinimu, gamybinių bei kitoje ūkinėje komercinėje veikloje susidariusių nuotekų (išskyrus paviršines nuotekas) valymo pajėgumų kūrimu arba valymo efektyvumo didinimu bei galimai teršiamų teritorijų paviršinių nuotekų valymo pajėgumų kūrimu (planuojamas biudžetas – 1,16 mln. Eur). Galima daryti prielaidą, kad 7 metų laikotarpiu bus skirta **8,1 mln. Eur**.

3.3. Investicijų trūkumo, rinkos nepakankamumo ir neoptimalaus investavimo priežasčių įvertinimas

Rinkos nepakankamumas pasireiškia rinkos nefunkcionavimo aspektais, kurie lemia neefektyvų išteklių paskirstymą ir tam tikrų prekių ar paslaugų perprodukciją arba trūkumą. Remiantis rinkos nepakankamumą analize nustatoma, ar yra pagrindas valstybės intervencijai siekiant ekonominio efektyvumo. Valstybės intervencija nustatoma kaip reikalinga, jeigu pasireiškia bent viena neefektyviai veikiančios rinkos problema:

- **Netobula konkurencija, kai pavieniai rinkos dalyviai gali daryti įtaką kainoms ir turi nevienodą rinkos galią, monopolinę galią. Nustatyti kainas galią turinčių tiekėjų atsiradimas rinkoje:**
 - Bendra rinka vandentvarkos sektoriuje yra susiformavusi, ilgalaikė ir turi potencialą plėstis. Tačiau ši rinka yra nelygiomis dalimis išskaidyta – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestai sudaro 49 proc. visos rinkos, kita dalis padalinta iš esmės į 70 rinkų, kurios yra akivaizdžiai per mažos įmonėms dirbti pelningai. Tai reiškia, kad vandentvarkos sektoriuje finansiškai gyvybingi projektai gali būti tik didžiuosiuose miestuose, tuo tarpu didžiausias investicijų poreikis yra mažose aglomeracijose. Kiekvienoje rinkoje yra dominuojančią padėtį turintis paslaugos tiekėjas, kuris priklauso savivaldybei, tvirtinančiai vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainas. VKEKK suderina geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainas vadovaujantis Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų metodika. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vandentvarkos rinkoje pasireiškia netobula konkurencija.
- **Nepilna rinka, kuri neteikia tokių paslaugų, už kurias vartotojai pasiruošę sumokėti visą jų gamybos kainą:**
 - Jeigu nėra centralizuotų vandentiekio ir nuotekų tinklų, paslauga vartotojams nėra teikiama. Tuomet vartotojai patys turi galimybę įsirengti vietinius vandentiekio ir nuotekų tinklus arba naudoja esamas vietines sistemas, kurių dauguma neatitinka aplinkosauginių reikalavimų. Galima teigti, kad rinka nepilna, jog visur būtų užtikrintos paslaugos, atitinkančios keliamus reikalavimus vandens kokybei ir nuotekų valymui.
- **Su viešosiomis gėrybėmis siejamas poveikis, kuris pasireiškia tuo, kad viešąsias gėrybes sukūrus jas gali vartoti visi, neįmanoma šios teisės riboti ar atsisakyti, todėl laisvos rinkos sąlygomis jų visuomenei trūks arba nebus visai kuriama:**
 - Vandentvarkos infrastruktūra yra viešoji gėrybė, tenkanti tik to regiono gyventojams, todėl ji priskiriama vietos viešųjų gėrybių blokui. Jeigu

infrastruktūra sukurta, ji tampa prieinama visiems tame regione esantiems vartojams. Kadangi vanduo yra gyvybiškai būtinas, sukūrus jo tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūrą urbanizuotose teritorijose šią paslaugą galima kažkiek riboti, tačiau jos atsisakyti beveik neįmanoma, nes tokių paslaugų, ypač nuotekų tvarkymo, laisvos rinkos sąlygomis visuomenei trūks ar nebus visai kuriama.

- **Ekonominiai išoriniai veiksniai, kurių rinkos dalyviai negali išspręsti vidinėmis priemonėmis dėl nepakankamų nuosavybės teisių, pvz., šiltnamio efekto sukeliančių dujų išmetimas, užterštos teritorijos miesto centre:**
 - Ekonominiai išoriniai veiksniai šioje rinkoje pasireiškia dėl vandens kokybės ir nuotekų tvarkymo reikalavimų, kurių rinkos dalyviai negali išspręsti vidinėmis priemonėmis.
- **Netobula informacija (asimetriška) vartotojams apie paslaugų ir prekių kokybę ir kainas, taip pat netobula informacija tiekėjams apie pagrindines vartotojo savybes (mokumą ir kt.). Netobula informacija apima ir ateities tendencijų žinojimą, galimybes apsidrausti priimant sprendimus neapibrėžtumo sąlygomis:**
 - Informacija savivaldybėse apie paviršinių nuotekų surinkimo ir valymo infrastruktūros būklę nėra išsami todėl, kad daugelyje savivaldybių yra nesutvarkyta šios infrastruktūros apskaita ir informacija nerenkama arba renkama nesistemiškai. Siekiant nustatyti realų investicijų poreikį, reikėtų parengti atnaujintus savivaldybių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo specialiuosius planus, nes esamuose planuose informacija yra pasenusi. Atsižvelgiant į tai, kad daugiau nei pusė eksploatuojamų tinklų reikėtų renovuoti, nes jų nusidėvėjimas didesnis kaip 60 proc., būtų tikslinga pirmiausia skirti investicijas renovacijai tiems tinklams, kurie daro didžiausią įtaką vandentiekio tinkluose vandens nuostoliams. Tačiau investicijos buvo nukreipiamos į tinklų plėtrą, kas parodo informacijos asimetriškumą tarp realių vietos poreikių ir nacionalinių investavimo prioritetų.

Neoptimalių investavimo situacijų analizė

Viena iš pagrindinių investicijų trūkumo priežasčių – dauguma vandentvarkos įmonių dirba nuostolingai. Pagrindinės vandens tiekimo įmonių nuostolingumo priežastys – ne laiku perskaičiuojamos kainos ir tvirtinami nauji tarifai. Savivaldybės dažniausiai dėl politinių motyvų nesuinteresuotos, kad būtų didinamos kainos, todėl neatsižvelgia į ekonominius aspektus ir nepagrįstai delsia taikyti perskaičiuotas kainas mažėjant geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų pardavimams, keičiantis energetinių išteklių tarifams, teisės aktais reglamentuotiems mokesčių tarifams, remonto medžiagų kainoms ir darbų įkainiams. Įmonių veiklos nuostolingumui taip pat įtaką daro ir vandentvarkos įmonių nesugebėjimas įvykdyti kainų derinimo metu joms nustatytas veiklos efektyvumo didinimo užduotis t. y., iki nustatyto lygio sumažinti vandens nuostolių procentą, iki nustatyto kiekio sumažinti nuotekų infiltraciją, sumažinti eksploatacinių sąnaudų lygį, nustatytą lyginamosios analizės metodu.

Vadovaujantis teisės aktuose įtvirtintais ilgalaikio turto vertės nustatymo principais, VKEKK suderintose kainose nėra įskaičiuotos ilgalaikio turto, sukurto iš dotacijų, nusidėvėjimo sąnaudos. Dėl to mažėja vandentvarkos įmonių galimybės investuoti nuosavas lėšas, gauti paskolas, palaikyti didesnę organizacijos finansinį gyvybingumą.

Dalis vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų kaupiama savivaldybių balansuose. Savivaldybės į savo balansus įtraukė dalį vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros, pastatų, žemės, tiesiogiai naudojamų vandentvarkos ūkyje. Tik dalis šio turto perleista eksploatuoti vandentvarkos įmonėms pagal panaudos sutartis. Taip pat, kai kurios savivaldybės tiesiogiai dotuoja įmones, pavyzdžiui, renovacijos ir remonto darbams atlikti, ir tiesiogiai perka su vandentvarkos ūkiu susijusias paslaugas, pavyzdžiui, projektavimo darbus. Tiek savivaldybės balanse esančio turto nusidėvėjimas, tiek savivaldybės perkamos paslaugos neįtraukiamos į įmonių finansinę atskaitomybę ir į sąnaudas.

Pagal [naujos redakcijos Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymą](#) iki 2015 m. lapkričio 1 d. visi ūkio subjektai, vykdantys geriamojo vandens tiekimo ir (ar) nuotekų tvarkymo veiklą, privalėjo gauti VKEKK išduodamas licencijas. VKEKK turimais duomenimis, geriamojo vandens tiekimo ir (ar) nuotekų tvarkymo veiklą vykdo apie 290 juridinių asmenų, jie ne vėliau kaip iki 2015 m. liepos 1 d. turėjo pateikti prašymus Komisijai dėl licencijos išdavimo.

Savivaldybėse daug vandens tiekimo subjektų, kurių veiklos VKEKK nekontroliuoja, o vandens paslaugų teikimas paliktas pačių vandens tiekėjų atsakomybei. Pagal šiuo metu susiklosčiusią situaciją, Lietuvoje daugelyje savivaldybių veikia viena ar kelios savivaldybės kontroliuojamos vandens tiekimo įmonės ir kiti vandens tiekimo subjektai.

Daugelyje savivaldybių išlikusi vandens tiekimo infrastruktūra, priklausanti gyventojų grupėms ar pavieniams asmenims. Viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra, kuri nuosavybės teise priklauso kitiems asmenims ir reikalinga viešajam vandens tiekimui, savivaldybės iniciatyva gali būti išperkama savivaldybės kontroliuojamos įmonės ar savivaldybės nuosavybėn Vyriausybės nustatyta tvarka. Savivaldybės neskiria lėšų šios infrastruktūros išpirkimui arba negali jos išpirkti, nes didžioji dalis vandentvarkos objektų dėl lėšų trūkumo neinventorizuoti ir teisiškai neįregistruoti. Dalis senos statybos vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros šiuo metu neturi šeimininko. Kai neaiškus tinklų statytojas, infrastruktūros pripažinimo bešeimininke ir perėmimo procedūros yra labai ilgos ir sudėtingos. Išpirkimo galimybes apsunkina ir tai, kad vandens bokštai ir vandens tiekimo tinklai priklauso skirtingiems savininkams. Kai vandens tiekimo infrastruktūra neišperkama, o paslaugų teikimas paliktas pačių tiekėjų atsakomybei ir vartotojai apmoka už vandenį pagal susitarimą, nekaupiamos lėšos šiai infrastruktūrai atnaujinti, o iškilus problemoms pagalbos kreipiamasi į savivaldybes.

Nesukurta vieninga vandentvarkos infrastruktūros, paslaugų prieinamumo ir kitų sektoriaus rodiklių duomenų sistema. Dėl šios priežasties investicijų planavimas dažnai vykdomas pasiremiant tik vandentvarkos įmonių ir savivaldybių pateikiamomis prielaidomis, o ne faktiniais duomenimis. Ši priežastis nesudaro galimybės pagrįstai vertinti investicijų poreikių bei pasiektų rezultatų efektyvumo.

Ankstesnių ESI fondų finansavimo periodų metu didžioji dalis investicijų buvo skiriama vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemų plėtrai. Investicijų planavimo etape buvo per daug optimistiškai vertinami demografiniai duomenys ir gyventojų suinteresuotumas jungtis prie naujai nutiestų tinklų. Dideli emigracijos mastai ir sumažėjusi gyventojų perkamoji galia parodė, kada šios investicijos į tinklų plėtrą dažnai nepateisina projektuose numatytų finansinių skaičiavimų, nes suplanuotos gyventojų prijungimo apimtys nevykdomos. Viena iš problemų, kodėl gyventojai nesijungia, yra ta, kad iš investicinių projektų nėra finansuojamas pilnas gyventojų prijungimas prie naujai nutiestų tinklų. Pagal 2000-2006 m. programą,

vandentvarkos įmonės, rengdamos projektus, ne visada suplanuodavo įrengti ir įvadus / išvadus iki privačių sklypų ribos, o nutiesdavo tik magistralinius tinklus. Tik įgyvendinant 2007-2013 m. programos projektus buvo privaloma įrengti įvadus / išvadus iki privataus sklypo ribos. Dėl šių aplinkybių ir daugelio gyventojų sudėtingos ekonominės situacijos, kai gyventojai neturi, o vandentvarkos įmonės nesuinteresuotos ir negali skirti nuosavų lėšų gyventojų prijungimui, yra vėluojama pakankamai padidinti paslaugos prieinamumo apimtį. Tuo pačiu įmonės turi eksploatuoti naujus tinklus, tačiau patiria nuostolių, nes nesijungia pakankamai naujų vartotojų.

Ankstesniuose finansavimo perioduose nebuvo skiriama pakankamai investicijų esamos infrastruktūros renovacijai. Vykdamas naujų tinklų plėtrą, esama infrastruktūra dar labiau nusidėvėjo ir jos atstatymas yra būtinas, nes tai turi įtakos vandens nuostoliams, nuotekų infiltracijai ir bendriems įmonių veiklos rezultatams. Tinklų renovacija apima ne tik paties tinklo renovaciją, bet ir kitų statinių, kurie susiję su tinklais, rekonstrukciją. Ekspertų vertinimu, terminą tinklų rekonstrukcijai reikia praplėsti, nes jį reikia naudoti platesniame kontekste. Pavyzdžiui, tinklų renovacijos sąvoka turėtų leisti perkloti esamus tinklus, įtraukti vandens ir nuotekų siurblių renovaciją, įtraukti slėginių nuotekų linijų renovaciją. Dažnai siekiant sumažinti lietaus vandens patekimą į buitinį nuotakyną reikia atjungti tiesioginį šių dviejų sistemų sujungimą. Todėl į renovacijos apimtį turėtų būti įtraukti ir lietaus tinklo atjungimo darbai, kai netoli viena kitos yra abi šios komunikacijos.

Lentelė 8. Vandentvarkos bendro investicijų trūkumo įvertinimo duomenys

Infrastruktūros tipas	Investicijų paklausa, tūkst. Eur	Investicijų pasiūla, tūkst. Eur	Investicijų trūkumas (+), perteklius (-) tūkst. Eur
Geriamojo vandens tiekimas	1.536.802,3 144,0	172.375,0	1.364.571,3
Nuotekų tvarkymas	1.913.043,6	182.385,0	1.730.658,6
Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas	264.257,44	78.822,0	185.435,44
VISO:	3.684.147,34	433.582	3.250.565,34

Lentelė 9. Vandentvarkos sektoriaus neoptimalių investavimo situacijų analizė

Infrastruktūros tipas	Gyvybingumo ir finansavimo nepakankamumo priežasčių analizė	Investicijų trūkumas, kurį galėtų padengti FP mln. Eur
Geriamojo vandens tiekimas	Gyvybingumo nepakankamumo analizė:	30-100
Nuotekų tvarkymas	Neatliktas įmonių stambinimas;	
Paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymas	Nuostolinga veikla – pajamos nepadengia sąnaudų; Neįgyvendintas „sąnaudų susigrąžinimo principas“ - pagrindinis paslaugų teikimo tvarumo principas;	
Vandentvarkos įmonių modernizacija ir įmonių veiklos tobulinimas	Šiame sektoriuje turto dalis, sukurta už dotacijas, sudaro 49 proc. – t.y., nuo šios dalies neskaičiuojamas nusidėvėjimas.; Nenumatytos jokios priemonės situacijai pagerinti; Neatlikta esamos infrastruktūros inventorizacija; Nesukurta vieninga duomenų sistema viso sektoriaus apimtyje; Ilgas sukurto / rekonstruoto vandentvarkos infrastruktūros atsipirkimo laikotarpis; Vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo paslaugų prieinamumo didėjimas ir paslaugų vartojimo apimtys labai priklauso nuo demografinių pokyčių bei gyventojų perkamosios galios pokyčių, todėl planuojant investicijas sudėtinga pagrįstai įvertinti šių svarbių aspektų prognozes, nesant patikimų statistinių duomenų;	

Sėkmingam investicijų planavimui ir jų pritraukimui neigiamos įtakos turi kompetencijų ir resursų trūkumas, ypač mažose vandentvarkos įmonėse, bei politizuoti sprendimai savivaldybėse;

Planuojamos investicijos, kurios iš dalies finansuojamos ESI fondų lėšomis, dažniausiai būna suskaidytos į mažus etapus ir kompleksiskai nesprendžia vandentvarkos sektoriaus tikslų. Tokiu atveju, lėšos skiriamos, pvz., tik naujų tinklų plėtrai, o neskiriama lietaus infrastruktūrai arba tinklų renovacijai, vandens gerinimo įrenginių rekonstrukcijai; Planuojant investicijas tinklų plėtrai nėra suplanuojamos investicijos įvadų / išvadų įrengimui, kad gyventojai prisijungtų prie naujai nutiestų tinklų iš karto įgyvendinus projektą; Planuojant vandentvarkos projektų investicijas svarbu kompleksinis projektų derinimas su gatvių rekonstrukcijos projektais, nes tai leistų sumažinti šių projektų įgyvendinimo kaštus ir leistų iš esmės išspręsti teritorijos sutvarkymo klausimus.

Finansavimo nepakankamumo analizė:

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo procesas savivaldybėse yra politizuotas, todėl tinkamai neužtikrinama įmonių veikla, pagrįsta ekonominiais aspektais;

Vandentvarkos įmonių finansiniai rodikliai neatspindi jų tikrosios padėties, nes savivaldybės savo balansuose vis dar turi turto, kurį yra suteikusios vandentvarkos įmonėms eksploatuoti;

Daugelis įmonių veikia nuostolingai ir nesukaukia lėšų infrastruktūros atnaujinimui bei negali skolintis iš komercinių bankų investicijoms;

Investicijos vykdomos tik tada, kai yra galimybė didesniąją finansavimo poreikio dalį gauti kaip dotacijas;

Pagal įgyvendinamus projektus įmonės ir savivaldybės yra prisiėmusios nemažus finansinius įsipareigojimus, nuosavo indėlio finansavimui, todėl mažose vandentvarkos įmonėse daugeliu atveju tolesnis projektų įgyvendinimas yra sudėtingas, nes nesurenkama planuotų pajamų, kurių nepakanka padengti esamas sąnaudas;

Vykdam įmonių stambinimą, reikia atlikti didelės apimties turto inventORIZACIJĄ ir daugeliu atveju šio bešeimininkio turto registraciją, kad būtų galima vykdyti tolesnes investicijas. Lėšų trūkumas inventORIZACIJAI ir registracijai, stabdo investicijų planavimą.

Išvada:

Analizė atskleidė, kad neoptimalios investavimo situacijos pasireiškia dėl tvaraus verslo modelio nebuvimo rinkoje bei, kad trūksta efektyviai veikiančių įmonių, kurios galėtų būti galutiniai gavėjai (išskyrus keletą stambių didžiųjų miestų vandentvarkos įmonių). Todėl daroma išvada, kad FP yra tinkama valstybės intervencija šiai sričiai, tačiau ji privalo būti derinama su kitomis valstybės intervencijomis ir pastangomis efektyvinti sektoriaus veikimą sprendžiant čia pasireiškiančias problemas. Finansinių priemonių įgyvendinimas turėtų būti suderintas su įmonių veiklos tobulinimo planais, kurie orientuoti į įmonių veiklos optimizavimą ir bus parengti 2015-2018 m.

Šioje srityje pajamos generuojamos iš vartotojų, taikant

reguliuojamus tarifus. Yra galimybė mažinti sąnaudas iš sutaupymų. Investuojant yra vidutinės vandens ir mažos nuotekų bei paviršinio vandens investicijų galimybės pritraukti privačius finansavimo šaltinius. Projektų skaičius ir replikavimo galimybės yra didelės vandens tiekimo tinklų renovacijos projektų atžvilgiu ir vidutinės – nuotekų bei paviršinio vandens. Bendras investicijų gyvybingumo potencialas yra vidutinis vandens ir mažas nuotekų bei paviršinio vandens tinklų renovacijos projektams. Remiantis šiais parametrais bei privačių finansavimo šaltinių pasiūla, nustatomas Investicijų trūkumas, kuris galėtų būti padengtas taikant FP.

Kiti galimi valstybės intervencijos būdai, gerinantys rinkos veikimą ir FP taikymo galimybes, yra pateikti šio skyriaus pabaigoje.

Kadangi analizė atskleidė, kad FP būtų tik dalinai tinkama valstybės intervencija vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų srityse, toliau pateikiamos kitos galimos valstybės intervencijos formos, gerinančios rinkos veikimą ir FP panaudojimo galimybes, pagal keturis pagrindinius intervencijos į laisvą rinką tipus:

- **Reguliavimas:**
 - Įmonių licencijavimas.
 - Sąnaudų padengimo mechanizmo nustatymas.
 - Esamos infrastruktūros inventorizacija ir vieninga duomenų sistema viso sektoriaus apimtyje.
 - Savalaikis tarifų tvirtinimas savivaldybėse, kad pajamos padengtų sąnaudas.
- **Finansavimas:**
 - Lėšų skyrimas ne tik plėtrai, bet ir esamų tinklų renovacijai ir vandens gerinimo įrenginių rekonstrukcijai.
 - Planuoti investicijas įvadų/išvadų įrengimui, kad vartotojai nedelsiant prisijungtų prie tinklų.
 - Kompleksinis projektų derinimas su gatvių rekonstrukcijos ir kitos infrastruktūros projektais, kad būtų mažinami šių projektų įgyvendinimo kaštai.
 - Kompensacijos vartotojams, įsigyjantiems individualius nuotekų valymo įrenginius.
- **Gamyba (paslaugų teikimas):**
 - Įmonių stambinimas, savivaldybėms formuojant regioninius paslaugų teikėjus.
 - Paslaugų teikimas VPSP būdu, pritraukiant reikiamas kompetencijas ir resursus, kurių trūksta savivaldybių valdomose įmonėse.
 - Paslaugų teikimas, siekiant sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimo.

4 FINANSINIŲ PRIEMONIŲ PATIRTIS KITOSE ŠALYSE

Šioje ex ante vertinimo dalyje apžvelgiama finansinių priemonių įgyvendinimo patirtis, finansuojant vandentvarkos sektoriaus projektus. Atliekant šią analizę buvo remtasi 2014–2020 m. Europos Sąjungos finansavimo laikotarpio finansinių priemonių miestų ir kitų teritorijų plėtros ex ante vertinimo metodikoje (toliau – ex ante metodika) nurodytais ir kitais informacijos šaltiniais. 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis

finansuotos finansinės priemonės vandentvarkos sektoriuje įgyvendintos nebuvo, tačiau buvo pavienių finansinių priemonių, finansuojamų šalių narių nacionalinėmis lėšomis, įgyvendinimo pavyzdžių. Apžvalga parengta išanalizavus tris vandentvarkos projektų įgyvendinimo atvejo studijas regione. Atvejo studijos parinktos atsižvelgiant į ex ante metodikos nuostatas, kai analizei pasirenkamos ne finansinės priemonės, tačiau panašios struktūros atsinaujinantys finansavimo instrumentai tame pačiame sektoriuje ir sėkmingų/nesėkmingų subsidijų priemonės, kurios tenkino investavimo poreikius bei pritraukė papildomų lėšų. Analizei pasirinkti Nacionalinis aplinkos apsaugos ir vandentvarkos fondas Lenkijoje (National fund for Environmental protection and water management), Latvijos aplinkos apsaugos investicijų fondas (The Latvian Environmental Investment Fund) bei Aplinkos apsaugos investicijų centras Estijoje (Environmental Investment Centre).

4.1. Įgyta patirtis bei atvejų studijos

Siekiant atlikti vandentvarkos sektoriaus projektų finansavimo modelių analizę bei atsižvelgiant į ex ante metodikos nuostatas, atvejų studijose buvo vertinama:

- Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų investavimo tikslų siekimas;
- Rinkos trūkumo identifikavimas ir finansinių priemonių jam padengti kūrimas;
- Projektų finansavimo modelis, finansavimo struktūra;
- Perėjimas nuo subsidijų prie atsinaujinančių finansavimo instrumentų kūrimo;
- Perėjimas prie žemesnio finansavimo intensyvumo subsidijų ir privačių ar nacionalinių lėšų pritraukimas;

Analizuojant finansinių modelių taikymą, buvo vertinamos skirtingos projektų finansavimo stadijos – nuo strategijos nustatymo iki projektų pabaigos.

Nacionalinis aplinkos apsaugos ir vandentvarkos fondas (National fund for Environmental protection and water management) Lenkijoje

Siekiant efektyviai naudoti aplinkosaugos, įskaitant aplinkosaugos ir vandentvarkos sektorių, finansavimui skirtas lėšas, 1989 m. įkurtas Nacionalinis aplinkos apsaugos ir vandentvarkos fondas (toliau – Nacionalinis fondas). Nacionalinio Fondo, kaip valstybės juridinio asmens, veiklą reguliuoja Aplinkos apsaugos įstatymas. Nacionalinio fondo tikslas – efektyviai ir veiksmingai remti aplinkosaugos projektus.

Finansuojant projektus fondas siekia:

1. Sukurti tokius finansavimo modelius, kurie atitiktų galutinių naudos gavėjų poreikius atitinkamuose sektoriuose;
2. Pasitelkti Nacionalinio fondo darbuotojų patirtį ir kvalifikaciją finansuojant projektus tiek Europos Sąjungos, tiek nacionalinėmis lėšomis;
3. Teikti pasiūlymus ir aktyviai dalyvauti teisinių, finansinių ir organizacinių problemų sprendime;
4. Efektyviai planuoti Nacionaliniam fondui skirtas bei grįžusias ir (ar) grįžiančias lėšas, taip užtikrinant nenutrūkstamą projektų finansavimą;
5. Panaudoti institucijos patirtį, įgytą įgyvendinant Europos Sąjungos finansuojamus projektus 2000–2006 m., 2007-2013 m. finansavimo laikotarpiais, kaip ir patirtį, įgytą įgyvendinant projektuos, finansuotus iš "Norvegijos fondų";
6. Taikyti inovatyvius sprendimus.

Nustatant Nacionalinio fondo strategiją buvo siekiama, įvertinus rinkos finansavimo trūkumą, sukurti atsinaujinantį finansavimo modelį, kuris užtikrintų nenutrūkstamą finansavimą galutiniams naudos gavėjams. Planuojant projektų srautą nacionalinis fondas patvirtino ir įgyvendina veiksmų strategiją 2013–2016 m., su atitinkamomis gairėmis 2020 m. Siekiant nacionalinio fondo tikslų, nacionaliniu lygiu įgyvendinami horizontalūs prioritetai, susiję su galutinių naudos gavėjų ir visuomenės informavimu, ekspertų ataskaitomis, inovacijomis, aplinkos stebėseną ir rizikos kontrolės priemonėmis, įgyvendinamomis pasitelkiant Efektyvaus valdymo ir audito sistemą (EMAS). Kuriant Nacionalinio fondo veiksmų strategiją buvo nustatyti ambicingi tikslai aplinkosauginių ir vandentvarkos projektų įgyvendinimui, orientuojant rezultatus į verslo aplinkos ir Lenkijos piliečių poreikius.

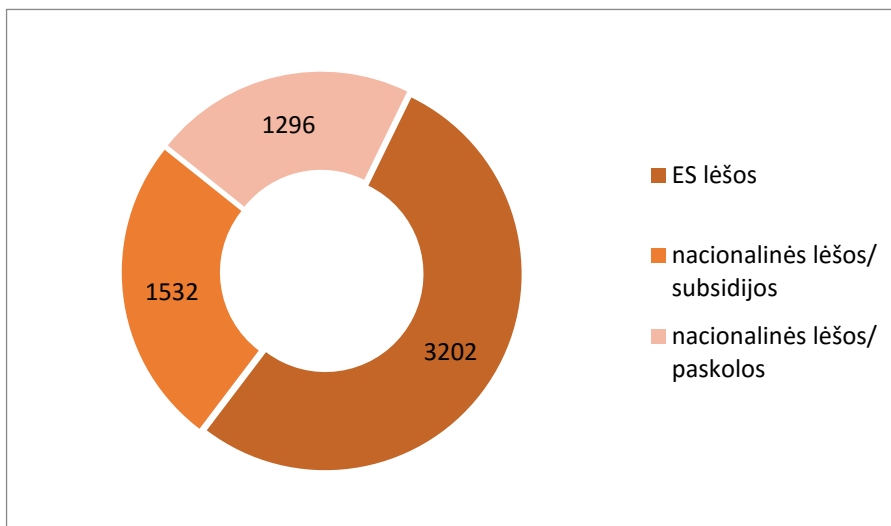
Nacionalinis fondas yra didžiausias Lenkijos, kaip tarptautinių finansinių institucijų, partneris, atsakingas už Lenkijai skirtų Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių fondų valdymą. Įvertinus Europos Sąjungos lėšų administravimo patirtį, Nacionalinis fondas buvo paskirtas įgyvendinančiąja institucija 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu, administruojantis 5 prioritetus, t. y. temines sritis 2007–2013 m. Infrastruktūros ir aplinkos veiksmų programoje. Minėti prioritetai apima vandens ir nuotekų tvarkymą, atliekų tvarkymą, išteklių valdymą ir kovą su aplinkos pavojais, verslo prisitaikymą prie aplinkos apsaugos reikalavimų, efektyvią energijos gamybą ir paskirstymą, bei energinio efektyvumo didinimą viešuose pastatuose.

Įgyvendinant Infrastruktūros ir aplinkos veiksmy programą, iki 2013 m. spalio buvo pasirašytos 446 finansavimo sutartys 345 mln. eurų sumai.

1989–2013 m. laikotarpiu Nacionalinis fondas finansavo aplinkosaugos projektų už 13 bln. Eur nacionalinių, Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių fondų lėšų. Didžioji dalis lėšų buvo skirta vandens apsaugai, vandentvarkos projektams bei projektams, skirtiems gerinti oro kokybę. Visos įgyvendintos veiklos skirtos aplinkos gerinimui Lenkijoje.

Įvertinus situaciją rinkoje bei projektų atsiperkamumą, Nacionalinis fondas projektams teikė finansavimą subsidijų ir paskolų forma. Projekto subsidinės dalies intensyvumas buvo nagrinėjamas kiekvienu atveju atskirai, įvertinus tinkamų finansuoti išlaidų dydį. Projektams finansuoti buvo skiriamos Europos Sąjungos lėšos bei nacionalinės lėšos tiek subsidijų, tiek paskolų forma.

2009–2013 m. laikotarpiu Nacionalinis fondas aplinkosaugos ir vandentvarkos projektams įgyvendinti skyrė apie 6.000 mln. Eur Europos Sąjungos fondų ir nacionalinių lėšų, iš kurių vien 2013 m. galutiniams naudos gavėjams buvo išmokėta 1300 mln. Eur.

Paveikslas 4. Nacionalinio fondo finansavimo paskirstymas pagal finansavimo šaltinius, mln. Eur

2014 m. sausio mėnesį pasirašyta bendradarbiavimo sutartis dėl vieno pagrindinių dokumentų, nustatančio Europos Sąjungos lėšų investavimo kryptį vandentvarkos projektuose, – Infrastruktūros ir aplinkos apsaugos veiksmy programą 2015–2020 m. laikotarpiui. Veiksmy programos 1 prioritetas skirtas vandens resursų apsaugai ir darniam valdymui. Pagal šią programą projektų įgyvendinimui numatoma skirti iki 27,500 bln. Eur iš Europos Sąjungos sanglaudos fondo.

Latvijas aplinkas apsaugas investīciju fonds (The Latvian Environmental Investment Fund)

Latvijas aplinkas apsaugas investīciju fondā (toliau – Fonds) 1997 m. išteigē Aplinkas apsaugas ir reģionālās plētnes ministrija, kuri valdo 100 proc. Fondo akciju.

Fondo tiklas – mažinti aplinkas taršā īgyvendinant aplinkas apsaugas projektus, didinant savivaldību ir komercinīu organizacīu gebējumus ruošiant ir īgyvendinant projektus. Fondo veikla nukreipta gerinti aplinkas kokybē, investuoti finansinius īsteklius aplinkosaugas infrastruktūros plētnes projektū īgyvendinimui. Fondo finansuojami projektai koordinuojami nuo projekto idējos iki īgyvendinimo pabaigos, kas kai kuriais atvejais trunka net iki 15 metū. Fondo darbuotojai ir ekspertai turi ne mažesnē kaip 10 metū patirtj īgyvendinant ir koordinuojant tarptautinius projektus.

Fondas bendradarbiauja su verslo įmonėmis, komunalinių paslaugų įmonėmis, vietos valdžios institucijomis, asociacijomis ir mokslinių tyrimų centrais. Bendradarbiaujant su vietos valdžios institucijomis dalijamasi patirtimi ir gerąją praktika projektų rengimo, projektų valdymo, renginių ir mokymų organizavimo ir žinių perdavimo srityse. Fondas taip pat bendradarbiauja su užsienio institucijomis tarpvalstybinių teritorijų vystymo ir plėtnes bendradarbiavimo projektuose.

1999 metais pasirašius paskolos sutartj su Šiaurės aplinkos apsaugas finansavimo kompanija (NEFCO Nordic Environment Finance Corporation), daugelis Latvijos miestū, tokiū kaip Aizkraukle, Bauska, Dobeles, Gulbene, Saldus, Sigulda, Kuldīga ir Limbaži gavo finansavimā vandens tiekimo sistemos rekonstrukcijos projektams īgyvendinti. Vadovaujantis paskolos sąlygomis, NEFCO suteikē 5 mln. eurū paskolā Fondui, kuris teikē paskolas Latvijos savivaldybēm vandentvarkos projektams finansuoti. Paskolos pagal šią sutartj grāžintos jau 2012 metais.

Kuriant Fondo investavimo strategijā buvo siekiama sukurti tokj finansavimo mechanizmā, kuris pritrauktū tiek nacionalines, tiek tarptautinīu fondū ar investuotojū lēšas. Projektū finansavimui parinktas finansinis produktas – lengvatinės paskolos, teikiamos savivaldību ir privačioms įmonēm.

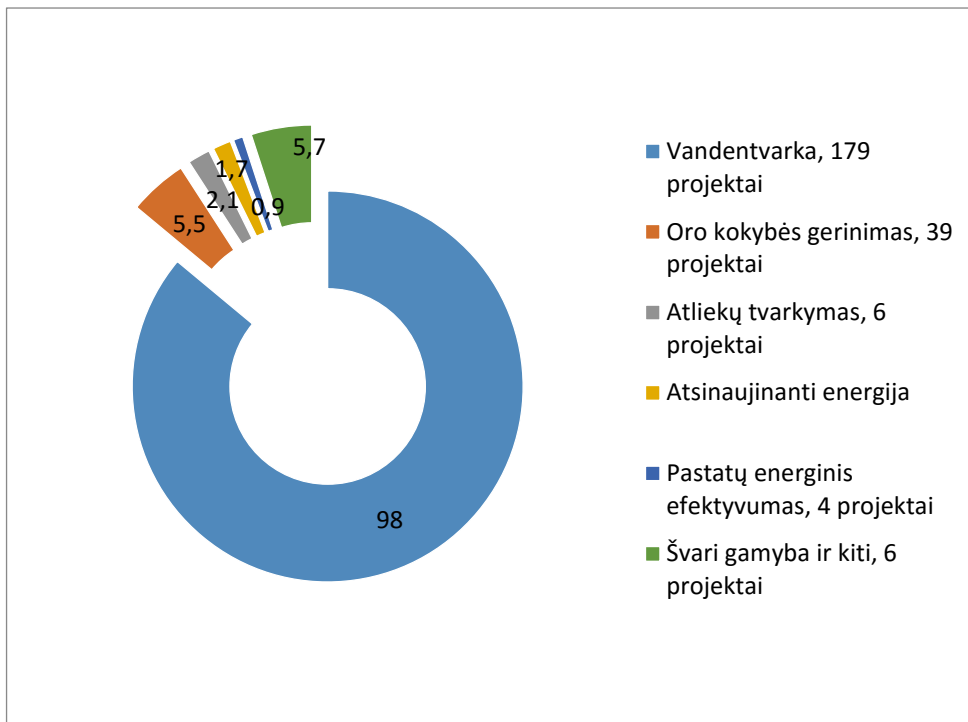
Įgyvendinus projektus buvo pagerinta geriamojo vandens kokybē, patobulinta nuotekū valymo sistema. Siekiant užtikrinti teisēs aktū reikalavimū īgyvendinimā, jau īgyvendintiems projektams planuojamas antras vandentvarkos atnaujinimo etapas. Planuojama, kad gavus Europos Sąjungos sanglaudos fondo finansavimā taip pat bus finansuojamas vandentiekio ir nuotekū tinklo plētnes projektū īgyvendinimas.

Įgyvendinant aplinkosauginius projektus Fondas atliko šias funkcijas:

- atliko planuojamū īgyvendinti projektū techninį ir finansinį bei poveikio aplinkai vertinimā,
- teikē techninę pagalbā savivaldybēm projekto īgyvendinimo metu, t.y., aktyviai dalyvavo projektū viešuose pirkimuose, īgyvendinimo procese ir t.t.

- atliko finansinę ir įtakos aplinkai stebėseną paskolos grąžinimo laikotarpiu.

Iki 2015 m. Fondas finansavo 241 projektą už 98 mln. Eur, iš kurių 90 projektų už 54 mln. Eur. finansuota Europos regioninės plėtros fondo lėšomis.

Paveikslas 5. Fondo skirto finansavimo pasiskirstymas pagal sektorius, mln. Eur

Aplinkos apsaugos investicijų centras (Environmental Investment Centre) Estijoje.

Aplinkos apsaugos investicijų centrą (toliau – Investicijų centras) 2000 m. įkūrė Estijos Vyriausybė (Finansų ministerija). Investicijų centras yra privatus juridinis asmuo, veikiantis pagal privatinę teisę.

Pagrindinis Investicijų centro tikslas – gerinti aplinkos būklę. Siekiant šio tikslo, Investicijų centras teikia finansavimą projektams, tokiems kaip:

- žalos aplinkai, susijusios su gamtinių išteklių naudojimu, likvidavimas;
- aplinkos būklės atstatymas;
- atsinaujinančių išteklių atsinaujinimo skatinimas;
- aplinkos stebėseną;
- aplinkos taršą mažinančių priemonių įgyvendinimas;
- gamtos objektų apsaugos ir mokslinių tyrimų organizavimas;
- taršos centrų likvidavimas bei buvusios būklės atkūrimas.

Kaip teigiamą patirtį galima įvardinti sėkmingą vandentvarkos sektoriaus 2004–2006 m. laikotarpį, kurio metu Estijos Aplinkos ministerija efektyvino ir parengė tvarios plėtros planus regioninėms vandens tiekimo įmonėms, kurios įgyvendino vandentvarkos projektų už 130 mln. Eur, finansuojamų iš Europos Sąjungos sanglaudos fondo. Įgyvendinant minėtus planus dalyvavo 8 regioninės vandens tiekimo įmonės ir 69 savivaldybės. Projektų pareiškėjais buvo vandens tiekimo įmonės, kurių akcininkėmis buvo ar tapo savivaldybės. Prieš skiriant finansavimą buvo nustatyta, kad visa sukurta infrastruktūra priklausys vandens tiekimo įmonėms. Taip pat įmonės turėjo užtikrinti, kad visiems vartotojams bus užtikrinama vienoda kaina. Finansavimas vandentvarkos projektams buvo teikiamas:

– 1990-1995 m. subsidijų forma;

– 1995-2004 m. – dvišalių ir daugiašalių susitarimų pagrindu subsidijos buvo teikiamos tik kai kuriems objektams, pasiruošiant Europos Sąjungos finansavimui (Phare, ISPA);

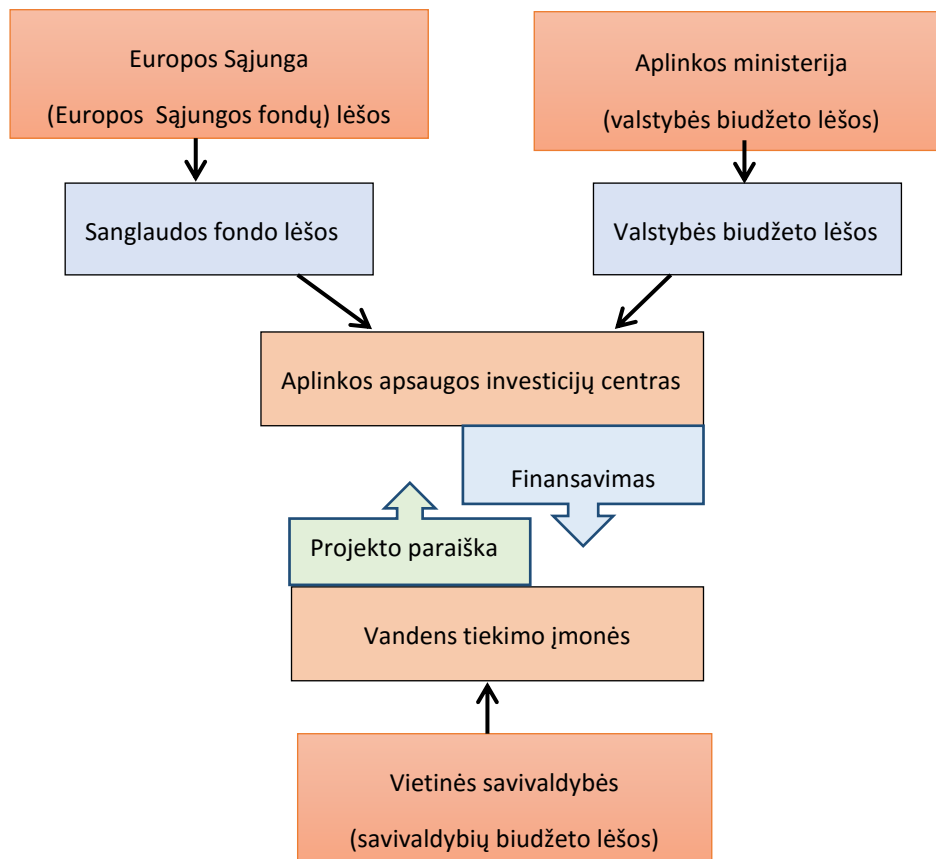
– nuo 2004 m. – finansavimas daugiausiai buvo teikiamas iš nacionalinių valstybės biudžeto programų, Investicijų centro ir vietos savivaldų biudžetų lėšų;

– 2004-2006 m. ir 2007-2013 m. finansavimo laikotarpiais taip pat prisidėjo ir Europos Sąjungos sanglaudos fondo lėšos, tačiau finansavimo poreikis visada viršijo galimą finansavimą.

2007-2013 m. finansavimo laikotarpiu iš Europos Sąjungos sanglaudos fondo projektų įgyvendinimui skirta 511 mln. Eur., iš kurių buvo finansuoti 72 projektai. Vandens tiekimo įmonės turėjo prisidėti bent 25 proc. nuosavų lėšų įgyvendinant projektą. Finansavimas buvo skirstomas atsižvelgiant į kaštų – naudos analizės rezultatus, įvertinus projektų atsiperkamumo užtikrinimą ir numatant projekto metu sukurtos infrastruktūros eksploataciją. Projektinių pasiūlymų analizę, vertinimą ir sprendimus dėl finansavimo atliko Investicijų centras kaip įgyvendinančioji institucija. Pagrindinis sunkumas, kilęs įgyvendinant projektus, buvo bendraf finansavimo užtikrinimas, kuris buvo išspręstas vandens tiekimo įmonėms ir savivaldybėms gavus Europos investicijų banko paskolas. Kaip sunkumą galima išskirti galutinių naudos gavėjų patirties įgyvendinant projektus trūkumą bei kainų augimą statybų sektoriuje.

Investicijų centro lėšos vandentvarkos programai gaunamos iš aplinkosauginių rinkliavų ir mokesčių. Pagal šią programą finansuojamos 5 sritys – vandens ir nuotekų infrastruktūros, paviršinių vandenų, praeityje užterštų teritorijų ir techninės paramos. Kiekvienais metais paskirstoma apie 20 mln. Eur skelbiant du kvietimus teikti paraiškas. Pareiškėjais, kaip ir pagal Sanglaudos fondo reikalavimus, gali būti vietinės savivaldybės ir vandens tiekimo įmonės. Ši programa orientuota į mažesnių projektų įgyvendinimą, kurių vertė siekia iki 1 mln. Eur.

Vandens tiekimo įmonių lėšos skirtos mažesniems projektams, kurie skirti gerinti vandens tiekimo infrastruktūrą. Kasmet įmonės šioms investicijoms skiria iki 25 mln. Eur. Nacionaliniu mastu nustatyta, kad ateityje pakilus vandens kainoms, įmonės turės didinti ir infrastruktūros atnaujinimui skiriamas lėšas.

Paveikslas 6. Iš Europos Sąjungos lėšų įgyvendinamų projektų administravimo schema Estijoje

Įvertinus investicijų poreikį bei projektų atsiperkamumą, Investicijų centras vandentvarkos projektų finansavimui teikia subsidijas iš Europos Sąjungos sanglaudos fondo ir nacionalinės Aplinkos apsaugos programos. Pagal Aplinkos apsaugos programą įgyvendinamų vandentvarkos projektų tikslas – pasiekti ir išlaikyti vandens telkinių ir gruntinio vandens gerą būklę, užtikrinti geriamajam vandeniui keliamus teisės aktų ir normatyvų reikalavimus. Pagal Sanglaudos fondą įgyvendinamomis priemonėmis siekiama investuoti į didelio masto vandentvarkos infrastruktūros projektus, pašalinti gruntinį vandenį teršiančius židinius iš buvusių karinių ir pramoninių objektų, taip pat gerinti vandens telkinių būklę. Įgyvendinant vandentvarkos projektus, projektų veiklos gali būti finansuojamos iš abiejų finansavimo šaltinių, tačiau įprastai taikomas atskyrimas pagal projekto vertę – projektai, kurių vertė siekia iki 958 675 Eur, finansuojami iš nacionalinės Aplinkos apsaugos programos, o projektai, kurių vertė viršija šią sumą, – iš Sanglaudos fondo. Paraiškos pagal Aplinkos apsaugos programą dažniausiai teikiamos du kartus per metus, o pagal Europos Sąjungos sanglaudos fondą – pagal struktūrinių fondų įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus. Iš Aplinkos apsaugos programos subsidijos teikiamos projektams, įgyvendinamiems pagal vandentvarkos schemą, nustatytą Aplinkos apsaugos programoje, jei projektai atitinka galiojančius Aplinkos ministerijos kuruojamų nacionalinių teisės aktų reikalavimus. Tuo tarpu iš Sanglaudos fondo finansuojamiems projektams taikomi atitinkami šio fondo įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai.

Iš Aplinkos apsaugos programos skiriamų subsidijų dydis kinta kasmet, priklausomai nuo surinktų aplinkos apsaugos mokesčių ir rinkliavų. 2007–2013 m. finansavimo laikotarpiu iš Europos Sąjungos sanglaudos fondo vandentvarkos ir buitinių nuotekų projektų įgyvendinimui finansavimas skirtas:

- 1) Esamų vandens nuotekų sistemų pritaikymui galiojantiems normatyviniams reikalavimams ir vandens nuotekų sistemų, apimančių ir nuotekų surinkimo vietas, plėtrai;
- 2) Geriamo vandens sistemų pritaikymui galiojantiems normatyviniams reikalavimams, veikloms, susijusioms su naujų vandens tiekimo sistemų rekonstrukcija ir plėtri, bei vandens telkinių tinkamos būklės palaikymui.

4.2. Atvejų studijų analizės apibendrinimas

Įvertinus Lenkijos Nacionalinio aplinkos apsaugos ir vandentvarkos fondo, Latvijos aplinkos apsaugos investicijų fondo ir Estijos Aplinkos apsaugos investicijų centro įgyvendinamus vandentvarkos projektus, galima daryti išvadą, kad esminės investicijos į vandentvarkos sektorių yra reikalingos. Įgyvendinant vandens tinklų renovacijos ir plėtros projektus didinamas paslaugų prieinamumas, kokybė ir efektyvumas, mažinami nuostoliai ir avarijų skaičius tinkluose, gerinama geriamojo vandens kokybė siekiant užtikrinti Europos Sąjungos vandentvarkos ūkiui keliamus griežtus reikalavimus. Finansinės priemonės vandentvarkos sektoriuje, finansuojamos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis, įgyvendinamos nebuvo, tačiau buvo finansuojamos nacionalinėmis lėšomis.

Trijų fondų finansuotų projektų apimtys rodo pakankamai aktyvų vandentvarkos sektoriaus dalyvių skolinimąsi, o jau ilgą laiką skiriamos valstybių narių lėšos šiai sričiai rodo tęstinį tikslų siekimą vandentvarkos sektoriuje (t.y., nuolatinis vandens kokybės gerinimas, tinkamas vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugos teikimas).

Visais nagrinėtais atvejais pareiškėjais gali būti savivaldybės ir vandens tiekimo įmonės, kurios priklausomai nuo projekto vertės ir atsiperkamumo gali gauti finansavimą subsidijų, paskolų ar šių finansavimo šaltinių kombinacijos forma.

Įvertinus projektų finansavimo praktiką šiuose fonduose matyti, kad populiariausia, tačiau ne vienintelė projekto finansavimo forma – subsidijos. Tai galėjo lemti ilgas investicijų atsipirkimo laikas ir nedidelė investuoto kapitalo grąža vandentvarkos projektuose. Lengvatinės paskolos teikiamos Latvijos aplinkos apsaugos investicijų fondo finansuojamiems projektams. Pažymėtina, kad Latvijos vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sektoriaus struktūra yra praktiškai analogiška esančiai Lietuvoje.

Pažymėtina, kad visais atvejais įgyvendinant projektus atsakinga institucija (šiuo atveju minėti fondai) dalyvavo visuose projekto įgyvendinimo ciklo etapuose – nuo projekto planavimo, rengimo, įgyvendinimo iki užbaigimo ir tolimesnės stebėsenos.

5 KIEKYBINĖ IR KOKYBINĖ ANALIZĖ

Vandentvarkos sektoriaus infrastruktūros ir rinkos apžvalgoje, investicijų trūkumo ir rinkos nepakankamumą susidarymo analizėje (I-ojoje dalyje) buvo identifikuota daug gilių struktūrinių sektoriaus problemų, kurias būtina spręsti siekiant efektyvinti sektorių:

- Pusė viso vandentvarkos sektoriaus turto sukurta už dotacijas, nuo šios turto dalies neskaičiuojamas nusidėvėjimas;
- Didelė dalis turto valdoma panaudos principu, t.y., dalies turto savininkai vis dar yra savivaldybės;
- Pajamos nepadengia sąnaudų ir neįgyvendinamas sąnaudų susigrąžinimo principas;
- Ženkliai mažesnis gyventojų prisijungimas prie naujai nutiestų tinklų nei planuota iki investicinių projektų įgyvendinimo;
- Įmonės veikia nuostolingai, nesukaukia lėšų infrastruktūros atnaujinimui ir negali skolintis iš komercinių bankų investicijoms;
- Didžioji dalis lėšų buvo skiriama plėtrai, o ne tinklų renovacijai, taip tik dar labiau gilinant problemą dėl gebėjimų ateityje išlaikyti naujai sukuriamą turtą.

2012 m. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos ataskaitoje „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo įmonių veiklos ir situacijos, įgyvendinus Europos Sąjungos fondų, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšomis finansuojamus investicinius projektus, apžvalga“ pagrindinės įmonių nuostolingo veikimo priežastys įvardijamos šios:

- Nesavalaikis kainų perskaičiavimas ir (arba) delsimas taikyti perskaičiuotas kainas;
- Nesugebėjimas įvykdyti kainų derinimo metu nustatytas efektyvumo didinimo užduotis.

Efektyvumo didinimo užduočių neįvykdymas arba dalinis neįvykdymas pagal VKEKK Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodiką¹⁹ gali nulemti įmonės nuostolius, tuo tarpu viršytas efektyvumo didinimo užduočių įvykdymas gali padidinti įmonės pelną.

Atsižvelgiant į visas šias aukščiau išvardintas sektoriaus problemas, tolimesnėse ex ante vertinimo dalyse bus **apsprendžiama, ar tikslinga šiam sektoriui taikyti finansines priemones atsižvelgiant į jautrumo analizės modeliavimą**, pateikiami siūlymai dėl sektoriaus finansavimo (vertinami įvairūs finansiniai produktai), sprendžiama dėl sektoriaus efektyvumo didinimo.

5.1. Planuojamos remti vandentvarkos sektoriaus kryptys

2014-2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programoje vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo projektus numatoma remti per 5.3.2. konkretų uždavinį „Padidinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą ir sistemos efektyvumą“. Pagal šį konkretų

¹⁹ Aktuali redakcija 2014 m. gruodžio 19 d. Nr. O3-942

uždavinį numatomos kelios 5.3. investicinio prioriteto įgyvendinimo veiklos, susijusios su vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslauga:

1. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra ir renovacija;
2. Vandens tiekimo įmonių valdymo tobulinimas.

Siekiant kompleksiskai stiprinti vandentvarkos sektoriaus gyvybingumą bei prisidėti sprendžiant identifikuotas sektoriaus problemas, Aplinkos ministerija planuoja teikti finansavimą vandentvarkos įmonėms parengti turto inventorizacijas bei veiklos efektyvinimo planus, kuriuose būtų įvertintos tiek reikalingos optimalios investicijos, tiek pasiūlymai įmonių efektyvumo didinimui. Iš viso būtų parengta apie 10 veiklos efektyvinimo planų, kuriuose būtų išnagrinėta kiekviena vandens tiekimo įmonė. Kiekviename plane būtų nagrinėjamos tam tikros vandentvarkos įmonės, kurioms būtų įvertinamos kelios alternatyvos:

1. Įmonės tęsia veiklą be restruktūrizavimo; tokios alternatyvos atveju pasiūlomos konkrečios įmonės veiklos efektyvinimo priemonės individualios įmonės lygiu;
2. Įmonės turėtų būti apjungiamos taip didinant įmonių veiklos efektyvumą; tokios alternatyvos atveju pasiūlomos įmonių apjungimo rekomendacijos bei įmonių grupei siūlytinos veiklos efektyvinimo priemonės.

Planuojama, kad įmonių veiklos efektyvinimo planai būtų parengti 2016 m. pabaigoje – 2017 m. viduryje, tuo tarpu turto inventorizacijas planuojama parengti 2017 m. pradžioje. Turto inventorizacijos bei veiklos efektyvinimo planai turėtų būti rengiami paraleliai (veiklos efektyvinimo planų parengimui galėtų būti atliekama preliminarinė turto inventorizacija).

Labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad įmonių veiklos efektyvinimo planai bus rekomendacinio pobūdžio ir šiuo metu yra sudėtinga numatyti veiklos efektyvinimo planų privalomą įgyvendinimą (Aplinkos ministerija neturi pakankamai priemonių kištis į savivaldybių valdomų įmonių valdymą). Todėl kyla rizika, kad planų parengimas neprisidės arba minimaliai prisidės prie vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus reformų įgyvendinimo. Siekiant paskatinti vandentvarkos įmones faktiškai įgyvendinti veiklos efektyvinimo priemones, **siūloma apsvarstyti kontrolės mechanizmą, įtraukiant sektorių reguliuojančią instituciją (VKEKK), taip pat užtikrinti suderinamumą tarp planuose nurodytų efektyvumo priemonių bei projektų įgyvendinimui skiriamo finansavimo iš ES struktūrinių fondų lėšų.** Tokio siūlymo įgyvendinimo priemonių sukūrimas nukreiptų investicinių projektų įgyvendinimą ir jų finansavimą pagal parengtus veiklos efektyvinimo planus. Siekiant sėkmingų rezultatų turi būti gerai apgalvota, kas turėtų būti įtraukta į veiklos efektyvinimo planus (t.y., kad neatsirastų nepagrįstų apribojimų projektų įgyvendinimui vėlesniuose etapuose) bei visos sektoriaus susijusios šalys turėtų būti kuo anksčiau informuojamos apie numatomus pasikeitimus projektų įgyvendinimo ir/ar kontrolės mechanizmuose.

Pažymėtina, kad Aplinkos ministerija planuoja dėti visas pastangas siekiant efektyvinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių. Veiklos efektyvinimo planų parengimas – pirmasis žingsnis siekiant šio tikslo. Atsižvelgiant į tai, kad iki šiol sektorius buvo finansuojamas teikiant subsidijas ir tai prisidėjo prie tam tikrų problemų gilinimo (už subsidijas sukurto turto nusidėvėjimas neapskaitomas, turto išlaikymui ir atnaujinimui neformuojami atidėjiniai, už subsidijas sukurto turto išlaikymo kaštai neįtraukiami į sąnaudas ir todėl neįtraukiami į paslaugų kainą (VKEKK ataskaitoje identifikuota, kad „Komisijos suderintose kainose vidutiniškai nėra įskaičiuota 0,91 LT/m³ (0,26 EUR/ m³) ilgalaikio turto, sukurto iš dotacijų, nusidėvėjimo sąnaudų“)), reikalinga spręsti teikiamo finansavimo formos

klausimą. Absoliuti dauguma vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių nėra pajėgios gauti finansavimą rinkoje, todėl **reikalingas laipsniškas perėjimas nuo subsidijų prie finansinės priemonės, o galiausiai – rinkos finansavimo**. Finansavimo formos keitimas taip pat privalo būti derinamas su kitomis priemonėmis, kurių pagalba būtų galima užtikrinti savalaikį kainų derinimą, įmonių veiklos optimizavimą ir kitų problemų sprendimą. Finansavimo formos kaita pateikta skyriuje 5.4. „FP darna su kitomis viešųjų intervencijų formomis“, o pasiūlymai dėl įvairių kitų priemonių, kurias galimai reikėtų derinti su finansavimo formos keitimu, pateikti 5.5. skyriuje „Jautrumo ir kokybinės analizės apibendrinimas ir pasiūlymai“.

Tinkamas kontrolės ir priežiūros mechanizmas, finansavimo formos transformacija bei investicinių projektų įgyvendinimo kontrolė padėtų kompleksiskai palaipsniui gerinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus gyvybingumą ir efektyvumą.

5.2. Jautrumo analizė

5.2.1. Projektų tipų parinkimas

Vertinant, kokie projektų tipai bus remiami ES struktūrinių fondų lėšomis, reikalinga atsižvelgti į Veiksmų programos 5.3. investicinio prioriteto įgyvendinimo veiklas, šioms veikloms nustatytus rodiklius bei Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008–2015 m. plėtros strategijoje iškeltus sektoriaus tikslus. Pagal šiuose dviejuose strateginiuose dokumentuose iškeltus tikslus apibendrintai galima nurodyti šias investicinių projektų įgyvendinimo kryptis:

1. Rekonstruojami vandens tiekimo tinklai (VP);
2. Rekonstruojami nuotekų surinkimo tinklai (VP);
3. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kokybės didinimas (VP);
4. Gyventojų prijungimas prie vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo tinklų

(Strategija).

Vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo tinklų renovacija yra projektų tipai, turintys aukštas replikavimo galimybes, todėl šioms dviem sritims ir bus modeliuojama jautrumo analizė.

Gyventojų prijungimui prie vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo tinklų jautrumo analizė atliekama nebus, kadangi gyventojų prijungimo kaštai ir vandens kaina skiriasi itin smarkiai ir šių duomenų išvestiniai duomenys (pvz., vidurkis) negali būti naudojami tipinio projekto įvertinimui. VKEKK ataskaitoje nurodyta, kad vidutiniškai 1 vartotojui prijungti prie centralizuotos geriamojo vandens tiekimo sistemos buvo skirta 5,18 tūkst. Lt (1,5 tūkst. EUR), tačiau 1 vartotojo prijungimui reikalingų investicijų dydis varijuoja net nuo 1,41 tūkst. Lt (0,41 tūkst. EUR) iki 124,65 tūkst. Lt (36,10 tūkst. EUR).

VKEKK ataskaitoje taip pat pažymėta, kad gyventojų prijungimo projektai yra vieni problematiškiausių dėl gyventojų nenoro prisijungti prie tinklų (kadangi didėja paslaugų savikaina, keičiasi demografinė padėtis). Tam tikrose teritorijose gyventojų prijungimas prie tinklų gali būti labai brangus. VKEKK ataskaitoje teigiama, įvertinus duomenis nuo 1996 m. sausio 1 d. iki 2013 m. sausio 1 d., „siekiant vidutiniškai padidinti prie centralizuotų geriamojo vandens tiekimo tinklų prijungtų vartotojų skaičių 1 procentiniu punktu, prireikė 81,74 mln. LT (26,67 mln. EUR)“.

Kitame skyriuje atliekama jautrumo analizė tinklų rekonstrukcijos projektų tipams.

5.2.2. Jautrumo analizė

Jautrumo analizės tikslas – nustatyti projekto gyvybingumą remiantis tam tikromis prielaidomis, bei patikrinti projekto gyvybingumo jautrumą nuo kitų įverčių, naudotų prielaidose. Pagrindinis jautrumo analizės sukuriamas rezultatas – **identifikuojama, ar projektų įgyvendinimui yra reikalinga subsidija bei nustatoma subsidijos ir finansinės priemonės proporcija**. Subsidijos intensyvumas vertinamas kaip vienas iš finansinės priemonės pridėtinės vertės rodiklių – kuo mažesnis subsidijos intensyvumas, tuo didesnė finansinės priemonės pridėtinė vertė.

Jautrumo analizė atspindi kiekybinį projektų vertinimą tik projekto lygmeniu, vadinasi, finansinis modeliavimas jautrumo analizėje neįtraukia įmonės (ne)efektyvaus projektų vykdymo, netiesiogiai su projektu susijusių kaštų įvertinimo. Tai **leidžia įvertinti kiekybinius projekto rezultatus, tačiau apsisprendžiant dėl projektų įgyvendinimo privaloma vadovautis ir kokybine analize**. Be to, jautrumo analizės modeliavimo metu į prielaidas nėra įtrauktos bet kokios su sektoriaus gyvybingumu susijusios problemos, t.y., visos problemos, kurios aprašytos I-ojoje analizės dalyje (9-a lentelė „Vandentvarkos sektoriaus neoptimalių investavimo situacijų analizė“).

Jautrumo analizės rezultatų patikimumas priklauso nuo prielaidoms naudojamų duomenų patikimumo. Pažymėtina, kad vandentvarkos sektoriaus duomenys iš įvairių šaltinių smarkiai skiriasi, tikslūs duomenys gauti yra sudėtinga ir brangu. Atsižvelgiant į tai, atsiradus naujų patikimų duomenų, **analizei naudotos prielaidos turėtų būti tikslinamos arba įsitikinama jų pagrįstumu**.

Jautrumo analizė susideda iš dviejų dalių:

1. Modeliavimas, kai kintamieji yra nuostolio sutaupymo dydis (proc.) ir subsidijos dydis (proc.):
 - a. Grynoji dabartinė vertė;
 - b. Vidinė grąžos norma;
 - c. Atsipirkimo laikotarpis;
2. Modeliavimas, kai kintamieji yra nuostolio finansinis įvertis (EUR/m³) ir subsidijos dydis (proc.):
 - a. Grynoji dabartinė vertė;
 - b. Vidinė grąžos norma;
 - c. Atsipirkimo laikotarpis.

Vandens tiekimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizė

Vandens tiekimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizei naudotos prielaidos apima vandens nuostolių tinkle patiriamų nuostolių kaštų įvertinimą, patiriamų vandens nuostolių renovuotame tinkle pokytį (t.y., nuostolių sumažėjimą), taip pat avarijų atsiradimo sumažėjimą ir kt. Prielaidos, naudotos jautrumo analizei, pateikiamos lentelėje žemiau.

Lentelė 10. Vandens tiekimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizei naudotos prielaidos.

Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Investicijos 1 km vandens	144 810 EUR/km	APVA ir AM duomenys

tinklų renovacijai		(apskaičiuoti remiantis įgyvendintų projektų duomenimis)
Renovuotinuose vandens tinklų ruožuose esantis vandens nuostolis	17 520 m ³ /km/metus	APVA duomenys (pateikti duomenys – 48 m ³ /km/d)
Vandens nuostolis renovuotuose tinklų ruožuose (siektinas)	3 504 m ³ /km/metus	APVA duomenys (skaičius nustatytas vadovaujantis visų Lietuvos vandens įmonių vidurkiu)
Vandens nuostolio finansinis įvertis	0,5 - 1 EUR/m ³	Skaičiuojama kaip faktinė vandens išgavimo savikaina. Intervalas nustatytas vadovaujantis vandentvarkos įmonių metinėse finansinėse ataskaitose nurodytais duomenimis ir vandentvarkos įmonių elektroniniu paštu pateiktais duomenimis.
Nuostolio kainos augimas kas metus	2 %	Prielaida remiasi tuo, kad didėja vandens kaina, atsiranda naujos brangesnės technologijos vandens išgavimui, apdorojimui, brangsta žmogiškieji ištekliai
Avarijos sutvarkymo kaštai	579,24 EUR/vnt	APVA duomenys
Avarijų skaičius	0,8 vnt/km/metus	Vidutinis avarijų skaičiaus įvertis apskaičiuotas remiantis 8 stambųjų vandentvarkos įmonių ²⁰ pateiktais duomenimis.
Eksploatacinių sąnaudų sutaupymas po renovacijos	289,62 EUR/km/metus	APVA duomenys

Sutaupyti kaštai po vandens tiekimo tinklo modernizavimo apskaičiuojami kaip vandens nuostolių kaštų sumažinimo, avarijų sutvarkymo kaštų sumažinimo bei eksploatacinių sąnaudų sutaupymų suma.

Bazinis jautrumo analizės modelis bei jo rezultatai pateikiami lentelėje žemiau (prielaidos daromos dėl nuostolių dydžio, nuostolių įverčio bei finansavimo kainos).

²⁰ Duomenis pateikė Varėnos, Pakruojo, Klaipėdos, Vilniaus, Telšių, Šiaulių, Palangos, Anykščių, Ukmergės vandenų įmonės.

Lentelė 11. Bazinis jautrumo analizės modelis vandens tiekimo tinklų modernizavimui bei jo rezultatai.

Prielaida	Įvertis
Vidutinis renovuojamų tinklų ilgis	5 km
Investicija 1 km renovacijai	144 810 EUR/km
Investicija projektui	724 050 EUR
Esamas nuostolis	17 520 m ³ /km/metus
Sutaupymas įgyvendinus projektą	80 proc.
Nuostolis po modernizavimo	3 504 m ³ /km/metus
Nuostolio kaina (finansinis įvertis)	0,7 EUR/m ³
Avarijos sutvarkymo kaštai	579,24 EUR/vnt
Avarijų kiekis	0,8 vnt/km
Eksploatacinių sąnaudų sutaupymas per metus	289,62 EUR/km/metus
Paskolos dydis	100 %
Subsidijos dydis	0 %
Paskolos palūkanos	3 %
Paskolos terminas	20 metų
REZULTATAI:	
Grynoji dabartinė vertė	212 293 EUR
Vidinė grąžos norma	5,755 proc.
Atsipirkimo laikotarpis	14,96 m.

Remiantis aukščiau išdėstytomis prielaidomis dėl projekto gyvybingumo ir finansavimo, žemiau pateikiama jautrumo analizė²¹.

²¹ Pastaba: jautrumo analizei naudotas vandens nuostolio finansinis įvertis lygus 0,7 EUR/m³

Lentelė 12. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).

		<i>sutaupymai</i>						
		212 293	30%	40%	50%	60%	70%	80%
<i>subsidijos dydis</i>	0%	(331 208)	(222 508)	(113 807)	(5 107)	103 593	212 293	
	5%	(295 005)	(186 305)	(77 605)	31 095	139 795	248 495	
	10%	(258 803)	(150 103)	(41 402)	67 298	175 998	284 698	
	15%	(222 600)	(113 900)	(5 200)	103 500	212 200	320 900	
	20%	(186 398)	(77 698)	31 003	139 703	248 403	357 103	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto grynoji dabartinė vertė, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių sutaupymo dydžio. Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą yra vertinama, ar projekto grynoji dabartinė vertė yra teigiama. Akivaizdu, kad kuo didesnis kaštų sutaupymas ir kuo didesnė subsidija, tuo projekto grynoji dabartinė vertė yra didesnė, ir atvirkščiai. Paskutiniai du stulpeliai rodo, jog esant didžiausiems vandens nuostolių sutaupymams (tuo pačiu ir didžiausiems nuostoliams tinkluose), subsidija projektui nėra reikalinga.

Lentelė 13. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).

		<i>sutaupymai</i>						
		5,755%	30%	40%	50%	60%	70%	80%
<i>subsidijos dydis</i>	0%	-2,53%	-0,46%	1,33%	2,93%	4,39%	5,76%	
	5%	-2,11%	-0,01%	1,82%	3,45%	4,95%	6,35%	
	10%	-1,66%	0,48%	2,34%	4,02%	5,55%	6,98%	
	15%	-1,17%	1,01%	2,91%	4,63%	6,20%	7,68%	
	20%	-0,65%	1,58%	3,53%	5,29%	6,92%	8,44%	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto vidinė grąžos norma, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių sutaupymo. Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą yra vertinama, ar projekto vidinė grąžos norma yra teigiama ir priimtino lygio: privatiems subjektams investuojant į projektus laikoma, kad vidinė grąžos norma turėtų būti ne mažesnė nei 5 %. Toks vidinės grąžos normos lygis galėtų būti pasiekiamas esant didžiausiems sutaupymams ir didėja didėjant subsidijai.

Lentelė 14. Atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojantys veiksniai: vandens nuostolio sumažinimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).

		<i>sutaupymai</i>						
		14,9	30%	40%	50%	60%	70%	80%
<i>subsidijos dydis</i>	0%	64,2	37,1	26,8	21,1	17,5	14,9	
	5%	55,8	33,9	24,8	19,7	16,4	14,0	
	10%	49,0	30,9	23,0	18,3	15,3	13,1	
	15%	43,4	28,2	21,2	17,0	14,2	12,2	
	20%	38,6	25,7	19,5	15,7	13,2	11,4	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto atsipirkimo laikotarpis, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių sutaupymo. Lentelėje matyti situacijos, kuomet projekto atsipirkimo laikotarpis yra ilgesnis nei 20 metų (pažymėta raudonai) ir trumpesnis nei 20 metų (pažymėta žaliai). Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą, priklausomai nuo to, kas yra investuojantis subjektas, yra vertinama, ar priimtinas projekto atsipirkimo laikas. Šio rodiklio priimtimumas skiriasi priklausomai nuo to, kas yra investuotojas: jei investuotojas yra viešas subjektas, atsipirkimo laikotarpiai paprastai būna ilgesni, jei privatus

– priimtinas atsipirkimo laikotarpis paprastai neviršija 10 metų laikotarpio (priešingu atveju tai daro ženklų įtaką projektų finansavimo kainai).

Atsižvelgiant į tai, kad nuostolio kaina yra vienas iš pagrindinių veiksnių, darančių įtaką projekto atsipirkimo rodikliams, jautrumo analizė buvo atlikta ir pagal nuostolio finansinio įverčio ir subsidijos dydžio veiksnius.

Lentelė 15. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakoiantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis).

		vandens nuostolių kaina, EUR/m³							
		212 293	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1
subsidijos dydis	0%	212 293	88 064	(36 165)	(160 393)	(284 622)	(408 851)	(533 079)	
	5%	248 495	124 267	38	(124 191)	(248 419)	(372 648)	(496 877)	
	10%	284 698	160 469	36 240	(87 988)	(212 217)	(336 446)	(460 674)	
	15%	320 900	196 672	72 443	(51 786)	(176 014)	(300 243)	(424 472)	
	20%	357 103	232 874	108 645	(15 583)	(139 812)	(264 041)	(388 269)	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto grynoji dabartinė vertė, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių kainos. Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą yra vertinama, ar projekto grynoji dabartinė vertė yra teigiama. Akivaizdu, kad kuo didesnė vandens nuostolių kaina ir kuo didesnė subsidija, tuo projekto grynoji dabartinė vertė yra didesnė, ir atvirkščiai.

Lentelė 16. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakoiantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis).

		vandens nuostolių kaina, EUR/m³							
		5,755%	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1
subsidijos dydis	0%	5,8%	4,2%	2,5%	0,6%	-1,6%	-4,3%	-7,8%	
	5%	6,3%	4,7%	3,0%	1,1%	-1,2%	-3,9%	-7,5%	
	10%	7,0%	5,3%	3,6%	1,6%	-0,7%	-3,4%	-7,1%	
	15%	7,7%	6,0%	4,2%	2,1%	-0,2%	-3,0%	-6,7%	
	20%	8,4%	6,7%	4,8%	2,7%	0,4%	-2,5%	-6,3%	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto vidinė grąžos norma, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių kainos. Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą yra vertinama, ar projekto vidinė grąžos norma yra teigiama ir priimtino lygio: privatiems subjektams investuojant į projektus laikoma, kad vidinė grąžos norma turėtų būti ne mažesnė nei 5 %. Toks vidinės grąžos normos lygis pasiekiamas prie didžiausios vandens nuostolių kainos.

Lentelė 17. Atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakoiantys veiksniai: vandens nuostolio kaina ir subsidijos dydis)

		vandens nuostolių kaina, EUR/m³						
		14,92	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
subsidijos dydis	0%	14,92	17,92	22,48	30,37	48,29		
	5%	14,00	16,76	20,92	28,00	43,31		
	10%	13,10	15,64	19,43	25,78	38,98	103,91	
	15%	12,22	14,55	18,01	23,70	35,14	78,12	
	20%	11,37	13,50	16,63	21,74	31,69	63,66	

Lentelėje matyti, kaip kinta projekto atsipirkimo laikotarpis, priklausomai nuo subsidijos dydžio ir vandens nuostolių finansinio įverčio. Lentelėje matyti situacijos, kuomet projekto atsipirkimo laikotarpis yra ilgesnis nei 20 metų (pažymėta raudonai) ir trumpesnis

nei 20 metų (pažymėta žaliai). Priimant sprendimą dėl investavimo į projektą, priklausomai nuo to, kas yra investuojantis subjektas, yra vertinama, ar priimtinas projekto atsipirkimo laikas. Esant itin didelei vandens nuostolių kainai (0,7 EUR/m³ ir didesnei), projekto atsipirkimo laikas be subsidijos siekia 15 metų.

Nuotekų surinkimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizė

Nuotekų surinkimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizei naudotos prielaidos apima infiltracijos, infiltracijos kaštų įvertinimą, infiltracijos renovuotame tinkle pokytį (t.y., nuostolių sumažėjimą), taip pat avarijų atsiradimo sumažėjimą ir kt. Prielaidos, naudotos jautrumo analizei, pateikiamos lentelėje žemiau.

Lentelė 18. Nuotekų surinkimo tinklų renovacijos projektų jautrumo analizės prielaidos.

Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Investicijos 1 km nuotekų tinklų renovacijai	347 544 EUR/km	APVA ir AM duomenys (apskaičiuoti remiantis gyvendintų projektų duomenimis).
Renovuotinuose nuotekų tinkluose esantis infiltracijos lygis	44 895 m ³ /km/metus	APVA duomenys (pateikti duomenys – 123 m ³ /km/d)
Infiltracija renovuotuose tinklų ruožuose (siektinas)	8 081 m ³ /km/metus	APVA duomenys (skaičius nustatytas vadovaujantis visų Lietuvos vandens ūmonių vidurkiu).
Infiltracijos finansinis įvertis	0,7 – 1,1 EUR/m ³	Skaičiuojama kaip faktinė nuotekų tvarkymo savikaina. Intervalas nustatytas vadovaujantis vandentvarkos ūmonių metinėse finansinėse ataskaitose bei elektroniniu paštu pateiktais duomenimis.
Patiriamo nuostolio kainos augimas kas metus	2 %	Prielaida remiasi tuo, kad: didėja nuotekų tvarkymo kaina, atsiranda naujos brangesnės, brangsta žmogiškieji ištekčiai.
Avarijos sutvarkymo kaštai	579,24 EUR/vnt	APVA duomenys
Avarijų skaičius	1,9 vnt/km/metus	Vidutinis avarijų skaičiaus įvertis apskaičiuotas

	remiantis 8 stambųjų vandentvarkos įmonių pateiktais duomenimis. ²²
Eksploatacinių sąnaudų sutaupymas po renovacijos	289,62 EUR/km/metus APVA duomenys

Sutaupyti kaštai po nuotekų surinkimo tinklo modernizavimo apskaičiuojami kaip infiltracijos sumažinimo finansinės naudos, avarijų sutvarkymo kaštų sumažinimo bei eksploatacinių sąnaudų sutaupymų suma.

Bazinis jautrumo analizės modelis bei jo rezultatai pateikiami lentelėje žemiau (prielaidos daromos dėl infiltracijos dydžio, infiltracijos finansinio įverčio bei finansavimo kainos).

Lentelė 19. Bazinis jautrumo analizės modelis bei jo rezultatai.

Prielaida	Įvertis
Vidutinis renovuojamų tinklų ilgis	2 km
Investicija 1 km renovacijai	347 544 EUR/km
Investicija projektui	695 088 EUR
Esama infiltracija	44 895 m ³ /km/metus
Sutaupymas įgyvendinus projektą	82 proc.
Infiltracija po modernizavimo	8 081 m ³ /km/metus
Infiltracijos sumažinimo finansinė nauda (finansinis įvertis)	0,8 EUR/m ³
Avarijos sutvarkymo kaštai	579,24 EUR/vnt
Avarijų kiekis	1,9 vnt/km
Eksploatacinių sąnaudų sutaupymas per metus	289,62 EUR/km/metus
Paskolos dydis	100 %
Subsidijos dydis	0 %
Paskolos palūkanos	3 %
Paskolos terminas	20 metų
REZULTATAI:	
Grynoji dabartinė vertė	398 341 EUR

²² Duomenis pateikė Varėnos, Pakruojo, Klaipėdos, Vilniaus, Telšių, Šiaulių, Palangos, Anykščių, Ukmergės vandenų įmonės.

Vidinė grąžos norma	8,093 proc.
Atsipirkimo laikotarpis	11,74 m.

Remiantis aukščiau išdėstytomis prielaidomis dėl projekto gyvybingumo ir finansavimo, žemiau pateikiama jautrumo analizė²³.

Lentelė 20. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis)

		infiltracijos sumažėjimas					
		30%	40%	50%	60%	70%	80%
subsidijos dydis	398 341						
	0%	(263 798)	(136 464)	(9 130)	118 205	245 539	372 874
	5%	(229 044)	(101 710)	25 625	152 959	280 294	407 628
	10%	(194 290)	(66 955)	60 379	187 714	315 048	442 382
	15%	(159 535)	(32 201)	95 134	222 468	349 802	477 137
	20%	(124 781)	2 554	129 888	257 222	384 557	511 891

Lentelėje pateiktas grynosios dabartinės vertės jautrumas nuo infiltracijos sumažėjimo ir subsidijos dydžio (laikantis prielaidos, kad projekto trukmė – 20 metų). Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad subsidija šiems projektams nėra reikalinga, kai yra pasiekiamas didžiausias infiltracijos sumažėjimas (vadinasi ir infiltracija tokiuose projektuose yra didžiausia).

Lentelė 21. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).

		infiltracijos sumažėjimas					
		30%	40%	50%	60%	70%	80%
subsidijos dydis	8,093%						
	0%	-1,41%	0,88%	2,87%	4,64%	6,28%	7,80%
	5%	-0,97%	1,36%	3,39%	5,21%	6,88%	8,44%
	10%	-0,50%	1,88%	3,95%	5,82%	7,53%	9,14%
	15%	0,00%	2,44%	4,56%	6,48%	8,24%	9,91%
	20%	0,55%	3,05%	5,22%	7,20%	9,02%	10,74%

Lentelėje pateikti duomenys apie vidinės grąžos normos pokyčius priklausančius nuo infiltracijos sumažėjimo ir subsidijos dydžio. Iš pateiktų duomenų matyti, kad nuotekų renovacijos projektų vidinė grąžos norma siekia ir šiek tiek viršija privatiems investuotojams, veikiantiems pagal normalias rinkos sąlygas, priimtinos vidinės grąžos normos (5 %) lygį. Vidinė grąžos norma yra didžiausia prie aukštų infiltracijos sumažėjimo įverčių.

²³ Pastaba: jautrumo analizei naudotas infiltracijos finansinis įvertis lygus 0,8 EUR/m³

Lentelė 22. Projekto atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos sumažėjimas (sutaupymas) ir subsidijos dydis).

		<i>infiltracijos sumažėjimas</i>						
		11,7	30%	40%	50%	60%	70%	80%
<i>subsidijos dydis</i>	0%	46,0	28,9	21,3	17,0	14,1	12,1	
	5%	41,4	26,7	19,9	15,9	13,2	11,4	
	10%	37,4	24,6	18,5	14,8	12,4	10,7	
	15%	33,8	22,6	17,1	13,8	11,6	10,0	
	20%	30,6	20,8	15,8	12,8	10,8	9,3	

Lentelėje pavaizduotas projekto atsipirkimo laikotarpis ir jo pokyčiai keičiantis infiltracijos sumažėjimui ir subsidijos dydžiui. Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad esant dideliame infiltracijos sumažėjimui, projektų atsipirkimas siekia 10-20 metų.

Atsižvelgiant į tai, kad infiltracijos (nuostolio) kaina yra vienas iš pagrindinių veiksnių, darančių įtaką projekto atsipirkimo rodikliams, jautrumo analizė buvo atlikta ir pagal infiltracijos finansinio įverčio ir subsidijos dydžio veiksnius.

Lentelė 23. Grynosios dabartinės vertės (NPV) jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis).

		<i>infiltracijos nuostolis, EUR/m³</i>							
		398 341	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
<i>subsidijos dydis</i>	0%	398 341	267 823	137 305	6 787	(123 731)	(254 248)	(384 766)	
	5%	433 095	302 577	172 059	41 542	(88 976)	(219 494)	(350 012)	
	10%	467 849	337 332	206 814	76 296	(54 222)	(184 739)	(315 257)	
	15%	502 604	372 086	241 568	111 050	(19 467)	(149 985)	(280 503)	

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad jeigu infiltracijos finansinis nuostolis yra didesnis nei 0,4 EUR/m³, grynoji dabartinė projekto vertė yra teigiama (su bet kuriuo subsidijos scenarijumi).

Lentelė 24. Vidinės grąžos normos (IRR) jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis).

		<i>infiltracijos nuostolis, EUR/m³</i>							
		8,093%	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
<i>subsidijos dydis</i>	0%	8,09%	6,55%	4,90%	3,10%	1,09%	-1,23%	-4,07%	
	5%	8,75%	7,16%	5,47%	3,63%	1,58%	-0,78%	-3,67%	
	10%	9,45%	7,82%	6,08%	4,19%	2,10%	-0,31%	-3,24%	
	15%	10,23%	8,54%	6,75%	4,81%	2,66%	0,20%	-2,79%	

Lentelėje pateikti duomenys, parodantys, kaip keičiasi vidinė grąžos norma priklausomai nuo infiltracijos nuostolio įverčio ir subsidijos dydžio. Matyti, kad jeigu įmonėje patiriami nuostoliai dėl infiltracijos yra dideli ir artėja link 1 EUR/m³ ribos, projektų vidinė grąžos norma yra gan aukšta ir kai kuriose veiksnių kombinacijose netgi atitiktų rinkos poreikius (viršija 5 %). Esant aukštam infiltracijos nuostolio įverčiui, subsidija projektams nėra reikalinga.

Lentelė 25. Projekto atsipirkimo laikotarpio jautrumo analizė (įtakojančios veiksniai: infiltracijos nuostolio įvertis ir subsidijos dydis.

		<i>infiltracijos nuostolis, EUR/m³</i>							
		11,7	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
<i>subsidijos dydis</i>	0%	11,7	13,7	16,5	20,6	27,9	44,0		
	5%	11,0	12,9	15,4	19,3	25,8	39,7	135,1	
	10%	10,4	12,1	14,4	17,9	23,8	36,0	89,9	
	15%	9,7	11,3	13,4	16,6	21,9	32,6	71,2	

Lentelėje pavaizduota, kaip keičiasi projekto atsipirkimo laikotarpis priklausomai nuo infiltracijos nuostolio įverčio bei subsidijos dydžio. Situacija, kai projektas atsiperka per ilgiau nei 20 metų, pažymėta raudona spalva. Trumpiausi projekto atsipirkimo laikotarpiai pasiekiami esant didžiausiam infiltracijos nuostoliui ir gali siekti 10 metų laikotarpį.

Jautrumo analizės apibendrinimas

Skyriuose aukščiau yra pateikta dviejų stambių projektų grupių, t.y., vandens tiekimo tinklo renovacijos ir nuotekų surinkimo tinklo renovacijos, jautrumo analizė, kuri parodo projektų gyvybingumo rodiklių pasikeitimą nuo tam tikrų veiksnių. Pažymėtina, kad šios dvi stambios projektų grupės yra tik dalis galimai įgyvendinamų investicinių projektų, ir šių dviejų stambių projektų grupių finansinis modeliavimas neapriboja finansinės priemonės paramos teikimo bet kokiems kitiems projektams, atitinkantiems 2014-2020 m. ES veiksmų programos tikslus.

Jautrumo analizė yra kiekybinės analizės dalis, kurios tikslas yra įvertinti, ar projektų finansavimui reikalinga subsidija ir, jei taip, kokio dydžio ji reikalinga. Jautrumo analizės rezultatai padeda nustatyti, ar modeliuojant finansinius produktus ir lyginant įvairias jų alternatyvas reikia įtraukti alternatyvą, kai finansinė priemonė derinama su subsidija. Jeigu jautrumo analizė nustato, jog projektai yra pakankamai gyvybingi ir jų finansavimui nėra reikalinga subsidija, nėra tikslinga modeliuoti finansinio produkto derinimą su subsidija.

Modeliuojant jautrumo analizę pastebima, kad įgyvendinant projektus gali susiklostyti tokios situacijos, kai subsidija iš tikrųjų būtų reikalinga, t.y., sutaupymai nebūtų patys didžiausi ar finansinis nuostolio įvertis yra sąlyginai nedidelis. 3.1 „Investicijų paklausos analizė“ dalyje buvo nustatyta, kad daugiau nei pusė vandens tiekimo ir nuotekų tinklų yra nusidėvėję daugiau nei 60 proc. bei apskaičiuota, kad orientacinis investicijų poreikis vandentiekio tinklų renovacijai yra **apie 1 mlrd. Eur**, o orientacinis investicijų poreikis nuotekų tinklų renovacijai – **1,7 mlrd. Eur**. Esant tokiam dideliame investicijų poreikiui bei siekiant didžiausio rezultato su ribotu lėšų kiekiu, siūloma **remti tik tuos projektus, kurie skirti pačių neefektyviausių tinklų, nešančių didžiausią nuostolį įmonėms, modernizavimą**. Įgyvendinus šį siūlymą, jautrumo analizė pagrindžia, kad **tokių projektų finansavimui subsidija nėra reikalinga**.

Pažymėtina, jog remiantis I-ojoje dalyje atliktu vertinimu ir turimais duomenimis, šiuo metu neįmanoma nustatyti, kiek tokių projektų potencialiai būtų įgyvendinama. Vykdamas vandentvarkos įmonių apklausą el. paštu, tik 3 įmonės (iš 8 atsakiusių), galėjo įvardinti, kiek kritinės būklės renovuotinių tinklų jos turi, kuriuos numato renovuoti artimiausiu metu. Šios trys įmonės pateikė bendrą 173,5 km renovuotinių tinklų ilgį (apie 25 mln. Eur investicijų). Tai rodo, kad įmonės, neturėdamos turto inventORIZACIJOS bei tikslių duomenų apie valdomo turto būklę, negali tiksliai planuoti investicijų. Ši problema bent iš dalies turėtų būti išspręsta Aplinkos ministerijai planuojant teikti paramą turto inventORIZACIJOS parengimui.

Apibendrinant pastebimi šie pagrindiniai aspektai:

- Įgyvendinant **didžiausią finansinę naudą teikiančius projektus subsidija jiems projektams nėra būtina;**
 - Vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių investicinių projektų įgyvendinimą, yra finansinis nuostolio įvertis, kuris įvairiose įmonėse bei VKEKK ataskaitose smarkiai skiriasi, dėl to nėra iki galo aišku, kurį įvertį naudoti modeliavimui;
 - Vertinant paramos teikimą vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sektoriuje nėra tikslinga projekto gyvybingumą atskirti nuo įmonių veiklos efektyvumo ir gyvybingumo;
 - Didelis duomenų trūkumas, apribojantis prielaidų ir finansinio modeliavimo patikrinimą.

5.3. Kokybinis finansinės priemonės pagrindimas – SSGG analizė

<p>Stiprybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Per FP įgyvendinimą pradedamas tvarkyti turto valdymo ir apskaitos klausimas: vadovaujantis teisės aktais, privalo būti daromi atidėjiniai turto atstatymui tuo atveju, kai šis turtas nesukuriamas už subsidijas. Tai atitinkamai daro įtaką paslaugos kainai. • Dalis silpnųjų įmonių bus įsigyjama stipresnių tą pačią veiklą vykdančių įmonių. • Artėjama prie tvaraus verslo modelio, paslaugų teikimo efektyvinimo (mažinama subsidija, kuriama FP). 	<p>Silpnybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sektoriaus efektyvinimo sprendimai privalo būti įgyvendinami kompleksiskai, vien finansavimo formos pakeitimo nepakanka (silpnybė ir galimybė vienu metu. Silpnybė, kadangi be finansavimo formos keitimo, reikalingi kiti politiniai sprendimai, teisinės bazės peržiūra ir įgyvendinimo kontrolė ir kitos viešosios intervencijos). • Nėra galimybės numatyti įmonių veiklos efektyvinimo planų įgyvendinimo privalomumą (savivaldybės gali nenorėti)
<p>Galimybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Optimaliai išnaudojamos galimybės efektyvinti įmonių veiklą įgyvendinant priemones pagal veiklos efektyvinimo planus ir tam skiriant finansavimą. • Sektoriaus efektyvinimo sprendimai privalo būti įgyvendinami kompleksiskai, vien finansavimo formos pakeitimo nepakanka (silpnybė ir galimybė vienu metu. 	<p>Grėsmės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Politinis pasipriešinimas iš savivaldybių ir įmonių. • Neįgyvendinus kitų įmonių veiklos efektyvumo didinimo priemonių kyla rizika, kad dalis įmonių negebėtų skolintis ir todėl neįgyvendintų projektų.

<p>Galimybė, kadangi kompleksiniai sprendimai yra daug efektyvesni, padeda priimti ilgalaikius sektoriaus efektyvinimo sprendimus).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Palaipsniui keičiama finansavimo forma padės atpratinti įmones nuo neefektyvaus investavimo. • Užtikrinamas ilgalaikis finansavimo mechanizmas vandens tiekimo ir nuotekų tinklų sritys projektams. 	
--	--

5.4. Finansinės priemonės suderinamumas su kitomis viešųjų intervencijų formomis

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, planuodama įgyvendinti 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 5 prioriteta „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“ 2014 m. gruodžio 19 d. LR Aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-1050 patvirtino dvi veiksmų programos prioriteto įgyvendinimo priemones:

1. Priemonė Nr. 05.3.2-APVA-V-013 „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas“.

Pagal šią priemonę remiami valstybės projektų planavimo būdu atrinkti projektai, priemonės įgyvendinimui numatyta 77 mln. Eur. Nors ši priemonė prisidėtų prie tų pačių veiksmų programos rodiklių, kaip ir finansinė priemonė, tačiau veiklų įgyvendinimas šiose priemonėse nesikirstų, kadangi priemonės lėšos skiriamos tik konkreitiems projektams, kurie buvo pradėti finansuoti pereinamuoju laikotarpiu tarp dviejų programavimo periodų (t.y., pagal laikinąją tvarką). Šių projektų sąrašas yra baigtinis ir nauji projektai neturi galimybės gauti finansavimo iš šios priemonės.

2. Priemonė Nr. 05.3.2-APVA-R-014 „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“.

Ši priemonė yra regioninio planavimo priemonė, kurios įgyvendinimui numatyta 150 mln. Eur. Šia priemone numatoma remti geriamojo vandens tiekimo tinklų rekonstrukciją ir (arba) naują statybą, geriamojo vandens gerinimo įrenginių rekonstrukciją ir (ar) naują statybą, nuotekų surinkimo tinklų rekonstrukciją ir (arba) naują statybą, nuotekų surinkimo tinklų rekonstrukciją ir (arba) naują statybą bei nuotekų valymo įrenginių rekonstrukciją ir (arba) naują statybą; taip pat geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros inventorizaciją ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių valdymo tobulinimą. Šios priemonės finansavimo teikimo intensyvumas beveik visiems projektų tipams – 50 proc. (teikiama 50 proc. subsidija) (kai kurioms, daugumos nesudarančioms, veikloms numatytas iki 80 proc. intensyvumas).

Iš priemonės planuojamų remti veiklų matyti, kad finansinės priemonės ir šios priemonės remtinios veiklos sutampa, todėl šios priemonės vienu metu gyvuoti negalėtų, arba, kitaip tariant, finansinei priemonei nebūtų sudaromos galimybės pasiekti jai nustatytų tikslų, kadangi pareiškėjų suinteresuotumas yra žymiai didesnis subsidijų priemonių atžvilgiu.

Kaip buvo paminėta 5.1 skyriuje, **planuojamas laipsniškas finansavimo formos keitimas vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių įgyvendinamiems projektams**. Visų pirma, projektų įgyvendinimui mažinamas paramos intensyvumas nuo anksčiau buvusio ~85 proc. paramos intensyvumo iki ~50 proc. paramos intensyvumo (priemonė Nr. 05.3.2-APVA-R-014 „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“). Pagal šią priemonę projektų sąrašas jau bus žinomas 2016 m. I ketv., kadangi projektiniai pasiūlymai privalo būti pateikti iki 2016 m. vasario mėn. pabaigos. Atsižvelgiant į tai, finansinė priemonė būtų **sekantis etapas projektų finansavimo formos keitime**. Finansinė priemonė projektus finansuoti pradėtų ~2017 m.: visi projektai, kurie nebūtų įtraukti į priemonės Nr. 05.3.2-APVA-R-014 finansuojamų projektų sąrašą, turėtų būti finansuojami per finansinę priemonę.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad **subsidijų ir finansinė priemonė būtų derinamos laike** (viena anksčiau, kita vėliau) ir viena kitos neapribotų.

5.5. Finansinio produkto alternatyvų palyginimas

Šis ex ante vertinimo etapas apima įvairių skirtingų finansavimo modelių (skirtingų finansinių produktų) palyginimą ir įvertinimą kiekybine ir kokybine prasme. Ex ante vertinimo metodologijos bendrojoje dalyje yra nurodyta, kad tikslas, kurį planuojama pasiekti įgyvendinant finansines priemones, gali būti pasiektas keliais skirtingais būdais, todėl ex ante vertinime turėtų būti palyginti skirtingi būdai, t.y., skirtingos paramos priemonės, pagrindinio tikslo pasiekimui. Rekomenduojama alternatyva turėtų pademonstruoti didžiausią efektyvumą siekiant pagrindinio tikslo. Rekomenduojamos alternatyvos parinkimas turėtų apimti tiek kiekybinę, tiek kokybinę vertinimo dalis.

Aplinkos ministerija finansinės priemonės sukūrimui planuoja skirti apie 70 mln. Eur, todėl finansinių produktų alternatyvos bus modeliuojamos naudojant šią sumą kaip finansinės priemonės apimtį.

Pagal ex ante vertinimo metodiką bei gerąją ex ante vertinimo praktiką, skirtingų finansinių produktų vertinimas turi apimti:

- ES fondų lėšų **sverto efektą** (privačių lėšų pritraukimo galimybės);
- Grįžtančias lėšas, t.y., **multiplikatoriaus efektą**;
- Tikėtinų pasiekti rodiklių reikšmes.

Trys pagrindinės finansinių produktų grupės, kurios gali būti modeliuojamos taikant skirtingas sąlygas, yra paskolos (lengvatinės, dalinės, subordinuotos), garantijos (individualios, portfelinės), kapitalo (rizikos kapitalas) instrumentai. Atsižvelgiant į tai, kad investicijos į vandentvarkos sektorių per įgyvendinamą finansinę priemonę bus pradėtos 2017-2018 m. (kaip tai buvo aprašyta 5.4 skyriuje), šiuo metu nėra įmanoma tinkamai įvertinti komercinių bankų bei kitų finansuotojų prisidėjimą prie projektų finansavimo bei jiems tinkamas sąlygas (pvz., ar jie apskritai teiktų paskolas šiam sektoriui, kokiomis palūkanomis, kokiam laikotarpiui ir kt.). Dėl šios priežasties yra **modeliuojami trys skirtingi baziniai scenarijai bei papildomas ketvirtas scenarijus, skirtas palyginti scenarijų rezultatus su subsidija**.

Šie keturi scenarijai apima šiuos finansinius produktus:

1. **Lengvatinė paskola, teikiama FP lėšomis;**
2. **Garantija už komercinių bankų suteiktas paskolas;**

3. **Subordinuota paskola iki 30-50 proc. projekto vertės, kita projekto dalis finansuojama komercinio banko lėšomis.**
4. **Subsidijų priemonė, skirta palyginti galimus finansinės priemonės ir subsidijos rezultatus.**

Šios finansinių produktų alternatyvos parinktos dėl kelių priežasčių.

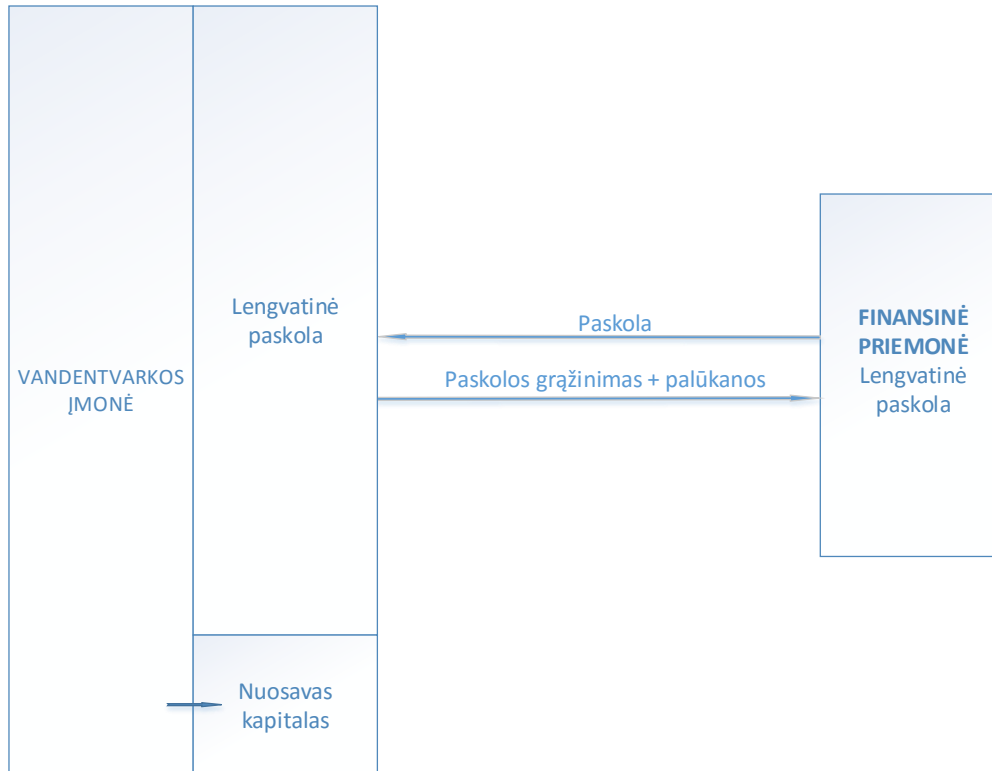
Visų pirma, kaip netinkamas finansinis produktas yra atmetama kapitalo finansinė priemonė. Vandentvarkos sektoriuje įmonės kontroliuoja savivaldybės, kurios atlieka ne tik vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių priežiūrą, bet ir dalyvauja kainų nustatymo mechanizme, skiria finansavimą nuostolių patyrimo atveju, vadinasi, turi pilną teisę įgyvendinti strategiškai svarbius sprendimus. Kapitalo instrumentas nesudaro galimybės investuotojui dalyvauti įmonės valdyme, spręsti problemas, įmonės generuoja labai mažą grąžą arba veikia nuostolingai. Kapitalo finansinis produktas galėtų būti svarstomas vandentvarkos projektus įgyvendinant viešosios ir privačiosios partnerystės būdu. Vis dėlto, kol kas Lietuvoje nėra tokios patirties ir nėra pagrindo manyti, kad vandentvarkos sektoriuje bus pradėti įgyvendinti viešosios ir privačiosios partnerystės projektai.

Antra, nėra modeliuojamos skirtingos kiekvieno finansinio produkto variacijos ar šių finansinių produktų kombinacija (pvz., keli paskolų scenarijai su skirtingo dydžio palūkanomis, terminu ar intensyvumu, arba paskolos ir garantijos, teikiamos iš vieno fondų fondo). Kaip minėta aukščiau, toks modeliavimas turėtų būti atliktas 2016-2017 m. prieš pradėdant investuoti į vandentvarkos projektus tam, kad šis modeliavimas atspindėtų realią situaciją rinkoje.

Kiekvienos iš žemiau pateikiamų alternatyvų rezultatai pateikiami bendroje lentelėje Nr. 30.

Alternatyva Nr. 1. Lengvatinė paskola, teikiama finansinės priemonės lėšomis.

Pirmoji finansinio produkto alternatyva – lengvatinė paskola, pilna apimtimi teikiama projekto vykdytojui finansinės priemonės lėšomis (100 proc. paskola). Tai tipinis finansinis produktas, labai dažnai taikytinas įgyvendinant finansines priemones. Žemiau pateikiama šio finansinio produkto schema ir modeliavimo prielaidos.

Paveikslas 7. Lengvatinės paskolos finansinis produktas.

Lentelė 26. Lengvatinės paskolos finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.

Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Paskolos laikotarpis	Ne daugiau 20 m.	Palyginimui modeliuojama ilgiausio laikotarpio paskola, tačiau šis terminas gali būti trumpinamas.
Blogų paskolų dalis	2 proc.	Nors vandentvarkos įmonės patiria sunkumus ir dirba nuostolingai, iki šiol yra susiklosčiusi praktika, kad savivaldybės padeda vandentvarkos įmonėms vykdyti savo įsipareigojimus. Jeigu tokia praktika tęsis, tikėtina, kad blogų paskolų dalis išliks nedidelė.
Išvestinė 1 km renovacijos vertė	246 177 EUR	1 km vandens tiekimo tinklo renovacija – 144 810 EUR, 1 km nuotekų surinkimo tinklo renovacija – 347 544 EUR. Darant prielaidą, kad abiejų tinklų tipų bus renovuojama po lygiai, vidutinis tinklo renovacijos 1 km investicijų įvertis – 246 177 EUR.
FP lėšų apimtis	70 mln. EUR	LR Aplinkos ministerijos informacija.
Paskolų palūkanų normos	3 proc.	Modeliavimo tikslams parinktos šiuo metu daliai finansinių priemonių taikomas lengvatinių paskolų palūkanų normų įvertis. Ši prielaida privalo būti patikrinta prieš pradėdant įgyvendinti finansinę priemonę 2017-2018 m.
Valdymo mokestis	0,5 proc., 1	Vadovaujantis Deleguoto reglamento nuostatomis, valdymo mokestis susideda iš dviejų dalių: 0,5 proc. bazinis mokestis nuo finansinei priemonei

			skirtų ir įmokėtų lėšų, 1 proc. mokestis nuo paskolų, suteiktų galutiniams naudos gavėjams, sumos.
Projekto laikotarpis	įgyvendinimo	1 metai	Projekto įgyvendinimo laikotarpis atitinka rangos darbų trukmę ir neapima viešųjų pirkimų trukmės (daroma prielaida, kad viešieji pirkimai įvykdomi prieš pasirašant paskolos sutartį su finansinės priemonės valdytoju).
Grįžusios lėšos panaudojamos	pakartotinai	2 metai	Siekiant supaprastinti modeliavimą, daroma prielaida, kad grįžtančios lėšos pakartotinai panaudojamos po 2-ų metų. Realybėje tikėtina, kad šios lėšos pakartotinai panaudojamos jau tuomet, kuomet susikaupia reikiamas kiekis lėšų sekančio projekto finansavimui (pvz., 0,5-1 mln. Eur)

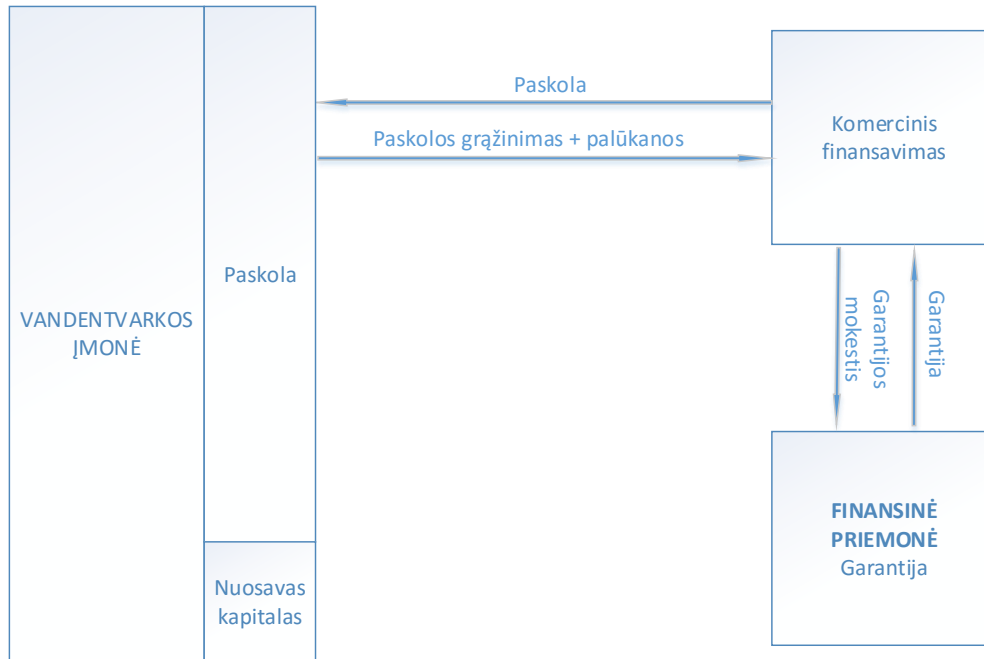
Alternatyva Nr. 2. Garantija už komercinių bankų suteiktas paskolas.

Antroji finansinio produkto alternatyva – garantija, teikiama už komercinių bankų ar kitų finansuotojų suteiktas paskolas. Garantą (garantiją suteikiantis subjektas, t.y., finansinės priemonės valdytojas) įsipareigoja įvykdyti paskolos grąžinimo ir su tuo susijusias prievolės bankui, jeigu skolininkas, už kurį garantuojama, laiku neįvykdys paskolos sutartyje numatytų įsipareigojimų.

Garantijų finansinė priemonė modeliuojama dviem skirtingais būdais:

- 1) Daroma prielaida, kad visa finansinės priemonės investicijoms skirta lėšų suma yra panaudojama garantijų suteikimui. Skaičiuojamas didžiausias įmanomas pasiekti rezultatas su turima lėšų suma;
- 2) Daroma prielaida, kad finansinės priemonės investicijos privalo pasiekti numatytą rezultatą (t.y., renovuoti tam tikrą ilgį vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo tinklų (km)). Skaičiuojama reikiama skirti lėšų suma finansinės priemonės investicijoms siekiant minimalaus rezultato.

Žemiau pateikiama standartinė garantijos teikimo schema bei garantijos finansinio produkto modeliavimo prielaidos.

Paveikslas 8. Garantijų finansinis produktas.

Lentelė 27. Garantijų finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.

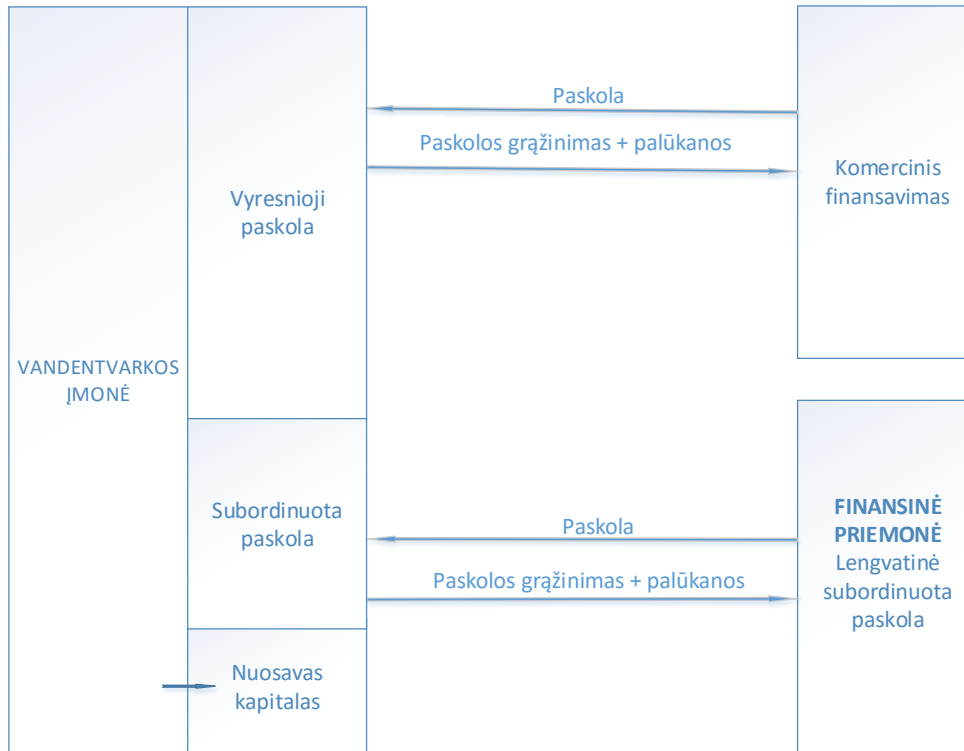
Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Paskolos laikotarpis	Ne daugiau 20 m.	Palyginimui modeliuojama ilgiausias laikotarpis, tačiau šis terminas gali būti trumpinamas. Kadangi garantijos teikiamos tokiam pačiam laikotarpiui kaip ir paskola, o bankai finansavimą teikia ne ilgiau kaip 10-12 metų laikotarpiui, terminas konkrečiose situacijose gali būti trumpesnis.
Blogų paskolų dalis	2 proc.	Nors vandentvarkos įmonės patiria sunkumus ir dirba nuostolingai, iki šiol yra susiklosčiusi praktika, kad savivaldybės padeda vandentvarkos įmonėms vykdyti savo įsipareigojimus. Jeigu tokia praktika tęsis, tikėtina, kad blogų paskolų dalis išliks nedidelė.
Išvestinė 1 km renovacijos vertė	246 177 EUR	1 km vandens tiekimo tinklo renovacija – 144 810 EUR, 1 km nuotekų surinkimo tinklo renovacija – 347 544 EUR. Darant prielaidą, kad abiejų tinklų tipų bus renovuojama po lygiai, vidutinis tinklo renovacijos 1 km investicijų įvertis – 246 177 EUR.
FP lėšų apimtis (taikoma tik garantijų pirmojo būdo modeliavimui)	70 mln. EUR	LR Aplinkos ministerijos informacija.
Minimalus privalomas pasiekti rezultatas (renovuotų tinklų ilgis) (taikoma tik garantijų antrojo būdo modeliavimui)	280 km	LR Aplinkos ministerijos informacija.

Garantijos intensyvumas	80 %	Modeliuojant skaičiuojamas didžiausias galimas garantijos intensyvumas, tačiau apsisprendus kurti šį finansinį produktą galimas ir diferencijuotas garantijos intensyvumo taikymas.
Garantijos atidėjiny projektų garantijoms	30 %	Garantijos atidėjiny priklauso nuo projektų ir projektų vykdytojų rizikos. Atsižvelgiant į tai, kad vandens tiekimo įmonės yra dirbančios nuostolingai ir neefektyviai, šių įmonių finansavimo rizika yra didesnė. Garantijos atidėjiny taip pat priklauso nuo to, ar garantija yra portfelinė, ar individuali.
TFI ar bankų palūkanų normos	5 proc.	Ši palūkanų norma pasirinkta modeliavimo tikslais ir su komerciniais bankais patikrinta nebuvo. Ši prielaida privalo būti patikrinta prieš pradėdant įgyvendinti finansinę priemonę 2017-2018 metais.
Valdymo mokestis	0,5 proc., 1 proc.	Vadovaujantis Deleguoto reglamento nuostatomis, valdymo mokestis susideda iš dviejų dalių: 0,5 proc. bazinis mokestis nuo finansinei priemonei skirtų ir įmokėtų lėšų, 1 proc. mokestis nuo paskolų, suteiktų galutiniams naudos gavėjams, sumos.
Projekto įgyvendinimo laikotarpis	1 metai	Projekto įgyvendinimo laikotarpis atitinka rangos darbų trukmę ir neapima viešųjų pirkimų trukmės (daroma prielaida, kad viešieji pirkimai įvykdomi prieš pasirašant paskolos sutartį su finansinės priemonės valdytoju).
Grįžusios lėšos pakartotinai panaudojamos	2 metai	Siekiant supaprastinti modeliavimą, daroma prielaida, kad grįžtančios lėšos pakartotinai panaudojamos po 2-ų metų. Realybėje tikėtina, kad šios lėšos pakartotinai panaudojamos tuomet, kuomet susikaupia reikiamas kiekis lėšų sekančio projekto finansavimui (pvz., 0,5-1 mln. Eur). Grįžtančių lėšų realus kiekis priklausys nuo produkto struktūros.

Alternatyva Nr. 3. Subordinuota paskola iki 30 proc. projekto vertės.

Trečioji finansinio produkto alternatyva – subordinuota paskola, teikiama iki 30 proc. projekto vertės. Kaip apibrėžta LR finansų įstaigų įstatyme, subordinuota paskola yra „ne trumpesniai kaip vienu metų laikotarpiui suteikta paskola, <...> paskolos sutartyje yra nustatyta, kad paskolos gavėjo likvidavimo arba bankroto atveju paskolos davėjo reikalavimas pagal paskolos sutartį bus tenkinamas tik patenkinus kitų paskolos gavėjo kreditorių reikalavimus“. Komerciniai bankai ir kiti finansuotojai subordinuotas paskolas vertina lygiaverčiai su nuosavo kapitalo įnašu (didžiausia rizika yra prisiimama nuosavo kapitalo ir subordinuotos paskolos teikėjams), todėl gali pasiūlyti finansavimą geresnėmis sąlygomis (pvz., žemesnę palūkanų normą). Subordinuota paskola yra brangesnė nei žemesnės rizikos paskolos.

Žemiau pateikiama subordinuotos paskolos schema ir modeliavimo prielaidos.

Paveikslas 9. Subordinuotos paskolos finansinis produktas.

Lentelė 28. Subordinuotos paskolos finansinės priemonės modeliavimo prielaidos.

Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Paskolos laikotarpis	20 m.	Palyginimui modeliuojama ilgiausio laikotarpio paskola, tačiau šis terminas gali būti trumpinamas. Terminas turėtų būti suderintas su komercinių bankų teikiamo finansavimo laikotarpiu.
Subordinuotos paskolos dalis projekte	30 %	Vadovaujantis tarptautine praktika, subordinuotos paskolos sudaro iki 30 proc. bendros paskolos vertės.
Blogų paskolų dalis	10 proc.	Subordinuotos paskolos yra didesnės rizikos paskolos, todėl kai skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų (ir paskola tampa bloga), subordinuotos paskolos teikėjas prisiima didžiąją dalį rizikos (kreditorių eilėje subordinuotos paskolos yra gale).
Išvestinė 1 km renovacijos vertė	246 177 EUR	1 km vandens tiekimo tinklo renovacija – 144 810 EUR, 1 km nuotekų surinkimo tinklo renovacija – 347 544 EUR. Darant prielaidą, kad abiejų tinklų tipų bus renovuojama po lygiai, vidutinis tinklo renovacijos 1 km investicijų įvertis – 246 177 EUR.
FP lėšų apimtis	70 mln. EUR	LR Aplinkos ministerijos informacija.
Subordinuotų paskolų palūkanų norma	5,5 proc.	Subordinuota paskola yra aukštesnės rizikos finansinis produktas, leidžiantis likusiems investuotojams prisiimti mažesnę riziką bei sumažinti teikiamo finansavimo kainą. Subordinuotų paskolų palūkanų normos prielaida privalo būti patikrinta prieš pradedant investicijas į vandentvarkos projektus.

Valdymo mokestis	0,5 proc., 1 proc.	1	Vadovaujantis Deleguoto reglamento nuostatomis, valdymo mokestis susideda iš dviejų dalių: 0,5 proc. bazinis mokestis nuo finansinei priemonei skirtų ir įmokėtų lėšų, 1 proc. mokestis nuo paskolų, suteiktų galutiniams naudos gavėjams, sumos.
Projekto įgyvendinimo laikotarpis	1 metai		Projekto įgyvendinimo laikotarpis atitinka rangos darbų trukmę ir neapima viešųjų pirkimų trukmės (daroma prielaida, kad viešieji pirkimai įvykdomi prieš pasirašant paskolos sutartį su finansinės priemonės valdytoju).
Grįžusios lėšos pakartotinai panaudojamos	2 metai		Siekiant supaprastinti modeliavimą, daroma prielaida, kad grįžtančios lėšos pakartotinai panaudojamos po 2-ų metų. Realybėje tikėtina, kad šios lėšos pakartotinai panaudojamos jau tuomet, kuomet susikaupia reikiamas kiekis lėšų sekančio projekto finansavimui (pvz., 0,5-1 mln. Eur)

Alternatyva Nr. 4. Subsidijų priemonė.

Subsidijų finansinė priemonė pateikiama kaip ketvirtoji alternatyva tikėtinų rezultatų palyginimui su kitomis alternatyvomis. Atsižvelgiant į tai, kad subsidijų priemonės Nr. 05.3.2-APVA-R-014 efektyvus intensyvumas yra apie 60 proc., subsidijų priemonės modeliavimui išlaikomas tas pats intensyvumo dydis.

Žemiau pateikiamos pagrindinės subsidijų priemonės prielaidos.

Lentelė 29. Subsidijų priemonės prielaidos.

Prielaida	Reikšmė	Pagrindimas
Išvestinė 1 km renovacijos vertė	246 177 EUR	1 km vandens tiekimo tinklo renovacija – 144 810 EUR, 1 km nuotekų surinkimo tinklo renovacija – 347 544 EUR. Darant prielaidą, kad abiejų tinklų tipų bus renovuojama po lygiai, vidutinis tinklo renovacijos 1 km investicijų įvertis – 246 177 EUR.
Priemonės lėšų apimtis	70 mln. EUR	LR Aplinkos ministerijos informacija.
Priemonės teikiamo finansavimo intensyvumas	60 proc.	Taikytinas tas pats efektyvus priemonės finansavimo intensyvumas, kaip ir priemonės Nr. 05.3.2-APVA-R-014.
Projekto įgyvendinimo laikotarpis	1 metai	Projekto įgyvendinimo laikotarpis atitinka rangos darbų trukmę ir neapima viešųjų pirkimų trukmės (daroma prielaida, kad viešieji pirkimai įvykdomi prieš pasirašant paskolos sutartį su finansinės priemonės valdytoju).

Keturių alternatyvų rezultatų apibendrinimas

Šiame skyriuje pateikiamas visų finansinių produktų alternatyvų palyginimas kiekybine prasme. Pažymėtina, jog modeliuojant buvo daroma prielaida, kad lėšos realiai išmokamos projektams 2018 m., o jos pradamos grąžinti – 2019 m. 2014-2020 m. ESI fondų investicijų programavimo laikotarpio pabaiga – 2023 m. gruodžio 31 d., todėl kiekybiniai rezultatai atspindi tik labai trumpą finansinės priemonės gyvavimo laikotarpį. Dėl šios priežasties visų alternatyvų multiplikatoriaus efektas yra nedidelis, ir tam įtaką daro trumpas grįžtančių lėšų laikotarpis, valdymo mokestis, sumokamas finansinės priemonės valdytojui, taip pat blogų paskolų dalis. Pažymėtina, kad šias alternatyvas modeliuojant daug ilgesniam laikotarpiui, multiplikatoriaus efektas, svarto efektas, galutinius naudos gavėjus pasiekusios lėšos ir renovuotų tinklų ilgio rodikliai būtų didesni.

Lentelė 30. Finansinių produktų alternatyvų palyginimas.

	Alt. 1	Alt. 2.1	Alt. 2.2	Alt. 3	Alt. subsidija
FP skirtos lėšos (mln. eurų)	70	70	37	70	70
FP produktas	Lengvatinė paskola	Garantija (max. rezultatas)	Garantija (min. rezultatas)	Subordinuota paskola	Subsidija (intensyvumas 60 proc.)
Galutinius naudos gavėjus pasiekusios lėšos (mln. Eur.)	69,2	140,3	68,9	239,3	116,7
Renovuotų tinklų ilgis (km)	286,2	570	280	972,2	474
Projektų multiplikatorius	1,0	2,0	1,4	1,0	Nėra (lėšos nėra panaudojamos pakartotinai)
Svarto efektas	1,0	3,0	2,4	3,4	1,67

Lentelėje žemiau pateikiamas visų finansinių produktų alternatyvų vertinimas pagal tam tikrus kokybinius rodiklius, apimančius rizikos, kainos sumažinimą, įgyvendinimo spartą ir kt. Kiekvienas iš kriterijų vertinamas nuo 1 iki 3 balų, priklausomai nuo to, kaip kiekvienas finansinis produktas atitinka kokybinį rodiklį. Kokybinių rodiklių paaiškinimai pateikiami žemiau:

- 1. Privačių lėšų poreikis** – vertinamas privačių lėšų poreikio dydis finansinės priemonės sėkmei užtikrinti. Kuo didesnis privačių lėšų poreikis, tuo daugiau reikės ieškoti tokius projektus finansuojančių institucijų.
- 2. Priemonės populiarumas (rinkos dalyvių noras naudotis priemone)** – vertinamas rinkos dalyvių, projektų vykdytojų susipažinimas su konkrečiu finansiniu produktu ir noras juo naudotis.

3. **Komercinio finansuotojo rizikos sumažinimas** – vertinama finansinio produkto įtaka sumažinant komercinio finansuotojo riziką. Kuo labiau sumažinama finansuotojo rizika, tuo labiau finansuotojai bus linkę prisidėti savo lėšomis.
4. **Bendro projekto finansavimo kainos sumažinimas** – vertinama finansinio produkto įtaka projekto finansavimo kainai, t.y., vertinami patiriami finansavimo kaštai.
5. **Lėšų grįžtamumas** – vertinama, kokia tikimybė, kad finansinės priemonės lėšomis suteiktas finansavimas bus sugrąžintas finansinės priemonės valdytojui ir pakartotinai panaudotas kitų projektų finansavimui.
6. **Finansavimo struktūros sudėtingumas** – vertinama finansinių produktų sutarčių sudarymo sudėtingumas. Produkto naujoviškumas rinkoje taip pat prisideda prie didesnio produkto sudėtingumo.
7. **Finansinės priemonės įgyvendinimo greitis** – vertinama, kaip greitai gali būti suteikiamas finansavimas projektui.
8. **Teisinio reglamentavimo sudėtingumas** – vertinamas teisinis reglamentavimas ir finansinio produkto jautrumas teisinės bazės pokyčiams.
9. **Dalyvių patirtis ir kompetencijos** – vertinama rinkos dalyvių ir projektų vykdytojų patirtis ir kompetencijos įgyvendinant konkretų finansinį produktą.
10. **Rezultato (rodiklio pasiekimo) dydis** – vertinama finansinio produkto galimybė viršyti minimalų nustatytą rezultato rodiklį (duomenys iš kiekybinės analizės).

Lentelė 31. Finansinių produktų alternatyvų palyginimas kokybine prasme.

	Alt. 1	Alt. 2.1	Alt. 2.2	Alt. 3	Alt. subsidija
FP produktas	Lengvatinė paskola	Garantija (max. rezultatas)	Garantija (min. rezultatas)	Subordinuota paskola	Subsidija (intensyvumas 60 proc.)
Privačių lėšų poreikis	Mažas (3)	Didelis (1)	Didelis (1)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)
Priemonės populiarumas (rinkos dalyvių noras naudotis priemone)	Didelis (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Didelis (3)
Komercinio finansuotojo rizikos sumažinimas	Vidutinis (2)	Didelis (3)	Didelis (3)	Didelis (3)	Vidutinis (2)
Bendro projekto finansavimo kainos sumažinimas	Didelis (3)	Didelis (3)	Didelis (3)	Didelis (3)	Vidutinis (2)
Lėšų grįžtamumas	Didelis (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Nėra (0)
Finansavimo struktūros sudėtingumas	Mažas (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Didelis (1)	Vidutinis (2)
Finansinės	Didelis (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Mažas (1)	Vidutinis (2)

priemonės įgyvendinimo greitis					
Teisinio reglamentavimo sudėtingumas	Mažas (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Didelis (1)	Vidutinis (2)
Dalyvių patirtis ir kompetencijos	Didelis (3)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Mažas (1)	Didelis (3)
Rezultato (rodiklio pasiekimo) dydis	Mažas (1)	Vidutinis (2)	Vidutinis (2)	Didelis (3)	Vidutinis (2)
VISO:	27	21	21	19	20

Lyginant visus finansinius produktus pagal aukščiau išdėstytus kokybinius kriterijus, matyti, kad daugiausiai balų priskirta lengvatinei paskolai, antroje vietoje – garantijai, trečioje – subsidijai ir ketvirtoje – subordinuotai paskolai. Vertinant kiekybinius rezultatus subordinuota paskola yra didžiausią rezultatą duodantis finansinis produktas, o vertinant kokybiškai – sąlyginai mažai rinkoje žinomas, nėra plačiai naudojamas ir dėl to žemą balą kokybiniame vertinime gavęs finansinis produktas. Siūlytina apsvarstyti tokio produkto kūrimą, žinomumo didinimą tam, kad būtų padidintas tokio produkto patrauklumas, kuris padėtų pasiekti žymiai didesnius rezultatus.

Žemiau pateikiama komercinių bankų apklausos santrauka (5.6. skyrius) bei apibendrintos viso 5-ojo skyriaus išvados (5.7. skyrius).

5.6. Komercinių bankų apklausos santrauka

Atlikus įvairių finansinių produktų ir finansinių modelių analizę bei suformulavus pagrindinius siūlymus dėl finansinių priemonių taikymo vandentvarkos sektoriuje buvo nuspręsta šiuos rezultatus pristatyti komerciniams bankams. Susitikimai su keturiais Lietuvos didžiausiais komerciniais bankais įvyko 2016 m. sausio mėn., po kurių komerciniams bankams papildomai buvo pateiktas klausimynas apie rekomenduojamas finansines priemones bei jų valdymo modelius. Šiame skyriuje pateikiami apibendrinti susitikimų su bankais ir bankų atsakymų į klausimyną pateiktus klausimus rezultatai.

Bankai, vertindami vandentvarkos sektorių, pabrėžė, kad iš principo **šis sektorius yra patrauklus investicijoms**, tačiau labai svarbu spręsti sektoriaus problemas ir siekti efektyvinti vandentvarkos įmonių veiklą. Net jeigu projektas yra gyvybingas, pats sektorius yra nuostolingas, o bankas prisiima didelę riziką dėl stabilų teigiamų pinigų srautų.

Pagrindinės vandentvarkos sektoriaus problemos, įvardintos bankų, pateikiamos žemiau.

1. **Nereguliarūs, nestabilūs arba nepakankami pinigų srautai.** Dviejų iš keturių apklaustųjų bankų atstovai kaip vieną iš problemų įvardijo nestabilius ir nereguliarus pinigų srautus. Ši problema pasireiškia dėl to, kad įmonės veikia nuostolingai, net ir turėdamos tinkamą pinigų srautą nesugeba atsiskaityti, o gyventojai nėra linkę tvarkingai atsiskaityti su vandens tiekimo įmonėmis už paslaugas (dauguma vėluoja atsiskaityti, atsiskaito už kelis mėnesius iš karto ar atsiskaito ne pilna apimtimi). Tai

lemia prastus finansavimo aptarnavimo rodiklius ir atitinkamai aukštą finansavimo kainą vandentvarkos projektams. Kitų dviejų apklaustųjų bankų atstovai kaip problemą įvardijo ne nestabilius pinigų srautus, bet nepakankamą pinigų srautą. Kaip pavyzdys buvo pateiktas didžiųjų miestų atvejis, kuomet pinigų srautai gan neblogai nusistovėję, stabilūs, tačiau nepakankami įsipareigojimams aptarnauti (nepakankamas kainos tarifas). Vienas iš privalumų vertinant pinigų srautus – smarkiai diferencijuotas vartotojų srautas.

2. **Kainų tarifų tvirtinimo schema.** Visų apklaustųjų bankų atstovai pažymėjo, kad viena iš būtinų vandentvarkos sektoriaus efektyvinimo priemonių yra apriboti savivaldybių tarybas nuo kainų tarifų tvirtinimo, taip būtų galima išvengti politizuoto sprendimų priėmimo. Kaip gerą kainų tvirtinimo pavyzdį bankai minėjo šilumos ūkio kainų nustatymo schemą.
3. **Užstatas.** Dviejų apklaustųjų bankų atstovai kaip dar vieną problemą įvardijo užstato trūkumą – turimas vandentvarkos įmonių turtas, t.y., vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo tinklai, bankų nėra vertinami kaip tinkamas likvidus užstatas dėl sudėtingų realizavimo galimybių. Vis dėlto, kita dalis apklaustųjų bankų atstovų atsakė, kad kaip užstatą priima ir vandens tiekimo, nuotekų surinkimo vamzdžius, nes juos vertina kaip ilgalaikę infrastruktūrą, privalomą tam tikrų paslaugų teikimui.

Dėl visų aukščiau išvardintų priežasčių finansavimui gauti bankai dažniausiai reikalauja papildomų savivaldybių garantijų. Paminėtina, kad šios savivaldybių garantijos daro įtaką savivaldybių skolos rodikliams, dėl to ne visos savivaldybės gali suteikti garantijas vandens tiekimo įmonėms.

Apibendrinant visų bankų atsakymus dėl teikiamų paskolų laikotarpio, paskolos vandentvarkos įmonėms teikiamos iki 5-7 metų laikotarpiui, tam tikrais atvejais iki 10 m. laikotarpiui.

Bankai taip pat pažymėjo, jog įmonių apsijungimo (stambinimo) procesas yra reikalingas, tačiau skatinant įmones apsijungti ir stambintis turėtų būti siekiama užtikrinti, kad nesuprastėtų stipriųjų, stambesniųjų įmonių finansinė padėtis prisijungiant mažesnes, ne taip efektyviai dirbančias įmones (kadangi dažnu atveju gali tekti perimti ne tik smulkesniųjų įmonių turtą, bet ir įsipareigojimus).

Apklausų metu bankams taip pat buvo pristatyti trys kiekybinės analizės dalyje nagrinėti finansiniai produktai. Bankų nuomonės apibendrinimas kiekvieno produkto atveju pateikiamas žemiau.

1. **Lengvatinė paskola.** Pagal šiuo metu rinkoje vyraujančias finansavimo sąlygas (ypač žemų palūkanų aplinką), lengvatinė paskola bankų vertinama kaip neprioritetinis finansinis produktas. Vis dėlto paminėtina, kad jeigu dėl finansavimo kreipiasi aukštesnės rizikos įmonė, bankas arba jai skolina, arba ne (t.y., nėra taikoma aukštesnė rizikos marža rizikingesnėms įmonėms). Dažniausiai neigiamą bankų atsakymą dėl finansavimo lemia dvi priežastys: per aukštas įsiskolinimo lygis arba nepakankamas pinigų srautas paskolos aptarnavimui. Bankų nuomone, lengvatinės paskolos tikėtų arba finansuoti tokius projektus, kurių bankai nefinansuoja, arba ateityje pasikeitus rinkos finansavimo sąlygoms.

2. **Subordinuota paskola.** Bankai įvardijo du konkrečius atvejus, kuomet subordinuota paskola būtų patraukli: jeigu subordinuota paskola sudarytų apie 50 proc. teikiamo finansavimo sumos ir jeigu subordinuota paskola būtų teikiama bankui visam portfeliui. Pastaruoju atveju subordinuota paskola padėtų atitikti Lietuvos banko keliamus kapitalo pakankamumo reikalavimus ir tai padėtų sumažinti teikiamo finansavimo kainą. Bankai taip pat paminėjo, kad būtų labai naudinga senąsias vandentvarkos įmonių paskolas subordinuoti naujai suteikiamų paskolų atžvilgiu (tačiau tai turėtų būti sprendžiama ne finansinės priemonės įgyvendinimo apimtyje). Jeigu subordinuota paskola būtų kapitalizuojama (konvertuojama į įmonės įstatinį kapitalą), tai irgi būtų didelis privalumas bankui priimant sprendimą dėl finansavimo skyrimo.
3. **Garantijos.** Visų apklaustų bankų atstovų garantijos buvo įvertintos kaip tinkamiausias finansinis produktas. Tinkamos būtų tiek portfelinės, tiek individualios garantijos. Kai kurie bankai paminėjo, kad negarantuotai finansavimo daliai prašytų savivaldybių garantijos. Bankai taip pat pažymėjo, kad norint, jog garantija būtų pakankamai patraukli bankams, ji turėtų būti besąlyginė (priešingu atveju garantija nedaro įtakos skolinimo kainai) ir be didelės papildomos administracinės naštos bankui (papildomi administraciniai kaštai būtų perkeliama paskolos gavėjui).

Apibendrinant bankų apklausos išvadas teigtina, kad pokyčiai sektoriuje turėtų vykti kompleksiskai, sprendžiant aukščiau išvardintas ir visas kitas sektoriuje pasireiškiančias problemas. Su bankais aptarus tris finansinius produktus, buvo prieita išvados, jog pagal šiuo metu rinkoje egzistuojančias sąlygas prioritetas finansinis produktas būtų garantijos. Subordinuota paskola būtų priimtinas produktas su aukščiau nurodytomis sąlygomis, o lengvatinė paskola būtų priimtina keičiantis palūkanų normų aplinkai ar kitoms aplinkybėms, dėl kurių vandens tiekimo įmonėms būtų sunkiau pasiskolinti. Taip pat dėmesį reikėtų atkreipti į kapitalo pakankamumo reikalavimų taikymą kiekvieno produkto atveju – tinkamai įgyvendinant šiuos reikalavimus galima pasiekti pigesnę finansavimą.

5.7. Jautrumo, kiekybinės ir kokybinės analizės apibendrinimas ir išvados

Apibendrinant jautrumo analizės rezultatus, įvertinus finansinės priemonės taikymo (bendraja prasme) SSGG, taip pat atsižvelgus į suinteresuotų institucijų nuomonę bei viziją, žemiau išdėstomi pagrindiniai apibendrinti siūlymai dėl vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sektorių efektyvinimo bei finansavimo formos taikymo šiam sektoriui:

1. Įmonių veiklos efektyvinimo planų parengimas yra pagrįsta ir gera priemonė skatinti įmones efektyvinti savo veiklą, tačiau turėtų būti apsvarstoma, kokiais būdais galima paskatinti įmones įgyvendinti veiklos efektyvinimo planuose numatytas priemones. Siekti užtikrinti, kad parengti įmonių veiklos efektyvinimo planai būtų realiai įgyvendinami. Svarstytinas regulatoriaus įtraukimas kontrolės užtikrinimui, finansavimo mechanizmų sukūrimas;
2. **Įvertinus investicijų poreikį ir tinklų nusidėvėjimo lygį, finansavimą siūloma teikti tik patiems neefektyviausiems ir didžiausią finansinę naudą duodantiems projektams.** Dėl didelio duomenų trūkumo tikslus tokių projektų kiekis nėra žinomas, tačiau apklausus didžiąsias vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo

įmonės, gaunama 230 km renovuotinių neefektyviausių tinklo ruožų reikšmė (atsakymai buvo gauti iš 9 įmonių);

3. FP lėšos turėtų būti skiriamos ne tik esamų tinklų renovacijai, bet ir įrenginių rekonstrukcijai (vandens ir nuotekų siurblių renovacija, slėginių nuotekų linijų renovacija);
4. **Įvertinus projektų gyvybingumą, siūloma projektų finansavimui teikti iki 100 % paskolą/lengvatinę paskolą/paskolą su garantija tinklų renovacijos atveju;**
5. **Įvertinus investicijų poreikį tinklų renovacijai, siūloma visas finansinės priemonės lėšas skirti renovacijos projektams, tačiau atsiradus poreikiui iš FP lėšų finansuoti ir kitus projektus.** Tai galėtų būti projektai, parengti vadovaujantis įmonių veiklos efektyvinimo planais bei juose pasiūlytomis diegti priemonėmis, taip pat kiti projektai, prisidedantys prie nacionalinių strateginių tikslų pasiekimo (pvz., vandens kokybės gerinimo projektai, gyventojų prijungimo projektai ir kt.);
6. Siekti efektyvinti kainų derinimo su VKEKK tvarką, suteikti VKEKK didesnę rolę įgyvendinti griežtesnę kontrolę;
7. Vienas iš atrankos kriterijų projektų finansavimui galėtų būti nuostata, kad kainos turėtų būti derintos ir realiai įgyvendinamos ne anksčiau kaip prieš 3 metus (tai šiuo metu yra įtvirtinta 2014 m. birželio 12 d. patvirtintame naujame Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatyme);
7. Pagrindinis finansinės priemonės tikslas – įmonių veiklos kaštų mažinimas, jei taikoma, suderinamumas su veiklos efektyvinimo planu ir įmonių veiklos efektyvinimas; finansinės priemonės uždavinys – tinklų modernizavimo investicinių projektų finansavimas;
8. Skatinti savivaldybių balansuose esančio turto perdavimą vandens tiekimo įmonėms;
9. Stiprinti įmonių projektų įgyvendinimo kompetencijas, esant galimybei, pasinaudoti įvairiomis techninės pagalbos teikimo platformomis metodikų sukūrimui projektų planavimui ir įgyvendinimui;
10. Atliekant analizę buvo susidurta su duomenų trūkumu, todėl siūlytina kaupti duomenis, aktualius projektų įgyvendinimo planavimui ir įvertinimui, pavyzdžiui: koks vidutinis renovuojamų tinklų nuostolių sumažėjimas, koks vidutinis nuostolio finansinis įvertis (VKEKK renkami duomenys įtraukia tik keletą kaštų grupių ir labai skiriasi nuo įmonių metinėse finansinėse ataskaitose pateikiamų duomenų), vandens tinklų tinkamo apkrovimo lygio nustatymas (tai padėtų įvertinti ir parekomenduoti optimalias investicijas) ir kt.; taip pat reikalinga sukurti metodiką, kaip kiekviena įmonė galėtų apskaičiuoti optimaliausią savo investicijų tašką (angl. *break-even point*);
11. Naujojo įstatymo įgyvendinimo priežiūra, teisinės aplinkos peržiūra ir reikalingų pakeitimų inicijavimas (pvz., naujosios Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo plėtros strategijos tvirtinimas numatyti įtraukiamų į reguliuojamas kainas prijungimo sąnaudų proporciją, pvz., elektros atveju šiuo metu 80 proc.);
12. Pasinaudojant geraisiais kitų šalių pavyzdžiais, apsvarstyti papildomų priemonių įvedimą, pavyzdžiui, baudų sistemą už patiriamus nuostolius (Danijos atvejis);
13. Realiomis rinkos sąlygomis veikianti natūrali įmonių reorganizacija (bankrotas, įmonių įsigijimas, gebėjimai įgyvendinti efektyvias investicijas) (vis dėlto, yra rizika, kad savivaldybės gali su tuo nesutikti ir savo valdomoms įmonėms skirti finansavimą nuostolių padengimui siekiant neprarasti įmonių kontrolės);

14. Visos finansinių produktų alternatyvos pasiekia minimalų reikalaujamą rezultatą, t.y., renovuojama ne mažiau kaip 280 km vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo tinklų;
15. Didžiausia galutinius naudos gavėjus pasiekusi lėšų suma projektų įgyvendinimui yra subordinuotų paskolų alternatyvos atveju, kadangi subordinuota paskola teikiama ne didesnei nei 30 proc. projekto daliai finansuoti;
16. Garantijų finansinis produktas pasiekia didžiausią svorto efektą ir projektų multiplikatorių. Taip pat pažymėtina, kad galutinius naudos gavėjus pasiekusi lėšų suma yra pirminis finansavimo dydis, suteiktas projektų finansavimui. Kadangi garantija yra dengiama ir paskolos dalis, ir šios paskolos dalies palūkanos, todėl reali garantuota suma yra didesnė (pvz., alternatyvos 2.1 atveju – apie 240 mln. eurų);
17. Lengvatinių paskolų ir subordinuotų paskolų projektų multiplikatorius yra lygus 1 dėl to, kad modeliuojamas trumpas finansinės priemonės laikotarpis iki programavimo periodo pabaigos. Taigi laikotarpis, per kurį skaičiuojamos grįžtančios lėšos, yra per trumpas, kad lėšos būtų pakartotinai panaudojamos. Pratęsiant modeliavimo laikotarpį, rodiklis būtų didesnis ir vidutiniškai siektų 1,5-2 per 10-15 metų laikotarpį;
18. Vertinant šiuo metu vandentvarkos sektoriaus įmonėse susiklosčiusią situaciją, kai įmonės patiria sunkumų ir nėra pajėgios skolintis rinkoje, manytina, kad tinkamiausi finansiniai produktai tinklų renovacijos projektams – lengvatinė paskola ir garantija. Vis dėlto, komercinių bankų skolinimas su subordinuota paskola taip pat galėtų būti tinkamas produktas po kelių metų pradėdant investicijas į vandentvarkos projektus. Šie produktai privalo būti aptarti su komerciniais bankais prieš pradėdant įgyvendinti finansinę priemonę;
19. Lentelėje žemiau pateikiami galimi finansiniai produktai vandens ir nuotekų tinklų modernizavimui. Įvertinus įvairius kokybinius kriterijus, subordinuota paskola yra rekomenduojama kaip finansinis produktas, pasižymintis aukštais kiekybiniais rezultatais, tačiau šį produktą būtina intensyviai viešinti tam, kad jis būtų patrauklus projektų vykdytojams. Rekomenduojama subordinuotą paskolą taikyti vėlesniame etape.

Lentelė 32. Galimi finansiniai produktai.

	Lengvatinė paskola	Garantija	Subordinuota paskola	Subsidija
Vandens ir nuotekų tinklų modernizavimas	✓	✓	✓	Vėlesniame etape

20. Finansinių produktų alternatyvų vertinimą rekomenduojama atlikti pakartotinai (patikrinti) prieš pradėdant finansinės priemonės įgyvendinimą, kadangi numatoma finansinės priemonės įgyvendinimo pradžia yra 2017-2018 metai.
21. Šiems scenarijams naudojamas prielaidas privaloma patikrinti prieš pradėdant finansinės priemonės įgyvendinimą dėl tos pačios vėlesnio finansinės priemonės įgyvendinimo priežasties.

6 PRIVAČIŲ LĖŠŲ PRITRAUKIMAS

6.1. Potencialių privačių lėšų šaltinių identifikavimas

Vienas iš pagrindinių finansinių priemonių tikslų yra kuo didesnis privačių lėšų pritraukimas projektų finansavimui. Šiuo metu vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų projektų įgyvendinimui yra prieinamos negrąžintinių subsidijų priemonės. Atsižvelgiant į aukštą subsidijų intensyvumą šių projektų finansavimui, projektų gyvybingumas, kai yra gaunama subsidija, yra didelis. Likusi subsidijų priemone nepadengta projektų dalis dažniausiai yra finansuojama tarptautinių finansinių institucijų, komercinių bankų paskolomis arba nuosavomis įmonių lėšomis.

Tačiau nuo 2018 m., kai nebebus galimybės pasinaudoti negrąžintinių subsidijų priemonėmis, privačių finansuotojų ir tarptautinių finansinių institucijų lėšų poreikis reikšmingai išaugs, o tuo pačiu išaugs ir projektų įgyvendinimo rizika dėl mažesnio šių projektų gyvybingumo lygio (kadangi per subsidiją nebebus dengiama dalis projekto investicijų).

Padidėjusios projektų rizikos problemą didele dalimi turėtų suvaldyti pradėtos nuo tų pačių metų taikyti finansinės priemonės, kurios prisiims dalį projekto finansavimo rizikos ir taip sumažins komercinio finansuotojo ar tarptautinių finansinių institucijų prisiimamą riziką.

Atkreiptinas dėmesys, jog vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorius yra reguliuojamas. Tai reiškia, jog įgyvendinus efektyvius šio sektoriaus projektus bei juos finansavus finansinių priemonių, tarptautinių finansinių institucijų bei komercinio finansavimo pagalba, šių projektų sąnaudos yra įtraukiamos į reguliuojamą tarifą ir per eilę metų yra garantuotai sugrąžinamos jas investavusiam subjektui. Kadangi reguliavimas užtikrina stabilų pajamų, iš kurių vėliau gali būti įvykdomi įsipareigojimai komerciniam finansuotojui, srautą, tai yra, veiksny, reikšmingai sumažinantis ne tik projekto vykdytojo, bet ir komercinio finansuotojo riziką.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartus veiksnys, manytina, jog komerciniai bankai ir tarptautinės finansinės institucijos po finansinės priemonės įgyvendinimo taps reikšmingą dalį sektoriaus finansavimo sudarančiais privačiais finansuotojais.

Tarptautinės finansinės institucijos prie projektų finansavimo efektyviausiai galėtų prisidėti fondų fondo lygyje investuodamos į finansinių priemonių portfelį. Tarptautinėms finansų institucijoms investuojant į fondų fondą, galėtų būti pasinaudojama ir Europos strateginių investicijų fondo garantijomis.

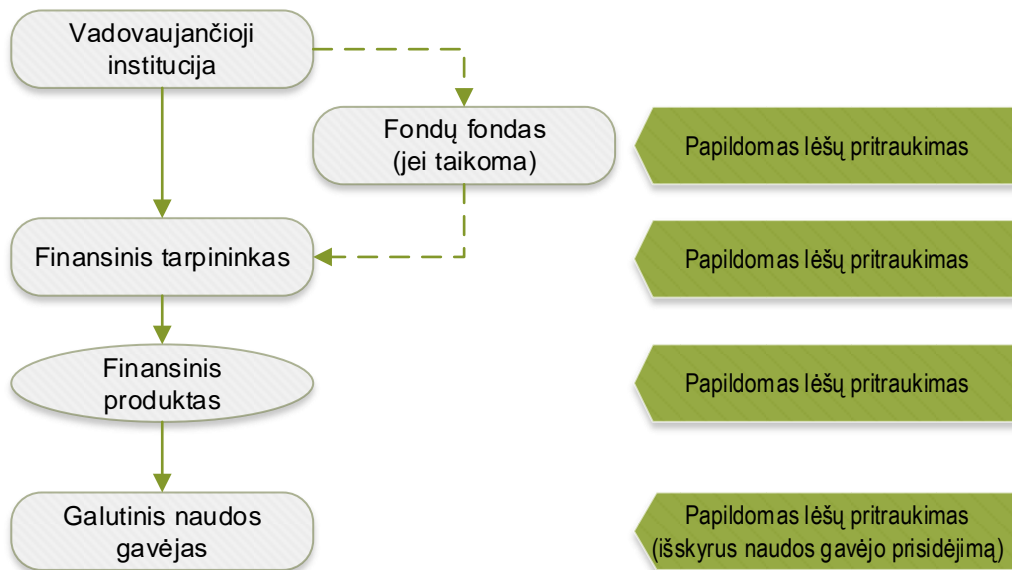
Komerciniai bankai efektyviausiai galėtų prisidėti prie finansinės priemonės apimties išplėtimo finansinio tarpininko lygyje arba ko-finansuojant finansine priemone finansuojamus projektus.

Atkreiptinas dėmesys, jog tiek tarptautinių finansinių institucijų, tiek komercinių bankų ir kitų privačių finansuotojų susidomėjimas projektais šiame sektoriuje didele dalimi priklausys tiek nuo konkrečių vystomos finansinės priemonės sąlygų, tiek nuo bendros šios sektoriaus reguliavimo bei finansavimo politikos.

6.2. Lygio ir būdo privačių lėšų pritraukimui nustatymas

Kaip nurodo išankstinio vertinimo metodologija, remiantis Bendrųjų nuostatų reglamento 38 straipsniu, nacionalinių viešųjų ar privačiųjų subjektų įnašai gali būti atliekami visuose lygiuose t.y., fondų fondo, finansinio tarpininko, finansinio produkto, taip pat ir galutinių gavėjų lygyje, išskyrus pačių galutinių naudos gavėjų įnašus.

Lėšų pritraukimo lygiai

Paveikslas 10. Finansinės priemonės lygiai, kuriuose galimas papildomų lėšų pritraukimas.

Jei būtų atrenkami finansiniai tarpininkai, kurie įgyvendintų numatytas finansines priemones, jiems galėtų būti keliamas reikalavimas prisidėti savomis lėšomis bei prisiimti dalį rizikos.

Nagrinėjamosiomis priemonėmis prognozuojamos pasiekiamos svarto rodiklio apimtys pateiktos 5.6. dalyje, o konkreti šio rodiklio reikšmė priklausys nuo konkrečios pasirinktos priemonės ar priemonių derinio, jų sąlygų ir sektoriuje susiklosčiusių finansavimo sąlygų.

6.3. Skatinamųjų elementų įvertinimas

Vadovaujantis Bendrųjų nuostatų reglamento nuostatomis, įgyvendinant finansines priemones panaudojant ESI fondų lėšas, turi būti siekiama pritraukti privačių investuotojų lėšas. Tačiau dėl daugelio aplinkybių privatūs investuotojai dar nelinkę investuoti į vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų projektus. Tai yra sąlygota tokių veiksnių kaip kredito istorijos, investicijų grąžos istorijos trūkumas, informacijos asimetrija, gerosios praktikos pavyzdžių trūkumas, reguliavimo apribojimai, neapibrėžta projektų vertė ir kiekis, neaiškios rizikos ir jų valdymas ir kita.

Siekiant, kad į vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemas investuotų privatūs subjektai, reikalinga paskatinti jų dalyvavimą, užtikrinti jų pasitikėjimą. Įvairios institucijos, su kuriomis buvo diskutuota apie jų potencialias investicijas, potencialių rizikų mažinimą ir

sektorius problemų sprendimą įvardijo kaip vieną iš pagrindinių kriterijų, lemiančių teigiamo sprendimo priėmimą.

Skatinimo priemonės gali būti taikomos keliuose lygmenyse, kaip tai buvo aprašyta 6.2 skyriuje. Atsižvelgiant į Bendrųjų nuostatų reglamento reikalavimus, visi skatinimo elementai turi būti prienami visiems pageidaujantiems ir atitinkantiems nustatytus reikalavimus, finansines priemones įgyvendinantys tarpininkai parenkami skaidriai, o skatinimo elementai nediskriminuojantys.

Toliau šiame skyriuje yra nurodytos įvairios potencialių investuotojų skatinimo priemonės, kurios galėtų padėti pritraukti privačias investicijas bei kartu su ESI fondų lėšomis sukurti didesnį sverto efektą, tuo pačiu ir projektų multiplikatorių. Skatinimo priemonės yra sugrupuotos pagal tai, į kokį lygmenį būtų siekiama pritraukti privačias lėšas.

Skatinimo priemonės fondų fondo lygyje

Skatinimo priemonės fondų fondo lygyje yra siejamos su didesnio masto investicijų pritraukimu, investuotojų pasitikėjimo užtikrinimu. Tokių skatinimo priemonių pavyzdžiai galėtų būti:

- asimetrinis rizikos prisiėmimas;
- asimetrinis pelno pasidalijimas;
- suteikiama galimybė išpirkti geriausius rezultatus pasiekusių projektų ateities pinigų srautus;
- išperkamų ateities piniginių srautų garantijos;
- įvairus šių variantų derinys.

Skatinimo priemonės finansinės priemonės (finansinio tarpininko) lygyje

Siekiant pritraukti lėšas finansinės priemonės lygyje, galima panaudoti šiuos skatinimo elementus:

- garantijų teikimas (individualių ir portfelinių);
- paskolų palūkanų kompensavimas;
- techninės pagalbos teikimas;
- administravimo mokesčio mokėjimas;
- paskolos dalies suteikimas iš ESI fondų lėšų, dalies – iš finansinę priemonę įgyvendinančios institucijos lėšų;
- asimetrinis rizikos prisiėmimas, kai finansiniai tarpininkai dalyvauja ir savo lėšomis;
- asimetrinis pelno pasidalijimas;
- šių priemonių derinys.

Skatinimo priemonės galutinio naudos gavėjo lygmenyje

Galutinio naudos gavėjo lygmeniu gali būti taikomi šie elementai:

- žemesnių negu rinkos palūkanų taikymas;
- subsidijų teikimas projekto dalies finansavimui;
- palūkanų kompensavimas (galutiniams naudos gavėjams suteikiant galimybę naudotis geresnėmis sąlygomis, t.y., palūkanomis ir terminais);

- ilgesnio negu rinkoje esančio termino paskoloms taikymas;
- užstato nereikalavimas paskolų finansinei priemonei;
- papildoma techninė pagalba dokumentų parengimui ir įgyvendinimo administravimui;
- įvairus šių variantų derinys.

Valdymo mokestis finansiniams tarpininkams ir fondo valdytojams

Už finansinių priemonių įgyvendinimą fondų fondo valdytojui ir finansiniams tarpininkams gali būti mokamas valdymo mokestis. Šio valdymo mokesčio mokėjimo principai ir dydžiai apibrėžti Komisijos deleguoto reglamento (ES) Nr. 480/2014 12 ir 13 straipsniuose. Valdymo mokestis susideda iš dviejų dalių: bazinio valdymo mokesčio ir nuo veiklos rezultatų priklausančio valdymo mokesčio. Šis mokestis nėra laikomas skatinimo elementu, o reikalingas pasidengti sąnaudoms ir išlaidoms, susijusioms su fondų fondo ir (ar) finansinės priemonės valdymu.

7 VALSTYBĖS PAGALBA

Poreikis įvertinti galiojančio valstybės pagalbos teisinio reglamentavimo įtaką, atliekant viešosios infrastruktūros ex ante analizę bei laikantis prielaidos, kad numatomų įgyvendinti finansinių priemonių finansavimui bus panaudojamos ESI fondų investicijos, yra aiškiai nurodytas Bendrųjų nuostatų reglamento 37 str. 1 d. 2 pastraipoje, 2 d. b) punkte, 4 d., 7 d. bei 9 d. Paskirstytas ESI fondų investicijų valdymo, kai didžiąją dalį investicijų panaudojimo valdymo ir kontrolės sistemos funkcijų atlieka nacionalinės institucijos (Vadovaujančioji institucija ir jos įgaliotos kitos institucijos), modelis kartu reiškia, kad šios investicijos yra sudedamoji nacionalinio biudžeto dalis, tai yra, šios investicijos yra viešieji finansiniai ištekliai, kurių panaudojimas turi atitikti taikytinas valstybės pagalbos teikimo kontrolės taisykles.

Pagrindiniai dokumentai, kurių nuostatos yra nagrinėtinos, atliekant valstybės pagalbos taisyklių galimo taikymo ir jų poveikio numatomoms įgyvendinti finansinėms priemonėms vertinimą, yra:

- 2014 m. sausio 22 d. Komisijos komunikatas dėl valstybės pagalbos rizikos finansų investicijoms skatinti gairių (2014/C 19/04);
- 2014 m. birželio 17 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 651/2014, kuriuo tam tikrų kategorijų pagalba skelbiama suderinama su vidaus rinka taikant Sutarties 107 ir 108 straipsnius;
- 2013 m. gruodžio 18 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 1407/2013 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnių taikymo de minimis pagalbai;
- 2014–2020 m. regioninės valstybės pagalbos gairės (2013/C 209/01).

Nurodytų dokumentų nuostatos yra vertinamos tokiu eiliškumu:

1. apibūdinami valstybės pagalbos teikimo požymiai numatytų finansinių priemonių įgyvendinimo kontekste;
2. atskirai įvertinama kiekviena finansinių priemonių įgyvendinimo alternatyva – finansinė priemonė bei jos įgyvendinimo struktūros įvertinimas valstybės pagalbos taisyklių kontekste.
3. apibendrinamos ir nurodomos pagrindinės sąlygos ir apribojimai, kuriems esant numatytos įgyvendinti priemonės gali būti įgyvendinamos, nepažeidžiant valstybės pagalbos teikimo taisyklių reikalavimus.

Pabrėžtina, kad valstybės pagalbos teikimo taisyklių įtaka turi būti vertinama kiekvieno finansinės priemonės įgyvendinime dalyvaujančio ūkio subjektų tipo atžvilgiu atskirai, tai yra, priklausomai nuo šio tipo (investuotojas, valdytojas, naudos gavėjas, kt.) bei dalyvavimo priemonėje masto turėtų būti apibūdinamos priemonės įgyvendinimo sąlygos, siekiant jų atitikties valstybės pagalbos taisyklių reikalavimams.

7.1. Valstybės pagalbos teikimo požymių apibūdinimas

Bendruoju atveju, valstybės pagalba yra pripažįstama, kai yra tenkinamos keturios pagrindinės sąlygos²⁴:

1. numatoma įgyvendinti priemonė yra priskirtina (angl. imputable) viešajam sektoriui (tai yra, panaudojami nacionalinio biudžeto ar kiti viešieji ištekliai),
2. rinkoje veikiantiems ūkio subjektams teikiama ekonominė nauda (suteikiamas ekonominis pranašumas), kuri nėra prieinama įprastomis rinkos sąlygomis,
3. priemone yra (bus) teikiama ekonominė nauda tik kai kuriems rinkos subjektams (priemonės selektyvumo kriterijus),
4. priemone yra iškraipoma arba gali būti iškraipoma konkurencija ir (arba) paveikiama prekyba tarp ES valstybių narių.

Pagal šiuos kriterijus valstybės pagalba gali būti pripažįstama tik tuo atveju, kai yra visų kriterijų visuma, t.y., numatoma įgyvendinti priemonė atitinka kiekvieną kriterijų. Tiek Europos Komisijos, tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje valstybės pagalbos samprata yra laikoma objektyviu, pirminės teisės nuostatomis apibrėžtu institutu, kurio nuostatų taikymas negali būti skirtingas kiekvienu konkrečiu atveju, išskyrus sudėtingo ekonominio vertinimo reikalaujančias specifines situacijas²⁵.

7.2. Priemonės priskyrimas viešajam sektoriui

Numatomos įgyvendinti priemonės priskyrimas viešajam sektoriui reiškia, kad priemonės įgyvendinimą kontroliuoja valstybės/savivaldybės institucija. Pabrėžtina, kad privataus juridinio asmens, kurį įsteigė valstybė ar ją atstovaujantys subjektai, teikiamas finansavimas taip pat yra priskirtinas viešajam sektoriui, jeigu tokį šio juridinio asmens elgesį valstybė kontroliuoja/nulemia. Pavyzdiniai požymiai, kuriais remiantis gali būti nustatyta, kad teikiamą finansavimą kontroliuoja viešasis sektorius, yra:

- a) ūkio subjekto vykdoma veikla/teikiamos paslaugos yra analogiškos rinkoje teikiamoms paslaugoms, kai priemonę įgyvendina/finansavimą teikia viešasis plėtros bankas²⁶;
- b) viešojo sektoriaus vykdomos jos įsteigtos įmonės valdymo priežiūros apimtis ar kiti požymiai, apibūdinantys viešojo sektoriaus dalyvavimą, plėtojant priemonę.

Būtina pažymėti, kad priemonė nėra priskirtina valstybei, jeigu ji yra įgyvendinama dėl ES *acquis communautaire* įsakmių reikalavimų, tai yra, tokiu atveju priemonė yra priskirtina ES teisės aktų leidžiamajai valdžiai, o ne atskirai ES valstybei narei²⁷. Ši taisyklė negali būti taikoma, kai ES teisė tik suteikia galimybę įgyvendinti tam tikras priemones, kurios gali būti laikomos valstybės pagalbos teisinio reglamentavimo objektu, t.y., tokiu atveju ES valstybė narė turi galimybę pasirinkti elgesio modelį bei priimti atsakomybę dėl atliekamos intervencijos poveikio rinkai, arba, kitaip tariant, dėl galimos valstybės pagalbos atsiradimo.

²⁴ ES Sutarties suvestinė redakcija, 107 str. (ex 87 str.)

²⁵ [Case C-290/07 P Commission v Scott \[2010\] ECR I-7763, para. 66.](#)

²⁶ [Case C-482/99 France v Commission \(Stardust\) \[2002\] ECR I-4397, para. 57](#)

²⁷ [Case T-351/02 Deutsche Bahn AG v Commission \[2006\] ECR II-1047, para. 102](#)

7.3. Ekonominio pranašumo suteikimas

Rinkoje veikiantis ūkio subjektas yra suprantamas kaip ekonominę veiklą vykdančias vienetas, nepriklausomai nuo jo įsisteigimo teisinės formos bei nepriklausomai nuo šio vieneto finansavimo būdo²⁸. Kitaip tariant, valstybės pagalbos taisyklių taikymo požiūriu nėra svarbu, ar juridinis vienetas yra įsteigtas kaip pelno nesiekiantis juridinis asmuo, ar kaip bet kurios formos viešasis juridinis asmuo.

Ypatingai aktualu, kad vienetai, vykdančys ir ekonominę veiklą, ir neekonominę veiklą (pvz., viešąjį administravimą), patenka į valstybės pagalbos taisyklių reguliavimo sritį tik ta apimtimi, kuri yra susijusi su ekonominės veiklos vykdymu. Pabrėžtina, kad viešosios infrastruktūros ar jos dalies panaudojimas komercinei veiklai taip pat yra laikytinas ekonomine veikla. Be to, du ar daugiau ūkio subjektų gali būti laikomi vienu vienetu pagal valstybės pagalbos taisykles, jeigu šie ūkio subjektai yra tarpusavyje susiję (vienas ūkio subjektas vykdo kontrolės, valdymo ar kitas funkcijas, susijusias su kitu subjektu)²⁹. Taip pat ekonomine veikla yra laikoma bet kokia veikla, tiekiant prekes ar teikiant paslaugas rinkoje.

Konkrečioje valstybėje narėje taikomas ekonominės ir neekonominės veiklos (pvz., atskirų oro erdvės kontrolės viešųjų funkcijų vykdymas³⁰) atskyrimas gali priklausyti nuo ekonominio išsivystymo lygio ir politinių sprendimų dėl ekonomikos reguliavimo, todėl išsamus ir baigtinis ekonominės veiklos rūšių sąrašas negali būti sudarytas.

Finansinių priemonių įgyvendinimo kontekste pažymėtina, kad:

1. fiziniai asmenys (gyventojai), kurie nevykdo jokios ekonominės veiklos, kaip ji yra suprantama ES Teisingumo Teismo praktikoje, t.y., gyventojai, kurie neteikia prekių ar paslaugų už atlygį, nėra laikomi ekonomine veiklą vykdančiais ūkio subjektais, todėl jų atžvilgiu negali būti taikomi valstybės pagalbos taisyklių reikalavimai, kadangi nėra vieno iš valstybės pagalbos pripažinimui būtino elemento;
2. fizinių asmenų (gyventojų), kurie vykdo ekonominę veiklą, atžvilgiu turi būti taikomi valstybės pagalbos teikimo taisyklių reikalavimai, jeigu yra nustatyti visi kiti valstybės pagalbos požymiai;
3. nustatant, ar juridiniai asmenys, dalyvaujantys finansinės priemonės struktūroje, nepriklausomai nuo to, koks yra jų vaidmuo (vykdytojas, valdytojas, naudos gavėjas, kt.), yra laikytini ekonomine veiklą vykdančiais ūkio subjektais, turi būti vertinamas tik jų vykdomos veiklos pobūdis (ar yra teikiamos prekės/paslaugos rinkoje už atlygį), tačiau neturi būti vertinamas juridinio asmens statusas ar teisinė forma;
4. finansinės priemonės teikiama nauda gali pasireikšti netiesiogiai, tai yra, ne tiems subjektams, kuriems yra skiriami viešieji finansiniai ištekliai³¹, o tiems, kurie veikia kitame paslaugų teikimo lygmenyje. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai numatomos įgyvendinti priemonės valdytojas yra tik tarpininkas, kuris perduoda finansinės priemonės sukuriamą naudą kitiems gavėjams, tačiau pats sau nepasilieka jokios finansinės priemonės teikiamos naudos.

²⁸ [Joined Cases C-180/98 to C-184/98 Pavlov and Others \[2000\] ECR I-6451, para. 74](#)

²⁹ [Case C-480/09 P AceaElectrabel Produzione SpA v Commission \[2010\] ECR I-13355 para. 47-55.](#)

³⁰ [Case C-364/92 SAT \[1994\] ECR I-43, para. 30.](#)

³¹ [Case C-403/10 Mediaset SpA v Commission \[2011\] ECR I-117, para. 73-77; Case C-382/99 Netherlands v Commission \[2002\] ECR I-5163, para. 60-66](#)

7.4. Priemonės selektyvumas

Siekiant pripažinti tam tikrą priemonę selektyvia, nauda turi atsirasti tik tam tikroms įmonėms, įmonių kategorijoms arba ekonominiams sektoriams. Kitaip tariant, priemonė yra selektyvi, jeigu ne visi ūkio subjektai gali pasinaudoti jos teikiama nauda. Šis vertinimas remiasi ne priemonės aprašymu ar struktūra, bet faktiniu poveikiu rinkai, kuris atsiranda įgyvendinant priemonę, t.y., net tuo atveju, kai priemone teisiniu požiūriu gali pasinaudoti bet kuris ūkio subjektas, priemonė gali būti pripažinta selektyvia dėl faktinių jos įgyvendinimo aplinkybių³².

Selektyvumas gali pasireikšti priemonės turiniu (pvz., mokestinės lengvatos taikymas tik investicijoms, kurios viršija tam tikrą finansinę apimtį), taip pat priemonės taikymo administracine tvarka (pvz., kai priemonės vykdytojas/valdytojas turi galimybę daryti įtaką priemonės įgyvendinimui/ naudos gavėjų pasirinkimui³³).

Sudėtingu atveju (kai iš anksto nėra akivaizdus priemonės selektyvus pobūdis), selektyvumas yra nustatomas trimis etapais:

- apibūdinamas atskaitos taškas, tai yra, nustatoma rinkos situacija bei identifikuojami rinkoje veikiantys ūkio subjektai;
- nustatoma, ar priemonės praktinis taikymas gali paveikti / nulemti skirtingų rinkos veikėjų situaciją nevienoda apimtimi. Nesant tokios galimybės, priemonė negali būti pripažinta selektyvia;
- įvertinama, ar priemonės įgyvendinimas ir jos sąlygojamas poveikis gali būti pateisintas veikiančios schemos sistema ir prigimtimi³⁴.

7.5. Priemonės poveikis konkurencijai ir (ar) prekybai

Valstybės finansuojamų ir valdomų selektyvių ūkio subjektams skirtų priemonių įgyvendinimas pagal valstybės pagalbos taisykles yra draudžiamas tik tuo atveju, kai tokie veiksmai paveikia ar gali paveikti konkurenciją bei gali turėti įtakos ES valstybių-narių tarpusavio prekybai.

Potencialus poveikis konkurencijai yra pripažįstamas tada, kai priemonės įgyvendinimu yra pagerinama ūkio subjekto (priemonės naudos gavėjo) konkurencinė padėtis rinkoje, lyginant su šio ūkio subjekto konkurentais. Kitaip tariant, praktiniu požiūriu potencialus poveikis konkurencijai yra pripažįstamas tuo momentu, kai ūkio subjektas gauna finansinį pranašumą iš viešojo sektoriaus, su sąlyga, kad ūkio subjektas veikia rinkoje, kurioje gali vykti konkurencija (gali veikti kiti ūkio subjektai), nepriklausomai nuo to, ar taip iš tikrųjų yra.

Valstybės pagalbos sampratos požiūriu nėra svarbu, ar poveikis konkurencijai gali būti didelis (ženklus), ar mažareikšmis. Kitaip tariant, mažas poveikis nepanaikina rinkos

³² [Case T-379/09 Italy v Commission \[2012\] ECR I-0000, para. 47.](#)

³³ [Case C-6/12 P Oy \[2013\] ECR I-0000, para. 27](#)

³⁴ [Case C-279/08 P Commission v Netherlands \(NOx\) \[2011\] ECR I-7671, para. 62; Joined Cases C-72/91 and C-73/91 Sloman Neptun \[1993\] ECR I-887, para. 21](#)

iškraipymo, išskyrus tuos atvejus, kai tokia prielaida būtų visiškai hipotetinė³⁵ arba poveikis neviršytų pačios Europos Komisijos nustatytų *de minimis* ribų. Aktualu, kad Bendrųjų nuostatų reglamento požiūriu, valstybės pagalbos sąvoka apima pagal *de minimis* taisyklės teikiamą finansavimą³⁶.

7.6. Numatomų vykdyti finansinių priemonių apribojimai, susiję su valstybės pagalbos taisyklių reikalavimais

Planuojant finansinių priemonių įgyvendinimą būtina akcentuoti, kad ES valstybė-narė turi teisę pasirinkti konkrečią priemonės struktūrą bei jos įgyvendinimo mechanizmą taip, kad numatoma finansinė priemonė būtų įgyvendinama kaip priemonė:

- kuriai nėra taikomos valstybės pagalbos taisyklės;
- kuriai yra taikomos *de minimis* taisyklės;
- kuriai yra taikomos bendrosios išimties reglamentų taisyklės;
- kuri naudoja Europos Komisijos patvirtintas standartines finansinių priemonių sąlygas (*off-the-shelf instruments*).
- pagal kurią yra teikiama valstybės pagalba pagal iš anksto suderintą su Europos Komisija schemą.

Žemiau atliekamas finansinių priemonių įgyvendinimo modelio vertinimas valstybės pagalbos taisyklių kontekste, identifikuojant privalomas vykdyti sąlygas, veiksmus ir (arba) veiklos apribojimus tam, kad finansinės priemonės taikymas nepažeistų valstybės pagalbos taisyklių reikalavimų.

Vertinimas atliekamas šiais etapais:

1. pasirinkto priemonės įgyvendinimo mechanizmo klasifikavimas, tai yra, valstybės pagalbos požymių egzistavimo nustatymas,
2. suderinamumo vertinimas, jeigu priemonės įgyvendinimas atitinka valstybės pagalbos požymius,
3. notifikavimo procedūros apibūdinimas (jeigu yra nustatomas šio veiksmo poreikis).

Antro etapo veiksmai apima atitikties *de minimis* reglamentavimui vertinimą, atitikties bendrosios išimties reglamento nuostatoms vertinimą ir, esant poreikiui, standartinių sąlygų (*off-the-shelf instrument*) panaudojimo galimybės vertinimą, atsižvelgiant į priemonės įgyvendinimo tikslus ir sektorių. Pabrėžtina, kad pasirinkto finansinės priemonės įgyvendinimo būdo ir sandaros vertinimo valstybės pagalbos taisyklių kontekste rezultatai gali pasikeisti, jeigu bus pakeista priemonės sandara (būdas), kas reikalautų papildomai įvertinti pakeitimų įtaką valstybės pagalbos vertinimo rezultatams.

7.7. Vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių vertinimas

Šiame skyriuje nagrinėjama pasirinkta vandentvarkos sektoriaus projektų įgyvendinimui skirtų finansinių priemonių alternatyva.

³⁵ [Case C-280/00 Altmark Trans \[2003\] ECR I-7747, para. 79](#)

³⁶ Bendrųjų nuostatų reglamento 2 str. 1 d. 13 p.

Vandentvarkos projektų įgyvendinimui, pagal alternatyvų vertinimo rezultatus, yra taikoma lengvatinės paskolos ir garantijos finansinės priemonės. Pabrėžtina, kad numatomas įgyvendinti mechanizmas detaliau procesiniu požiūriu apibūdinamas žemiau:

1. planuojant vandentvarkos projektų finansavimą, numatoma suteikti lengvatinę paskolą, kuri turi būti grąžinama įgyvendinus projektą. Numatoma, kad paskolos gavėju gali būti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, t.y., savivaldybių paskirti viešieji ir (ar) regioniniai vandens tiekėjai, turintys vandens tiekėjo licencijas. Kitaip tariant, paskola yra grąžintina visa apimtimi, o dėl jos pagrindinės dalies (neįskaitant palūkanų) suteikimo papildoma ekonominė nauda paskolos gavėjui neatsiranda (paskola yra tikslinės paskirties ir gali būti panaudojama tik projekto įgyvendinimui);
2. teikiant garantijas už komercinių bankų suteiktas paskolas. Garantą (garantiją suteikiantis subjektas, t.y., finansinės priemonės valdytojas) įsipareigoja įvykdyti paskolos grąžinimo ir su tuo susijusias prievolės bankui, jeigu skolininkas, už kurį garantuojama, laiku neįvykdys paskolos sutartyje numatytų įsipareigojimų;
3. Garantijų arba lengvatinių paskolų teikimas galėtų būti diferencijuojamas pagal konkrečius projektus ir jų gyvybingumą.

Įvertinus numatomą mechanizmą, įgyvendinant priemonę dalyvauja šie ūkio subjektai:

1. fondo steigimui reikalingą finansavimą suteikiančios bei investiciniame komitete dalyvaujančios viešosios institucijos (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos finansų ministerija);
2. fondo valdytojas, kuris vykdo fondo valdymo investicinio komiteto pavedimus, teikia fondo valdymo paslaugas nurodytoms viešosioms institucijoms ir investuotojams valdydamas fondą, taip pat gaudamas fondo valdymo mokestį;
3. fondas (kaip atskiras juridinis asmuo);
4. įgyvendinant priemonę numatoma galimybė pasitelkti finansinius tarpininkus, kurie vykdytų finansavimo nukreipimo konkrečioms projektams funkciją;
5. vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės;
6. komerciniai bankai ar kitos kredito įstaigos;
7. rangos darbus vykdantys ūkio subjektai.

7.8. Priemonės įgyvendinimo mechanizmo klasifikavimas

Finansinės priemonės vertinimas, siekiant nustatyti valstybės pagalbos buvimo požymius, turi būti atliekamas kiekvienos tikslinės grupės atžvilgiu atskirai, kadangi priemonės įgyvendinimo poveikis kiekvienai skirtingai grupei gali būti kitoks.

Fondo steigimui reikalingą finansavimą suteikiančios viešosios institucijos

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija bei Lietuvos Respublikos finansų ministerija, vykdydamos jiems pavestas funkcijas pagal Bendrųjų nuostatų reglamento reikalavimus, taip pat pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo, Projektų administravimo ir finansavimo taisyklių nuostatas, vykdo tik viešąsias funkcijas, tai yra, šios finansinės priemonės kontekste vykdo neekonominę veiklą bei negali būti laikomi ūkio subjektais.

Pabrėžtina, kad šioms viešosioms institucijoms, detalizuojant priemonės aprašymą, negali būti numatytas jokios ekonominės naudos atsiradimas (pvz., sėkmės mokestis, valdymo mokestis, išduotų paskolų palūkanų panaudojimas įstaigos reikmėms, kt.), kadangi tokiu atveju kiltų valstybės pagalbos atsiradimo rizika.

Fondo valdytojas

Pagal numatomą mechanizmą, fondo valdytojas turi būti atskiras juridinis asmuo, teikiantis fondo valdymo paslaugas. Pabrėžtina, kad numatoma fondo valdytojo teisinė forma valstybės pagalbos požiūriu nėra svarbus veiksnys, kuris nulemtų valstybės pagalbos buvimą (nebuvimą), tačiau atskiro juridinio asmens įsteigimas nulemia didesnę skaidrumą bei atskaitomybę.

Remiantis Valstybės pagalbos rizikos finansų investicijoms skatinti gairių (toliau – Rizikos finansų gairės) 39 punktu, *„jeigu rizikos finansų priemonę valdo įgaliotasis subjektas, bet šis subjektas neinvestuoja kartu su valstybe nare, įgaliotasis subjektas laikomas finansavimo nukreipimo priemone, o ne pagalbos gavėju, jeigu nėra kompensacijos permokos. Tačiau jeigu įgaliotasis subjektas finansuoja priemonę arba investuoja kartu su valstybe nare panašiai kaip finansų tarpininkai, Komisija turės įvertinti, ar įgaliotasis subjektas negauna valstybės pagalbos.“*

Kitaip tariant, tam, kad fondo valdytojui neiškiltų valstybės pagalbos teikimo grėsmė ir (ar) nebūtų taikomas reikalavimas dėl notifikavimo, yra būtina laikytis šių finansinės priemonės įgyvendinimo sąlygų:

- a) įgaliotasis subjektas negali investuoti kartu su viešuoju sektoriumi,
- b) kompensacija už teikiamas fondo valdymo paslaugas negali būti per didelė.

Jeigu išpildomos abi sąlygos, valstybės pagalbos rizika yra eliminuojama.

Pabrėžtina, kad pagal Rizikos finansų gairių 39 p., jeigu fondo valdytojas suteikia finansavimą priemonei arba investuoja kartu su valstybe kaip finansų tarpininkas, Europos Komisija turės įvertinti, ar įgaliotasis subjektas negauna valstybės pagalbos. Nesant išlygos su nuoroda į kitus Rizikos finansų gairių punktus, pagal kuriuos gali būti laikoma, kad finansiniai tarpininkai negauna valstybės pagalbos, tikėtina, kad fondo valdytojas, vykdamas nurodytą veiklą, turi būti įvertintas Europos Komisijos valstybės pagalbos taisyklių taikymo požiūriu visais atvejais. Dėl šios priežasties, nustatant priemonės taisykles, yra siūloma apriboti fondo valdytojo galimybes suteikti finansavimą numatomai įgyvendinti priemonei.

Svarbu, kad fondo valdytoją parinkus atvira, skaidria, nediskriminacine ir objektyvia tvarka, pagal Rizikos finansų gairių 40 p. valstybės pagalba fondo valdytojui nėra teikiama. Tokia pati situacija susidaro, kai fondo valdytojo atlygis visiškai atspindi atitinkamose situacijose mokamus atlygius rinkoje.

Jeigu fondo valdytojas yra viešasis subjektas ir nėra parinktas atvira, skaidria, nediskriminacine ir objektyvia tvarka (pvz., fondo valdytojas buvo paskirtas atskiru teisės aktu), tam, kad fondo valdytojas nebūtų laikomas valstybės pagalbos gavėju (tai yra, tam, kad būtų pripažinta atitiktis aukščiau nurodytam *b) ii.* punktui), turi būti įvykdytos šios sąlygos:

1. Valdymo mokesčio suma yra apribota (turi būti nurodytas maksimalus mokesčio dydis),
2. Valdymo mokesčio faktinė suma atspindi įprastas rinkos sąlygas,
3. Valdymo mokestis yra susietas su veiklos rezultatais,

4. Įgaliotasis subjektas turi būti valdomas remiantis komerciniais principais, tai yra, investicijų sprendimai turi būti priimami siekiant pelno, nepriklausomai nuo valstybės nurodymų. Siekiant užtikrinti atitiktį šiai sąlygai, fondo valdymo reguliuojančiuose dokumentuose turi būti numatytos nuostatos, kurios užtikrintų fondo valdytojo nepriklausomybę nuo galimų valstybės nurodymų,
5. Fondo valdytojas privalo privačius investuotojus pasirinkti atviros, skaidraus ir nediskriminacinio konkurso tvarka.

Pagal Bendrųjų nuostatų reglamento 38 str. 4 d. b) p., valstybė-narė, pasirinkusi plėtoti specifinius finansinius instrumentus (t.y., nepasirinkusi naudoti standartinių sąlygų (off-the-shelf) instrumentų), gali paskirti įgaliotuoju subjektu Europos investicijų banką (EIB), tarptautinę finansų įstaigą, kurioje valstybė-narė yra kapitalo dalies savininkė, valstybėje-narėje veikiančią finansų įstaigą, kuri siekia viešojo intereso kontroliuojant viešajam sektoriui arba kitai įstaigai, kurios veiklą reguliuoja viešoji arba civilinė teisė. Žemiau pateikiamas vertinimas kiekvieno galimo subjekto atžvilgiu atskirai bei pateikiamas pasiūlymas valstybės pagalbos taisyklių bei apribojimų kontekste.

EIB yra viešojo sektoriaus įstaiga, kuri galėtų būti paskirta remiantis Bendrųjų nuostatų reglamento nuostatomis, tačiau tam, kad būtų pripažinta, kad valstybės pagalba yra neteikiama, turi būti laikomasi visų aukščiau nurodytų sąlygų, taikytinų tais atvejais, kai įgaliotasis subjektas yra viešasis subjektas ir yra paskiriamas nesilaikant atviros, skaidrios, nediskriminacinės ir objektyvios tvarkos.

Lietuva šiuo metu dalyvauja tik tose tarptautinėse finansų įstaigose, kurios yra laikomos viešaisiais subjektais, todėl pasirinkus šį modelį taip pat turėtų būti laikomasi visų aukščiau nurodytų sąlygų.

Pasirinkus valstybėje-narėje veikiančią finansų įstaigą, kuri siekia viešojo intereso kontroliuojant viešajam sektoriui, tačiau pati nėra viešasis subjektas, valstybės pagalbos teikimo rizika būtų eliminuota šiais atvejais:

- a) fondo valdytojas parinktas atvira, skaidria, nediskriminacine ir objektyvia tvarka, arba
- b) fondo valdytojo atlygis visiškai atspindi atitinkamose situacijose mokamus atlygius rinkoje.

Ekonominiu požiūriu, pasirinkus a) variantą, fondo valdytojo atlygis atitiktų rinkos sąlygas fondo valdytojo atrankos metu, tačiau praėjus tam tikram laikotarpiui, sutarties dėl fondo valdymo nuostatomis reguliuojamas atlygis gali neatitikti rinkos sąlygų. Kita vertus, pasirinkus b) variantą, rinkos galimo iškraipymo požiūriu, fondo valdytojo atlygis nuolat atitiktų rinkos sąlygas, nepaisant to, kad valdytojas nėra parinktas a) punkte nurodytos procedūros pagalba.

Pasirinkus kitą įstaigą pagal Bendrųjų nuostatų reglamento 38 str. 4 d. c) p., būtų taikomos tos pačios sąlygos, priklausomai nuo to, ar parinktas viešasis subjektas, ar privatus juridinis asmuo. Pabrėžtina, kad kiekvienos finansinės priemonės įgyvendinimas turi tam tikrą specifiką bei reikalauja specifinės patirties, todėl labiausiai šios funkcijos vykdymui tinka ūkio subjektai, kurie jau šiuo metu turi teisę vykdyti tokią veiklą (pvz., UAB „Investicijų ir verslo garantijos“, UAB „Viešųjų investicijų plėtros agentūra“, kredito įstaigos).

Vadovaujantis Rizikos kapitalo gairių nuostatomis, siūloma, kad fondo valdymo mokesčiui būtų nustatyti šie apribojimai:

1. valdymo mokesčio suma turi būti apribota (turi būti nurodytas maksimalus mokesčio dydis). Pagal Rizikos kapitalo gairių 148 p., metinė valdymo mokesčio suma neturi viršyti 3 % viso fondo valdytojui patikėto kapitalo, išskyrus valdymo mokesčio dalį, kuri yra susijusi su veiklos rezultatais;
2. valdymo mokesčio faktinė suma turi nuolat atspindėti įprastas rinkos sąlygas. Tam, kad būtų vykdoma ši sąlyga, siūloma įpareigoti fondo valdytoją kas pusmetį atlikti rinkos sąlygų analizę bei pateikti valdymo mokesčio dydžio apskaičiavimo pagrindimo dokumentus. Bendra mokesčio metinė suma negali viršyti veiklos ir valdymo išlaidų, kurių suma gali būti padidinama pagrįstu pelno maržos dydžiu, atitinkančiu rinkos sąlygas;
3. valdymo mokestis negali būti skirtas padengti investicijų išlaidas;
4. valdymo mokestis yra susietas su veiklos rezultatais. Valdymo mokesčio dalis, kurios dydis priklauso nuo veiklos rezultatų, turi būti pakankamai reikšminga tam, kad paskatintų įgaliojantį subjektą pasiekti politikos tikslus bei užtikrintų efektyvią ūkio subjektų, į kuriuos yra investuojama, atranką. Kitaip tariant, valdymo mokestis turi apimti ne tik finansinio instrumento lėšų paskirstymą bei pritraukto privataus kapitalo dydį, bet ir investicijų grąžos sėkmingumą, kuris yra nustatomas pagal tai, kiek yra viršijama minimali grąžos ar pelningumo norma.

Įvykdžius aukščiau nurodytas sąlygas laikytina, kad fondo valdytojas nėra valstybės pagalbos gavėjas, kadangi fondo valdytojui nebūtų suteikiamas ekonominis pranašumas.

Fondas (kaip atskiras juridinis asmuo)

Pagal numatomą mechanizmą, fondą numatoma įsteigti kaip atskirą juridinį asmenį. Valstybės pagalbos taisyklių taikymo požiūriu fondo (finansinės priemonės) steigimo sutartyje iš anksto turi būti numatyta, kad pats fondas negauna jokios ekonominės naudos iš veiklos vykdymo. Kitaip tariant, pats fondas yra laikytinas pagalbos pervedimo priemone, tačiau pats savaime nėra valstybės pagalbos gavėjas.

Finansiniai tarpininkai

Bendruoju atveju finansinis tarpininkas yra laikytinas pagalbos pervedimo galutiniams naudos gavėjams priemone, todėl pats nėra laikomas valstybės pagalbos gavėju, tačiau turi būti užtikrinta, kad tarpininkui taikomos sąlygos atitiktų rinkos investuotojo kriterijų, tai yra kad finansiniam tarpininkui nebūtų suteikiamas ekonominis pranašumas, kurio jis negautų rinkos sąlygomis.

Finansų tarpininkams, kurie investuoja kartu su viešosiomis lėšomis savo lėšas (ko-investuoja), yra suteikiama galimybė tokiu būdu padidinti savo turtą bei pasiekti didesnę apyvartą, tačiau tai nelaikoma valstybės pagalbos suteikimu pagal Rizikos kapitalo gairių 43 p., jeigu antrinis pagalbos poveikis nėra nukreiptas į iš anksto nustatytus atskirus finansų tarpininkus. Kitaip tariant, priemonės mechanizmas negali būti susijęs su atskirais iš anksto nustatytais finansų tarpininkais.

Finansinius tarpininkus parinkus atvira, skaidria, nediskriminacine ir objektyvia tvarka, pagal Rizikos finansų gairių 40 p. valstybės pagalba šiems tarpininkams nėra teikiama.

Pabrėžtina, kad teikiant lengvatines paskolas per finansų tarpininką, būtina laikytis Europos Komisijos komunikato dėl orientacinių ir diskonto normų nustatymo metodo pakeitimo reikalavimų, t.y., laikytis bazinės normos bei maržos kitimo ribų, priklausomai nuo įmonės naudos gavėjos reitingo ir įkeičiamo turto³⁷.

Pabrėžtina, kad teikiant viešosiomis lėšomis užtikrintas garantijas per finansų tarpininką, būtina laikytis Komisijos pranešime dėl EB sutarties 87 ir 88 straipsnių taikymo garantijomis suteikiamai valstybės pagalbai reikalavimų, t.y., būtina įsitikinti, kad naudos gavėjas nėra sunkumus patiriantis ūkio subjektas, o garantijos suma neviršija 80 % paskolos vertės.

Taip pat būtina pažymėti šiuos aspektus:

- a) grąžinant paskolos dalis turi būti peržiūrima ir garantijos suma taip, kad būtų nuolat laikomasi aukščiau nurodyto 80% limito;
- b) garantija turi būti aiškiai susieta su konkrečia paskola ar paskolomis;
- c) pagal garantijos sąlygas, valstybei negali būti priskirta pirmojo praradimo rizika, pagal kurią pirmieji netekimai, jeigu negrąžinama paskola, atitektų valstybei;
- d) garantijos įmoka turi atitikti rinkos sąlygas, t.y., nustatoma atsižvelgiant į paskolos trukmę, skolininko finansinę situaciją, užstato dydį ir kitus ekonominius veiksnius. Kitaip tariant, vieningos garantijos įmokos nustatymas visoms paskoloms, kurios yra išduodamos pagal įgyvendinamą finansinę priemonę, pažeis valstybės pagalbos teikimo reikalavimus;
- e) vykdant garantijų schemą, turi būti tinkamai atsižvelgta į palūkanų normą, nesusijusią su priimama rizika³⁸.

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės yra juridiniai asmenys ir atitiktis valstybės pagalbos taisyklėms turėtų būti vertinama kiekvienu atskiru paraiškos dėl projekto finansavimo atveju. Atitiktis *de minimis* pagalbos taisyklėms fiksuojama 2014–2020 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų administravimo darbo grupės patvirtintoje pavyzdinėje projekto atitikties *de minimis* pagalbos taisyklėms patikros lapo formoje.

Komeraciniai bankai ar kitos kredito įstaigos

Pagal numatomą įgyvendinti mechanizmą, kredito įstaigos dalyvaus finansinės priemonės įgyvendinime teikiant finansinius produktus rinkos sąlygomis galutiniams naudos

³⁷ Lietuvai nuo 2014-11-01 yra taikomas 0,55 % IBOR. //

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/base_rates_eu28bis_en.pdf

³⁸ Komisijos pranešimo dėl EB sutarties 87 ir 88 straipsnių taikymo garantijomis suteikiamai valstybės pagalbai 3.4 p. f) p.

gavėjams (vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonėms), kurie perteikia naudą galutiniam gavėjui.

Jeigu yra laikomasi aukščiau nurodytų garantijos suteikimo ir įmokų nustatymo sąlygų, skolintojams neatsiranda nauda dėl finansinės priemonės įgyvendinimo, todėl nėra suteikiamas ir ekonominis pranašumas.

Rangos darbus vykdantys ūkio subjektai

Pagal numatomą mechanizmą, rangos darbus vykdantys ūkio subjektai bus parenkami Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka, tai yra atvira, skaidria, nediskriminacine ir objektyvia tvarka, todėl pagal analogiją taikant Rizikos kapitalo gairių 40 p., valstybės pagalba šiems subjektams nebūtų teikiama, kadangi būtų laikomasi rinkos investuotojo kriterijaus (nesuteikiamas ekonominis pranašumas).

7.9. Priemonės įgyvendinimo vertinimo išvada

Įvertinus pasirinkto priemonės įgyvendinimo mechanizmo struktūrą, darytinos šios išvados:

1. mechanizmo įgyvendinimas nesukelia valstybės pagalbos atsiradimo rizikos, laikantis atitinkamuose skyriuose nurodytų sąlygų, visų tikslinių grupių, dalyvaujančių finansinės priemonės įgyvendinime, atžvilgiu;
2. vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo įmonių atveju atitiktis valstybės pagalbos taisyklėms turėtų būti vertinama kiekvienu atskiru paraiškos dėl projekto finansavimo atveju.

8 INVESTAVIMO STRATEGIJA

8.1. Finansinės priemonės apimtis ir galutiniai naudos gavėjai

Vandentvarkos sektoriaus analizės metu buvo įvertinta, jog siekiant pasiekti užsibrėžtus rezultatus, Lietuvoje per 2014-2020 m. programavimo laikotarpį reikia skirti apie 3,68 mlrd. Eur, tačiau išnagrinėjus visus rinkoje prieinamus finansavimo šaltinius (įskaitant ir ESI fondų lėšas) bendras finansavimas vandentvarkos sektoriui yra nepakankamas (susidaro apie 3,2 mlrd. Eur finansavimo trūkumas).

2014-2020 m. periodu iš ESI fondų lėšų vandens tiekimo, nuotekų tinklų ir kitų įrenginių renovacijai numatyta skirti apie 70 mln. Eur. Akivaizdu, kad poreikis investicijoms yra daugiau kaip dešimt kartų didesnis. Siekiant finansuoti daugiau projektų, būtina finansavimą teikti ne subsidijų, bet grįžtančias lėšas generuojančių ir privačias lėšas pritraukiančių finansinių priemonių pagrindu.

Vandentvarkos sektoriuje veikia 373 įmonės, tiekiančios vandenį ir (ar) tvarkančios nuotekas, ir šios įmonės yra ne tik savivaldybių kontroliuojamos bendrovės, bet ir valstybės įmonės, viešosios įstaigos, akcinės bendrovės ir kt. juridine forma veikiančios įmonės. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus įmonės buvo trumpai apžvelgtos 2-ame skyriuje. Įgyvendinamos subsidijų priemonės Nr. 05.3.2-APVA-R-014 finansavimas teikiamas pareiškėjams, kurie yra vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, t.y., savivaldybių paskirti viešieji ir (ar) regioniniai vandens tiekėjai, turintys vandens tiekėjo licencijas. Siekiant užtikrinti tęstinumą, siūlomi **finansinės priemonės galutiniai naudos gavėjai - vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, t.y., savivaldybių paskirti viešieji ir (ar) regioniniai vandens tiekėjai, turintys vandens tiekėjo licencijas**. Galutiniai naudos gavėjai taip pat privalo atitikti kitus teisės aktuose nustatytus reikalavimus (pvz., Stebėsenos komiteto patvirtintus projektų atrankos kriterijus ir pan.).

8.2. Finansinio produkto aprašymas. Derinimas su parama

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo projektų jautrumo analizė buvo atlikta 5.2.2. skyriuje, kur buvo pasiūlyta finansavimą finansinių priemonių lėšomis teikti tik didžiausią finansinę naudą duodantiems projektams (t.y., kur patiriami didžiausi nuostoliai). Tokiems projektams subsidija nėra būtina³⁹. Atsižvelgiant į tai, finansinė priemonė nėra derinama su parama.

Finansinių produktų alternatyvų analizėje 5.6. skyriuje buvo įvertinti kiekvienos iš alternatyvų kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai. Remiantis šiais rodikliais identifikuoti du tinkamiausi finansiniai produktai: paskolos ir garantijos.

³⁹ Pažymėtina, kad dėl didelio duomenų trūkumo nėra įmanoma nustatyti, kiek tiksliai tokių projektų yra. Turėtų būti atlikta papildoma analizė dėl projektų srauto nustatymo.

Lentelė 33. Galimi finansiniai produktai.

	Lengvatinė paskola	Garantija
Vandens ir nuotekų tinklų modernizavimas	✓	✓

Siūloma finansinės priemonės įgyvendinimo pradžiai taikyti paskolas ir garantijas, o šias konkrečias finansinių produktų sąlygas nustatyti prieš pradėdant įgyvendinti finansinę priemonę (finansinių produktų sąlygas turėtų pasiūlyti finansinės priemonės valdytojas, atsižvelgdamas į rinkoje esančią situaciją):

- Lengvatinės paskolos palūkanos;
- Komercinių bankų galimybės ir noras prisidėti prie projektų finansavimo;
- Garantijų atlyginimo dydis;
- Garantijų intensyvumas;
- Poreikis palūkanų normos subsidijai.

Projektams finansavimas turėtų būti teikiamas ne ilgesniam nei 20 metų laikotarpiui. Garantijų atveju garantijos terminas turėtų būti suderintas su komercinių bankų teikiamu finansavimu.

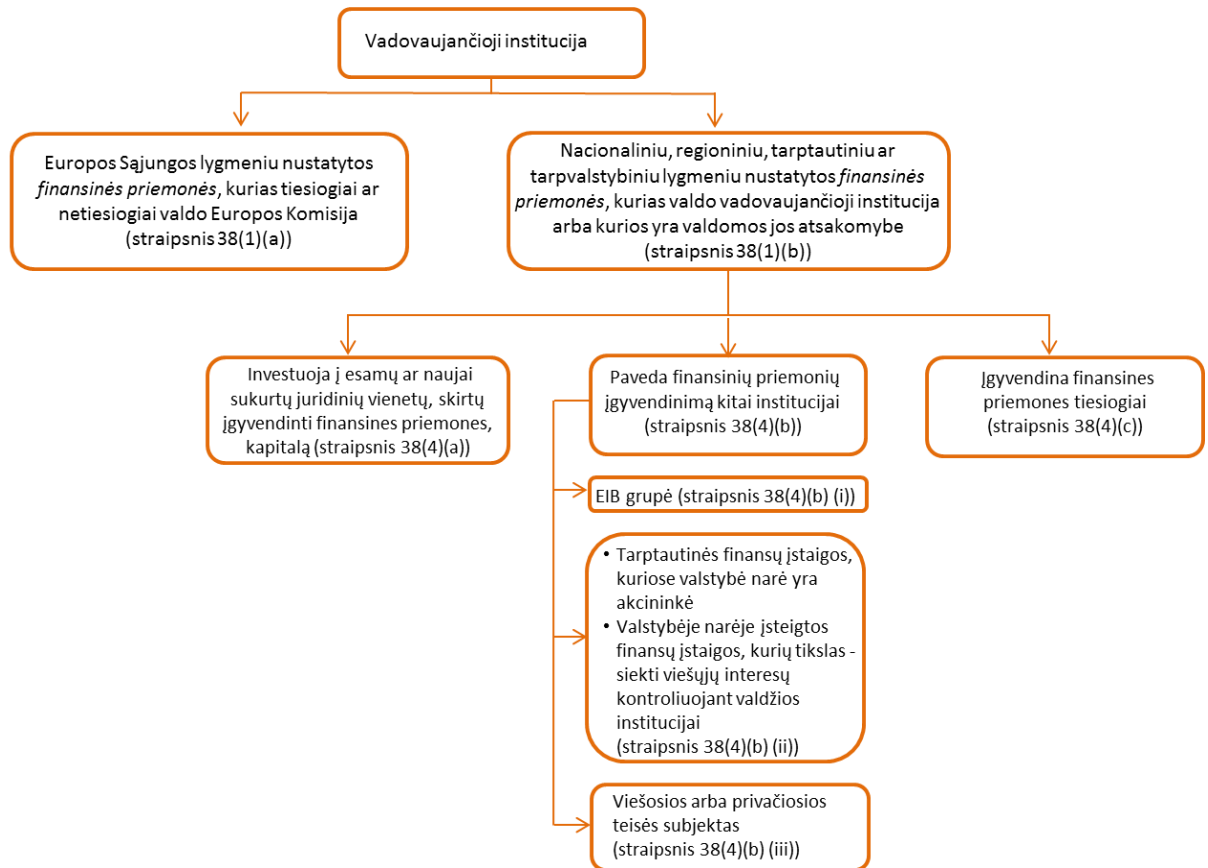
Rekomenduojama, kad galutiniai naudos gavėjai, t.y., vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės, turėtų pagrįsti nustatytą kainų įgyvendinimo situaciją, o turtas, kurio modernizavimui teikiamas finansavimas, turėtų būti tinkamai apskaitytas įmonės balanse. Projektai, kuriems teikiamas finansavimas, turėtų ne prieštarauti, o prisidėti prie veiklos efektyvinimo planuose numatytų priemonių įdiegimo bei atitikti kitus strateginio planavimo dokumentus (pvz., savivaldybės geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros planą, regiono plėtros planą).

Garantijų arba lengvatinių paskolų teikimas galėtų būti diferencijuojamas pagal konkrečius projektus ir jų gyvybingumą, taip pat vandens tiekimo įmonės finansinę padėtį. Konkrečius kriterijus dėl pasirinkimo, kurį finansinį produktą teikti projektui, turėtų nustatyti finansinės priemonės valdytojas. Galimi kriterijai projektams:

- Projekto atsipirkimo, įgyvendinimo laikotarpis (kuo ilgesnis, tuo labiau priimtina lengvatinė paskola);
- Projekto rizikingumas (kuo mažesnė rizika, tuo tinkamesnė garantija);
- Įmonės rizikingumas (kuo mažesnė rizika, tuo tinkamesnė garantija);
- Projekto finansinė grąža (kuo didesnė, tuo priimtinesnė garantija);
- Kt.

8.3. Finansinės priemonės įgyvendinimo struktūra ir valdymo modelis

Finansinių priemonių įgyvendinimo būdai ir modeliai yra reglamentuoti Bendrųjų nuostatų reglamento 38 str. Vadovaujantis ex ante vertinimo metodologija, investavimo strategijoje turi būti pasiūlyta efektyviausia finansinės priemonės įgyvendinimo alternatyva. Schemoje žemiau yra pavaizduotos visos finansinių priemonių įgyvendinimo 2014-2020 m. periodu alternatyvos.

Paveikslas 11. Finansinių priemonių įgyvendinimo 2014-2020 m. periodu alternatyvos.

1. *ES lygmeniu įgyvendinamos finansinės priemonės.* Europos Komisijos parengtoje ex ante vertinimo metodologijoje pažymima, kad ES lygmeniu įgyvendinamos finansinės priemonės, kurias tiesiogiai arba netiesiogiai valdo Europos Komisija, yra tinkamas pasirinkimas tais atvejais, kuomet vadovaujančiosios institucijos kompetencijos arba techninės galimybės yra nepakankamos, arba kuomet nėra kritinės masės finansinės priemonės steigimui, o egzistuojanti ES lygmeniu įgyvendinama finansinė priemonė pilnai dera su veikslių programos tikslais. Šios įgyvendinimo alternatyvos privalumai: lėšos panaudojamos pagal patikrintas schemas, kompetentingus ekspertus, be to, bendrojo finansavimo rodiklis gali būti padidintas iki 100% (kaip tai numatyta Bendrųjų nuostatų reglamento 120.7 punkte). **Ši alternatyva nėra siūloma kaip tinkama vandentvarkos sektoriaus finansavimui Lietuvoje**, kadangi: vadovaujančioji institucija turi pakankamai kompetencijų ir techninių galimybių, jog būtų pajėgi suprojektuoti specifinę finansinę/-es priemonę/-es; ES lygmeniu nustatytos finansinės priemonės neatitinka veikslių programos tikslų ir identifikuoto poreikio intervencijoms: įvertinus nagrinėjamas sritis, turinio požiūriu artimiausia ES lygmeniu nustatyta priemonė yra LIFE programa (4, 5 ir 6 tematiniai tikslai). Tačiau šios programos projektų specifiką nesudaro galimybių efektyviai spręsti veikslių programoje identifikuotų problemų. Vandentvarkos sektoriaus finansavimas reikalauja didelio dėmesio iš nacionalinių institucijų teisėkūros, projektų srauto formavimo, finansavimo formos keitimo procese.
2. *Nacionaliniu, regioniniu, tarptautiniu ar tarpvalstybiniu lygmeniu nustatytos finansinės priemonės, kurias valdo arba už kurių valdymą atsako vadovaujančioji*

institucija. Pasirinkus šią alternatyvą, tolimesniam finansinių priemonių kūrimui yra trys variantai: arba investuoti lėšas į finansinę priemonę įgyvendinančio juridinio asmens kapitalą, arba patikėti finansinės priemonės įgyvendinimą kitai institucijai, arba imtis įgyvendinimo užduotis vykdyti tiesiogiai, kai finansines priemones sudaro tik paskolos arba garantijos.

- a. *Investuojamos lėšos į finansinę priemonę įgyvendinančio juridinio asmens kapitalą*. Pasirašoma finansavimo sutartis bei finansinę priemonę įgyvendinantis subjektas turi parengti investavimo strategiją. Subjektas, įgyvendinantis finansinę priemonę, privalo būti atrinktas pagal taikytinus reikalavimus ir nustatytus atrankos kriterijus, atrankos procesas turi būti skaidrus, objektyvus ir pagrįstas. **Svarstyta alternatyva vandentvarkos finansinių priemonių atveju.**
- b. *Finansinės priemonės įgyvendinimas patikimas kitai institucijai*. Pasirašoma finansavimo sutartis bei finansinę priemonę įgyvendinantis subjektas turi parengti investavimo strategiją. Subjektas, įgyvendinantis finansinę priemonę, privalo būti atrinktas pagal taikytinus reikalavimus ir nustatytus atrankos kriterijus, atrankos procesas turi būti skaidrus, objektyvus ir pagrįstas. **Svarstyta alternatyva vandentvarkos finansinių priemonių atveju.**
- c. *Vadovaujančioji institucija finansinę priemonę įgyvendina pati, kai finansinę priemonę sudaro tik paskolos arba garantijos*. Fondas nėra steigiamas, taip pat nėra pasirašoma finansavimo sutartis. Vadovaujančioji institucija turi parengti Investavimo strategiją, kurią peržiūri Stebėsenos komitetas. Mokėjimai iš Europos Komisijos vykdomi tokia pačia tvarka kaip subsidijų ir avansinio mokėjimo atveju. Valdymo mokestis nėra tinkamas finansuoti, tačiau valdymo išlaidos gali būti padengiamos techninės paramos lėšomis. Šis finansinių priemonių steigimo variantas yra priimtinas tais atvejais, kuomet finansinės priemonės apimtis yra nedidelė, finansuojami tik keli pavieniai didelės apimties projektai ir dėl to atskiro fondo kūrimas nėra pagrįstas. **Ši alternatyva nėra svarstyta vandentvarkos sektoriaus finansinių priemonių atveju.**

Bendrųjų nuostatų reglamente taip pat leidžiama pasirinkti vieną iš dviejų finansinių priemonių tipų⁴⁰:

1. *Finansinės priemonės, kurios atitinka Komisijos nustatytas standartines sąlygas pagal šios dalies antrą pastraipą (angl. off the shelf)*. Tai naujo tipo finansinės priemonės, kurioms yra taikomos iš anksto nustatytos standartinės sąlygos. Šio tipo finansinių priemonių valstybės pagalbos schema yra iš anksto suderinta su Europos Komisija ir valstybės pagalbos reikalavimais, todėl šalims narėms, pasirinkusioms šią alternatyvą, nereikia analizuoti šio klausimo. Standartinių sąlygų finansinės priemonės yra siūlomos šios:

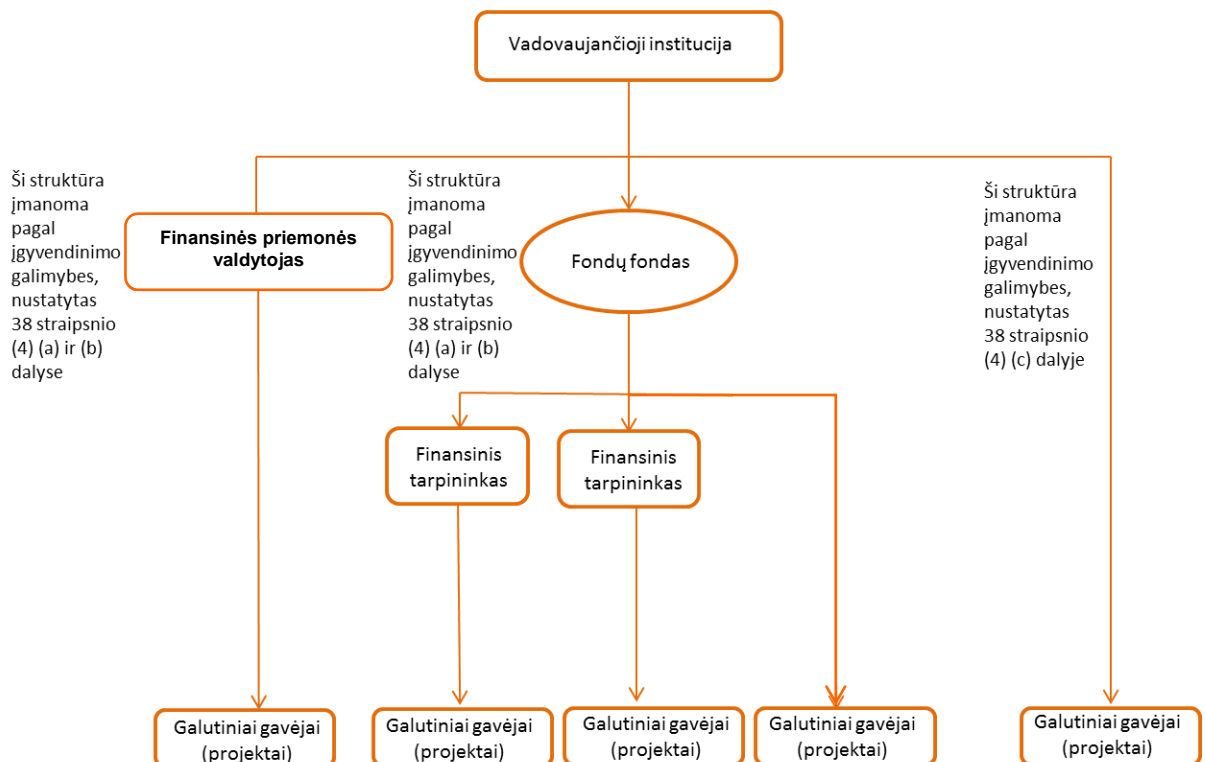
⁴⁰ Bendrųjų nuostatų reglamento 38.3 punktas.

- a. Paskolų fondas MVĮ;
- b. Garantijų MVĮ fondas;
- c. Kapitalo investicijų į MVĮ fondas;
- d. Paskolų fondas energijos efektyvumo priemonėms pastatų sektoriuje;
- e. Paskolų fondas tvariai miestų plėtrai (projektas).

2. *Nacionaliniu, regioniniu, tarptautiniu ar tarpvalstybiniu lygmenimis nustatytoms finansinėms priemonėms, kurias valdo arba už kurių valdymą atsako vadovaujančioji institucija.* Tai yra nacionaliniu lygmeniu sukurtos finansinės priemonės, atitinkančios konkrečios šalies rinkos poreikius ir padengiančios konkretų rinkos trūkumą šalyje narėje. Renkantis šį finansinių priemonių tipą privaloma laikytis viešųjų pirkimų ir valstybės pagalbos taikytinų taisyklių.

Nė viena iš standartines sąlygas atitinkančių finansinių priemonių neatitinka vandentvarkos sektoriaus poreikių, t.y., padengti susidariusius rinkos trūkumus, todėl vandentvarkos sektoriaus finansavimui siūloma finansinį įnašą skirti nacionaliniu lygiu nustatyta finansinei priemonei.

Sekančioje schemoje pateikiamos galimos finansinių priemonių valdymo ir įgyvendinimo alternatyvos.

Paveikslas 12. Finansinių priemonių valdymo ir įgyvendinimo alternatyvos.

Jeigu vadovaujančioji institucija priima sprendimą investuoti lėšas į finansinę priemonę įgyvendinančio juridinio asmens kapitalą arba finansinės priemonės įgyvendinimą patikėti kitai institucijai, finansinė priemonė gali būti steigiama su arba be fondų fondo. Fondų fondas – tai fondas, kuris steigiamas tam, kad sukongcentruotų vienos ar kelių programų lėšas

kelioms finansinėms priemonėms, arba priemonėms, įgyvendinamoms per finansinius tarpininkus. Fondų fondas gali valdyti finansines priemones, įgyvendinamas pagal skirtingus tematinius tikslus. Numačius fondų fondo steigimą, dalis finansinės priemonės įgyvendinimo veiklų gali būti patikėta keliems finansiniams tarpininkams, kurie teiks finansavimą galutiniams naudos gavėjams. Jeigu bus nuspręsta fondų fondo nesteigti, lėšos galutinius naudos gavėjus pasieks ne per du lygius (fondų fondą ir finansinį tarpininką), o per vieną lygį, t.y., tik finansinės priemonės valdytoją, kuris tiesiogiai finansuos projektus. Lietuvoje taip pat yra veikiantis Energijos efektyvumo fondo pavyzdys, kuomet fondas yra įsteigtas kaip fondų fondas, apimantis dvi finansines priemones, tačiau fondų fondo valdytojas VIPA finansavimą teikia tiesiogiai projektų vykdytojams, o ne per finansinius tarpininkus. Tiesioginis (be finansinių tarpininkų) užduočių vykdymas tikslingas tuomet, kai finansiniai tarpininkai nedalyvauja savo lėšomis, kai finansiniai tarpininkai nesuinteresuoti finansinės priemonės įgyvendinimu arba kai yra rinkos nepakankamumas, t.y., finansiniai tarpininkai nepadengia visos numatytos finansinės priemonės įgyvendinimo.

Investavimo strategijoje rekomenduojama apsvarstyti šias finansinių priemonių įgyvendinimo struktūras:

1. Investuojamos lėšos į finansinę priemonę įgyvendinančio juridinio asmens kapitalą;
2. Finansinės priemonės įgyvendinimas patikimas kitai institucijai.

Šios dvi įgyvendinimo struktūros taikytinos priklausomai nuo to, kokiai institucijai/įstaigai pavedama įgyvendinti finansinės priemonės valdytojo funkcijas. Pavyzdžiui, jei ši funkcija pavedama tarptautinei finansų institucijai, investavimas į juridinio asmens kapitalą nėra svarstyta alternatyva. Tačiau jei ši funkcija pavedama nacionalinei finansų įstaigai, valdomai viešojo sektoriaus institucijai, investicija į kapitalą yra svarstyta įgyvendinimo struktūra, leidžianti stiprinti nacionalines finansų įstaigas bei didinti teikiamo finansavimo kontrolę. Finansinės priemonės valdymo funkcijos patikėjimas nacionalinei finansų įstaigai ar tarptautinei finansų įstaigai yra vienodai patrauklus, kadangi bet kuri institucija finansinės priemonės lėšas valdys kaip atskirą finansų padalinį vadovaujančiosios institucijos naudai⁴¹.

Investavimo strategijoje rekomenduojama rinktis du finansinius produktus:

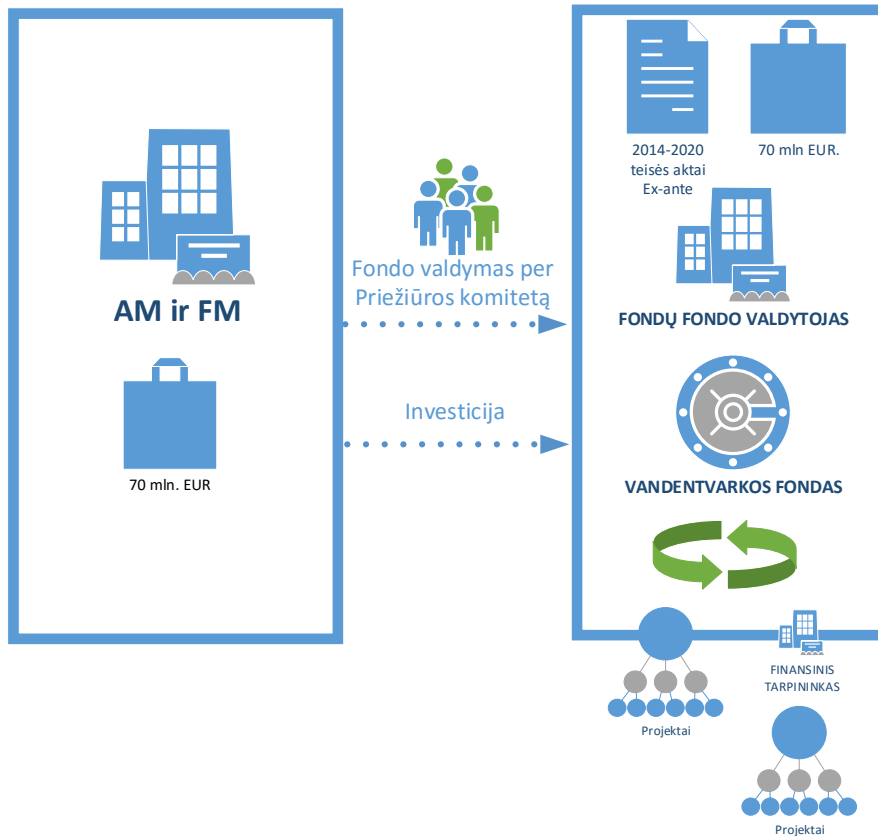
1. Paskolos (lengvatinės arba subordinuotos);
2. Garantijos.

⁴¹ Kaip tai apibrėžta Bendrųjų nuostatų reglamento 38.6 punkte.

Lentelė 34. Fondų fondo ir finansinės priemonės privalumų ir trūkumų palyginimas.

Fondų fondas	Finansinė priemonė
Privalumai	<ul style="list-style-type: none"> • Galima pasirinkti du ir daugiau finansinių produktų. • Lankstus lėšų paskirstymas tarp šių dviejų finansinių produktų. • Galimas projektų diferencijavimas parenkant konkretų finansinį produktą. • Pasiekiamas didesnis multiplikatorius ir sverto efektas. • Per atrinktus finansinius tarpininkus galima geografiškai padengti didesnę dalį šalies teritorijos, taip sumažinant administracinę naštą pareiškėjams. • Atrenkant finansinius tarpininkus sudaroma galimybė pritraukti jų nuosavas lėšas. • Pakankamai lanksti struktūra: finansiniai tarpininkai gali būti atrenkami vėlesniu etapu (pvz., kai suformuotas projektų srautas ir papildomų komercinių bankų lėšų pritraukimas yra labiau tikėtinas).
Trūkumai	<ul style="list-style-type: none"> • Atrinkus finansinius tarpininkus, brangesnis finansinės priemonės valdymas (valdymo mokestis sumokamas fondų fondo valdytojui bei finansiniams tarpininkams). • Ilgai užtrunkanti finansinių tarpininkų atranka. • Finansinių tarpininkų nenoras įgyvendinti susijusias funkcijas, tokias kaip techninės pagalbos teikimas, viešųjų pirkimų tikrinimas, konsultavimas, intensyvus viešinimas ir produkto žinomumo didinimas

Lentelėje aukščiau apžvelgti fondų fondo ir finansinės priemonės steigimo privalumai ir trūkumai. Atsižvelgiant į šį kokybinį vertinimą, rekomenduojama pasirinkti **fondų fondo struktūrą**, numatant, kad finansinių tarpininkų atranka gali būti organizuojama vėlesniuose fondo įgyvendinimo etapuose, kai finansinių tarpininkų atrinkimas pademonstruos aiškia pridėtinę vertę (t.y., finansiniai tarpininkai prisidės nuosavomis lėšomis). Žemiau yra pateikiama tokio fondų fondo struktūra.

Paveikslas 13. Siūloma vandentvarkos fondo įgyvendinimo struktūra.

Atliekant fondų fondo valdytojo atranką privalo būti vadovaujama Bendrųjų nuostatų reglamento, Deleguoto reglamento nuostatomis, Finansinių priemonių įgyvendinimo taisyklėmis. Organizuojant fondų fondo valdytojo atranką turi būti atsižvelgiama į 2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtą Investicijų įstatymo Nr. VIII-1312 12 straipsnio pakeitimo įstatymą Nr. XII-1898, kuriame nustatyta, kad „valdyti fondų fondą arba įgyvendinti finansines priemones, kai fondų fondas nesteigiamas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė paveda Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigtoms ir valstybės valdomoms finansų įstaigoms, išskyrus atvejus, kai fondų fondą valdo ir (arba) finansines priemones įgyvendina, jei fondų fondas nesteigiamas, tarptautinės finansų institucijos“. 2015 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 814 „Dėl Lietuvos Respublikos investicijų įstatymo 12 straipsnio įgyvendinimo“, kuriame įvardijamas konkrečių nacionalinių finansų įstaigų vaidmuo įgyvendinant finansines priemones. Šios teisinės bazės nuostatos leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvos Respublikos Seimas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė apsisprendė stiprinti nacionalinių finansų įstaigų vaidmenį įgyvendinant finansines priemones, sudaryti nacionalinėms finansų įstaigoms daugiau galimybių prisidėti prie strateginių tikslų įgyvendinimo mobilizuojant finansines priemones.

Pažymėtina, kad įgyvendinant fondų fondą, tam tikrų funkcijų atlikimui gali būti pasitelkiamos kitos nacionalinės institucijos, sukaupusios didelę vandentvarkos sektoriaus projektų finansavimo ir įgyvendinimo patirtį, pavyzdžiui, VŠĮ Aplinkos projektų valdymo agentūra, Lietuvos vandens tiekėjų asociacija, ir kt. Fondų fondo valdytojas turi teisę fondo įgyvendinimui pasitelkti kitas institucijas, su jomis bendradarbiauti sutartiniais pagrindais bei gauti iš jų tam tikras paslaugas.

8.4. Tikėtinų rezultatų nustatymas ir skaičiavimas

Apsisprendus steigti fondų fondą vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo projektų finansavimui, kuriuo būtų teikiami du finansiniai produktai – ir paskolos, ir garantijos – žemiau lentelėje pateikiami galimi fondų fondo rezultatai, priklausantys nuo dviejų finansinių produktų įgyvendinimo.

Skaičiuojant tikėtinius rezultatus daroma prielaida, kad garantijai skiriamos lėšos yra 37 mln. Eur, kaip buvo skaičiuota kiekybinės analizės dalyje. Su šia suma garantijos priemone leidžia pasiekti minimalų reikalaujamą 280 km renovuotų tinklų rezultatą. Likusi suma (33 mln. eurų) skiriama lengvatinių paskolų teikimui arba subordinuotų paskolų teikimui.

Lentelė 35. Vandentvarkos fondo tikėtinų rezultatų nustatymas.

	Lengvatinė paskola	Garantija	VISO
Skiriama FP lėšų suma, mln. Eur	33	37	70
Galutinius naudos gavėjus pasiekusios lėšos, mln. Eur	33	68,9	101,9
Renovuotų tinklų ilgis, km	138	280	418

8.5. Rezultatų prisidėjimas prie strateginių tikslų

Vandentvarkos fondo įgyvendinimas prisidėtų prie nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose iškeltų tikslų: visų pirma, prie Veiksmų programos įgyvendinimo, taip pat prie 2014-2020 m. nacionalinės pažangos programos, nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos, Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008–2015 m. plėtros strategijos (kadangi šiais metais baigiasi Strategijos įgyvendinimo laikotarpis, šiuo metu Aplinkos ministerija rengia atnaujintą strategiją sekančiam periodui).

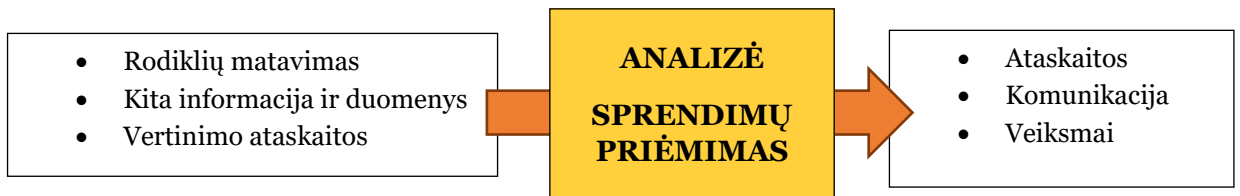
Konkretūs rodikliai, prie kurių įgyvendinimo prisidėtų Vandentvarkos fondas, pateikiami žemiau:

- Rekonstruoti vandens tiekimo tinklai (Veiksmų programa);
- Rekonstruoti nuotekų surinkimo tinklai (Veiksmų programa);
- Viešai tiekiamo geriamojo vandens atitiktis saugos ir kokybės reikalavimams (Strategija).
- Surenkamų nuotekų išvalymas iki nustatytųjų normų (Strategija).

8.6. Stebėsenos sistema

Siekiant užtikrinti, kad visi tikslai būtų pasiekti, fondas įgyvendinamas efektyviai, o lėšos naudojamos pagal patikimus finansų principus, tinkamai reaguojama į rinkos pokyčius ar kitus didelę įtaką darančius veiksnius, lemiančius rezultatų pasiekimą, būtina apibrėžti tinkamą stebėsenos sistemą finansinės priemonės įgyvendinimui.

Pagrindiniai stebėsenos sistemos elementai yra šie:

Paveikslas 14. Pagrindiniai stebėsenos sistemos elementai.

Schemoje pademonstruota, jog išanalizavus įvairius duomenų šaltinius, tokius kaip rodiklių pasiekimas, ataskaitos, kita prieinama informacija ir duomenys, reikalinga atlikti analizę ir priimti sprendimus apie fondo įgyvendinimo eigą, ko pasekoje imamasi įgyvendinti konkrečius veiksmus bei komunikuoti priimtų sprendimų įgyvendinimą. Šie sprendimai gali būti susiję su tolimesniu finansinių priemonių vykdymu, jų koregavimu ar netgi ex ante vertinimo peržiūrėjimu.

Vadovaujančioji institucija turi užtikrinti, jog finansavimo sutartyje su fondų fondo valdytoju yra aiškiai apibrėžta ataskaitų teikimo tvarka.

Pagrindiniai ataskaitų teikimo reikalavimai fondų fondo valdytojui apibrėžti Europos Komisijos įgyvendinimo reglamente. Vadovaujančioji institucija gali neapsiriboti įgyvendinimo reglamento reikalavimais ir siūlomas ataskaitų formas papildyti jai reikalinga informacija, tačiau turi užtikrinti, kad gaunama informacija būtų proporcinga ir neperteklinė. Vadovaujančios institucijos ataskaitų teikimo formos tvirtinamos Finansinių priemonių taisyklėse.

Tuo atveju, kai fondų fondo valdytojas pasitelkia finansinius tarpininkus finansinių priemonių įgyvendinimui, fondų fondo valdytojas užtikrina, jog finansavimo sutartyse su finansiniais tarpininkais bus nustatyti visi ataskaitų teikimo reikalavimai ir finansinių tarpininkų fondų fondo valdytoją pasieks laiku, duomenys bus teisingi ir naudotini tolimesnėms ataskaitoms. Aktualių duomenų surinkimas iš finansinių tarpininkų yra fondų fondo valdytojo atsakomybė.

Vadovaujančioji institucija taip pat gali siekti, kad kuo daugiau informacijos apie finansinės priemonės įgyvendinimą būtų prieinama IT platformose, kur informacija gali būti atnaujinama ir naudojama pagal faktinę finansinės priemonės pažangą.

Ataskaitų teikimas turėtų būti įgyvendinamas šiais etapais:

1. Duomenų rinkimas.
2. Įgyvendinimo ataskaitų formavimas.
3. Finansinių ataskaitų formavimas.

Tokia ataskaitų teikimo tvarka leidžia užtikrinti, kad prieinami duomenys yra tikslūs ir atspindi realią situaciją, todėl šių duomenų pagrindu parengtos pažangos ataskaitos bus teisingos ir galiausiai leis užtikrinti finansinį lėšų naudojimo teisingumą.

9 ATASKAITOS PABAIGA

9.1. Nuostatos ex ante vertinimo peržiūrėjimui

Siekiant užtikrinti ex ante vertinimo tinkamą naudojimą finansinių priemonių įgyvendinimui, ir, svarbiausia, atitikimą esamai situacijai rinkoje, ex ante vertinimo pabaigoje turi būti numatytos nuostatos ir atvejai, skirti ex ante vertinimo peržiūrėjimui ir keitimui. Tai pažymi esminius faktorius, kurių pasikeitimą reikėtų įvertinti ir apsispręsti, ar veikianti finansinė priemonė vis dar atitinka rinkos situaciją ir yra tinkama. Jeigu nustatoma, kad finansinė priemonė nebeatitinka esamos rinkos situacijos, nedemonstruoja gerų rezultatų, ex ante vertinimas gali būti koreguojamas ir taip sukuriamas pagrindas modifikuoti finansinę priemonę.

Ex ante vertinimą rekomenduojama peržiūrėti pasikeitus šiems faktoriams:

1. Reikšmingai pasikeitus prielaidoms, kuriomis remiantis buvo atliekami skaičiavimai šioje ex ante, kadangi dėl to gali būti nepasiekiami ex ante vertinime apskaičiuoti rezultatai.
2. Surinkus papildomų duomenų, kurie leistų patikrinti prielaidų tinkamumą.
3. Įvertinus didžiausią nuostolį generuojančių projektų srautą ir kiekį.
4. Įgyvendinant ex ante vertinime pasiūlytas finansines priemones susiduriama su reikšmingomis teisinėmis kliūtims ar prieštaravimais, kurie iš esmės neleidžia įgyvendinti pasiūlytų alternatyvų.
5. Pakeitus ar papildžius vandentvarkos sektoriaus teisinę bazę.
6. Pasikeitus Lietuvos ar ES teisės aktams, kurie suvaržo siūlomų finansinių priemonių įgyvendinimą.
7. Pasikeitus Lietuvos ar ES teisės aktams, kurie atveria galimybes įgyvendinti finansines priemones lengviau, paprasčiau, patiriant mažiau kaštų ir pan. (pavyzdžiui, EK patvirtina naujas standartizuotas finansines priemones (angl. off-the-shelf instruments)).
8. Pasikeitus strateginiams Lietuvos tikslams ir uždaviniams, siektiniams rezultatams ir pan.
9. Vadovaujančiai institucijai nurodžius papildyti ex ante vertinimą tokiu atveju, kai ex ante pildoma dalimis, arba vadovaujančiai institucijai ir kitoms suinteresuotoms šalims argumentuotai pagrindus, kodėl yra reikalingas ex ante vertinimo pakeitimas.
10. Išnaudojus arba išnaudojus didžiąją dalį (pvz., daugiau kaip 90 proc.) atskiroms sritims skirtų ESI fondų lėšų.
11. Įtarus, jog ex ante nurodytomis sąlygomis nebus pasiekti numatyti rezultatai.
12. Pasikeitus kitoms sąlygoms, kurios ženkliai galėtų įtakoti šios ex ante rezultatus.

Pažymėtina, jog siekiant laiku įvertinti susiklosčiusius pokyčius, išvardintus 1-10 punktuose aukščiau, turėtų būti užtikrinama šios informacijos stebėseną per ataskaitų teikimą. Rekomenduojame fondo valdytojui kasmet, teikiant metines ataskaitas, peržiūrėti išvardintus aspektus bei pateikti savo rekomendacijas dėl jų esminių ar neesminių pasikeitimų, bei savo nuomonę, ar ex ante vertinimas teisingai atspindi esamą situaciją ir ar nėra reikalingas ex ante vertinimo pakeitimas.